کوردستان

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بڵاوی دەکاتەوە

www.kurdistanmedia.com

ژمارە ٨٩٣ ■ یەکشەممە، ٣١ی خاکەلێوەی ١٤٠٤ _ ٢٠ی فێورییەی ٢٠٢٥

دابینکردنی مافە نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دێموکراتیکی فێدراڵدا

خەڵکی ئێران ڕووخانی ڕێژیم بە تاکەڕێگای ڕزگاریی خۆیان دەزانن

دوای دوو گەڕ دانیشتنی دەزگای دیپلۆماسیی ئەمریکا و ئێران لە عەمان و ئیتالیا لەسەر پرسی ئەتومی و قەیرانەکانی دیکەی کۆماری ئیسلامیی ئێران، ئاکامی بەدواداچوونێکی مەیدانی دەریخستوە کە لە ڕوانگەی خەڵکی ئێرانەوە دانوستانەکانی ئێران و ئەمریکا هیچ قازانجێکی بۆ خەڵکی وڵات نیە، بەڵام ڕەنگبێ تەمەنی ڕێژیمی بۆ ماوەیەک پێ درێژ بکرێتەوە.

بەشێک لەو خەڵکەی ڕاوسەرنجیان لەسەر ئەو بابەتە وەرگیراوە، هیوای ئەوەیان خواستوە کە دانوستانەکان هیچیان لێ شین نەبێ، بەڵکوو لەو سۆنگەیەوە کۆماری ئیسلامیی ئێران لە نێوەوە و دەرەوە بەرەو داڕمانی یەکجارەگی بچێت. زۆرینەی بەشداربووان لەو ڕاوسەرنجەدا گوتویانە کە خەڵک کۆماری ئیسلامیی ناوێ، چونکی قەیرانی ئابووری، گرانی، گەندەڵی و نەهامەتییەکانی دیکەی دەسەڵاتدارەتیی ئەم ڕێژیمە ژیانی لێ تاڵ کردوون و ئەم وتووێژانە زیاتر بۆ مانەوەی ڕێژیمە نەک گۆڕانکارییەک بە قازانجی خەڵک. بۆیە تاکەڕێگای ڕزگاربوونی خەڵکی ئێران لەو دۆخە نەمان و ڕووخانی کۆماری ئیسلامییە.

ئاسنی ساردکوتان

خێروبێری نەبووی دانوستانەکانی ئێران و ئەمریکا بۆ خەڵک و وڵات

مستەفا هیجری:
دەرەتانی خەبات فراوانتر بووە

کاک مستەفا هیجری، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە کۆبوونەوەیەکدا لەگەڵ ژمارەیەک لە ئەندامانی بنەماڵەی سەربەرزی وتارێکی لەژێر ناوی ”کەسایەتیی شەهید و ڕۆڵ و کاریگەریی بنەماڵەکانی سەربەرزی شەهیدان لە بزوتنەوەی کورد بە گشتی و حیزب بە تایبەتیدا“ پێشکەش کرد.

سکرتێری گشتیی حیزب لە وتارەکەیدا باسی لەوە کرد کە ڕێژیمە دیکتاتۆرەکان بە تایبەت کۆماری ئیسلامی لە بەرامبەر ویست و داخوازیی خەڵک تەنیا هێزی سەرکوت، ئێعدام و زیندان و کوشتوبڕیان بەدەستەوەیە و بەو شێوەیە دەیانهەوێت دەنگی خەڵک کپ بکەن، بەڵام سەڕارەی هەمووی ئەوانە خەڵک مافخوازیی خۆیان بە شێوەی جۆراجۆری وەکوو خۆپیشاندان، مانگرتن و بایکۆت پێشان داوە. بە تایبەتی خەڵکی کوردستان لە هەموو بۆنە و دەرفەتەکان کە تازەترین نموونەی نەورۆزی خاکیپۆشان بوو، بەهێزتر لە جاران پەیامی خەبات و خۆڕاگریی خۆی گەیاندەوە و لەو خۆڕاگرییەدا بنەماڵەی شەهیدان پشکی شێریان بەرکەتووە و بەهێزتر لە جاران لە مەیداندا بوون.

کاک مستەفا هیجری لە هەڵسەنگاندنی دۆخی سیاسیی ئێستای ئێراندا تیشکی خستەسەر ئەوە کە کۆماری ئیسلامی لە خراپترین دۆخی خۆیدایە. سیاسەتی هەناردەکردنی شۆڕش، پێکهێنانی هێزی نیابەتی بە تێچووی سەدان میلیارد دۆلار بۆ مەرامە ئایدۆلۆژییەکانی و دوژمن داتاشین بۆ خۆی بەرەو لێواری هەرەسهێنانی بردوە و لە یەکساڵی ڕابردوودا بەهۆی ئیسرائیل و ئەمریکاوە گورزی کوشندەی بەرکەوتوە. هەروەها لە نێوخۆی وڵاتیشدا وێڕای ئەوەی خەڵک لە کۆماری ئیسلامی دابڕاون، لەنێو دەسەڵاتیشدا چند بەرەکی و لێکترازان پەیدا بووە. لە تەنیشت ئەوانە دۆخی ئابوورییەکەی بەرەو داڕمان چووە و تاکە چەکی دەستی ڕێژیم بۆ مانەوەی لە دەسەڵاتدا سازان و کۆڵدان لەهەمبەر وڵاتانی زلهێز و سەرکوتی خوێناوی لە نێوخۆی وڵاتە.

سکرتێری گشتیی حیزب لەو بەشە لە قسەکانیدا ڕایگەیاند لە ئێستادا کۆماری ئیسلامی لە بنبەستێکی واقعیدا گیری کردووە و لەژێر هەڕەشەکانی ئامریکا و ئیسرائیل دوو ڕێگای لەبەرە؛ یان دەبێ ویستی ئەوان قەبووڵ بکات کە لەڕاستیدا لەو ئەگەرەدا کۆماری ئیسلامی لە بنیاتەکانی خۆی لێک دەترازێت هەر وەکوو ئەوەیکە خەونەکانی پووچەڵ بوونەوە. خۆ ئەگەریش مل ڕانەکێشت بۆ ویستەکانی ئامریکا هەڕەشەی جیددی لە سەرە؛ بۆیە کۆماری ئیسلامی لە هەر دوو لاوە دۆڕاوە و هەرچی ئەو ڕێژیمە لاوازتر بێ دەرەتانی خەبات بۆ ئێمە بەرفراوانترە. بۆیە ئێستا پێویستە خۆمان وخەڵکەکەمان پتر لە مەیداندا بین و بنەماڵەی شەهیدانیش هەروا ورەبەخشتر بن.

خالید عەزیزی:

لە نێوخۆی ڕۆژهەڵات و لە پرۆسەی نەتەوەسازیی سیاسیدا ماتەوزەیەکی زۆر بەهێز دەبیندرێ

کاک خالید عەزیزی، وتەبێژی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، لە وتووێژێکدا لەگەڵ کانالی ئێن ئار تی، لەبارەی ئاڵۆزیی پێوەندییەکان و دانوستانەکانی نێوان ئێران و ئەمریکا ڕایگەیاند کە ئێستاش واشنگتۆن بە دوای ئەوەدا دەگەڕێت ڕەفتاری ئێران بگۆڕێ نەک تەواوەتیی نیزامی سیاسیی ئێران. لە ڕوانگەی ئەمریکاوە سێ فاکتەری پەیوەندیدار بە ئێران هەیە کە دەبێ بیانگۆڕێ کە فاکتۆری یەکەم ڕاگرتنی پرۆژەی ناوکیی ئێرانە، چونکی ئەو پرۆژەیە هەڕەشەیەکی ڕاستەوخۆ لەسەر ئیسرائیل و ئەمنییەتی ئەمریکا لە ناوچەکەیە. فاکتۆری دووهەم ڕاگرتن یا سنوردارکردنی توانای مووشەکیی ئێرانە کە هەردووک ئەو فاکتەرانە سەربازی و ئەمنییەتین. سێهەم فاکتۆری چەککردن و لاوازکردنی گرووپە نیابەتییەکانی ئێرانە کە لە دوای ٧ی ئۆکتۆبرەوە بە هەڵتەکاندنی هێزی حەماس و حیزبوڵڵای لوبنان و گۆڕینی ڕێژیمی سووریە و زەبرە یەک لە دوای یەکەکان لە حوسییەکانی یەمەن ئێرانی تووشی شکستێکی گەورە کردوە.

وتەبێژی حیزبی دێموکرات لە بەشێکی دیکەی ئەم وتووێژەدا بە لێکدانەوەی سیاسیی دۆخی ئێران و کوردستان و سیناریۆ جۆراوجۆرەکان گوتی ئەوەی لە هەموو سیناریۆکاندا گەرەنتیی دۆخی ئێمە دەکات یەکڕیزی ئێمە و ئامادەکارییە هەمەلانەیە لە نێو خۆی وڵاتە. ئەکتی خەڵکی کوردستان لە نەورۆزی ئەمساڵدا پێشاندەری پەرەسەندنی هەستی نەتەوایەتی و شعووری سیاسیی بەرزی ئەوانە و ئەوە پەیامەی تێدا دەخوێندرێتەوە کە لە نێوخۆی ڕۆژهەڵات ماتەوزەیەکی زۆر بەهێز لە پرۆسەی میللەتسازیی سیاسیدا دەبیندرێ. بۆیە لەو دۆخەدا حیزبە سیاسییەکان دەبێ بە شەهامەت و ڕاشکاوییەکی کوردانەوە خەسارناسیی نایەکگرتوویی نێوانیان بکەن و ڕێگەی دەربازبوون لەو دۆخە ببیننەوە و حیزبی دێموکرات بۆ هەموو ئەو بڕیار و هەنگاوانە ئامادەیە و دەستپێشخەرییشی کردوە.

پرسی کورد و داهاتووی کۆماری ئیسلامیی ئێران
مستەفا مەولوودی
٢

پێوەندیی نێوان حیزب و کۆمەڵگەی مەدەنی لە ڕۆژهەڵات
حەسەن شێخانی
٣

لە ژینای کوردستانەوە هەتا عومان و پێنووس دزەکە!
کاوە سندووسی
٤

دەسەڵات و ئایدۆلۆژیای زمانی
د. ڕەحیم سورخی
٨

فوتباڵ وەک زمانی دەربڕین!
ئەمیر باباخانی
٩

ڕوونکردنەوەیەک بۆ ڕای گشتی

لە ماوەی ڕابردوودا چەند بەرنامە سەبارەت بە مێژوو و هەڵوێستە سیاسییەکانی حیزبەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لەلایەن کانالی تلویزیۆنی ڕووداو و بە تایبەت بەرنامەی پەنجەمۆرەوە تۆمار و بڵاو کراونەتەوە کە بە گشتی پێمان وایە ئەگەر بە شێوەیەکی بێلایەنانە و بە دوور لە دەمارگرژی کار لەسەر ڕووداوەکان بکرێت، خزمەت بە داهاتووی دۆزی کورد دەکا.

یەکێک لەو بەرنامانە کە لە ماوەی ڕابردوودا بڵاو کرایەوە، چاوپێکەوتنێک لەگەڵ خاتوو مەلەکە مستەفا سوڵتانی بوو کە بەداخەوە ناوبراو لە بەشێک لە بەرنامەکەدا هێرشی ناڕەوا دەکاتە سەر حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران.

لەگەڵ ئەوەی کە سەرلەبەری ئەم تۆمەتانە ڕەت دەکەینەوە، لەو پێوەندییەدا بە پێویستی دەزانین ڕابگەیەنین:

١- هاوکات لەگەڵ ئەوەی کە شەڕی نێوخۆیی کە قازانجی بۆ هیچ لایەنێکمان نەبووە بە تەواوەتی مەحکووم دەکەین، لە هەلومەرجی هەستیاری سیاسیی ئێستای کوردستاندا کە دوژمنانی کورد لەوپەڕی لاوازیدان جەخت لەسەر ئەوە دەکەینەوە کە هەمووان دەبێ لە ئێستا و لە داهاتوودا بەرژوەندیی باڵای نەتەوەکەمان لە سەرووی هەموو بەرژەوەندییەک دابنێین و پێکەوە کار لەسەر خاڵە هاوبەشەکانی نێوانمان بکەین و پێویست ناکا هەوڵی نانەوەی دووبەرەکی بدرێ.

٢- کارکردن لەسەر مێژووی کورد و لێکدانەوەی ڕووداوەکان بە لێکۆڵەران و پسپۆرانی بێلایەن بسپێرین و ئەنجامەکانی وەک وانە و ئەزموونێکی هاوبەش بخەینە خزمەت دۆزی ڕەوای گەلەکەمان و لەو پێوەندییەدا خۆمان بە بەرپرسیار بزانین.

٣- ئەرکی میدیای کوردی لەم سەردەمەدا ئەوەیە یارمەتیی تەبایی و یەکڕیزی نێوان لایەنە سیاسییەکان بدەن و لە ژێر ناوی ڕۆژنامەنووسی ئازاد و بێلایەن هەوڵی کەلێن دروستکردن لەنێوان چین و توێژەکانی کۆمەڵگەدا نەدەن.

٤-داوا لە ئەندام و لایەنگرانی حیزب دەکەین وەک هەمیشە بە هەست بە بەرپرسیارێتیی زیاترەوە هەوڵی پاراستنی بنەما فکری و ئەخلاقییەکانی حیزب بدەن و بە پێی ڕاسپاردەکانی حیزب، پاراستنی یەکڕیزی و تەبایی بکەنە بنەمای هەڵسوکەوت و دەربڕینەکانیان.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
ناوەندی ئیداری
١٧ی خاکەلێوەی ١٤٠٤

شاندێکی حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان سەردانی حیزبی دێموکراتی کرد

ڕۆژی سێشەممە ٢٦ی خاکەلێوەی ١٤٠٤ی هەتاوی (١٥ی ئاوریلی ٢٠٢٥ ی زایینی) شاندێکی حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان بە سەرپەرەستیی بەڕێز کاک بەڵێن عەبدوڵڵا سکرتێری گشتیی ئەو حیزبە، سەردانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانیان کرد و لەلایەن شاندێکی حیزب بە سەرپەرەستیی بەڕێز کاک مستەفا هیجری سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتەوە پێشوازییان لێ کرا.

لە دیدارەکەدا دوایین ئاڵوگۆڕەکانی ناوچەکە و هەروەها پرسە پێوەندیدارەکان بە بارودۆخی کوردستان لە هەموو بەشەکانیدا تاوتوێ کرا.

لەو پێوەندییەدا جەخت لەسەر یەکڕیزی و یەکگوتاریی نێوان هەموو هێزە سیاسییەکانی کوردستان کرایەوە و پێوەندیی دۆستانە و لەمێژینەی حیزبی دێموکرات و حیزبی زەحمەتکێشانی کوردستان بە خاڵێکی ئەرێنی لەم قۆناغە زانرا.

شاندی دوو لایەنەکە لەسەر درێژەدان و بەهێزترکردنی پێوەندیی دۆستانەی نێوان حیزبەکانیان جەختیان کردەوە

کەڵەکەبوونی قەیرانەکان لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست؛ پرسی کورد و داهاتووی کۆماری ئیسلامیی ئێران

مستەفا مەولوودی

ئاماژە: ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست ئەو ناوچەیەی کوردستانی تێدا هەڵکەوتووە و ئێمە تێیدا دەژین پڕە لە ڕووداوی کارەساتبار و پرس و کێشەی جۆراوجۆر کە بە چارەسەرنەکراوی ماونەتەوە. هەر ئەوەش بۆتە هۆی پێکدادان و دوژمنکاری لە نێوان گەلان و دەوڵەتانی دەسەڵاتدار لە ناوچەکەدا و بەشی زۆر توانا و وزەکان تەنانەت لە ئاستی نێودەوڵەتیدا سەرقاڵی کێشەکانی ڕۆژهەڵاتن. جیا لەوە تێچووی گیانی و ماددیی چارەسەرنەکرانی کێشەکان کە بە بەردەوامی پێکدادان و شەڕ و ئاڵۆزی و کاولکاریی لێ کەوتۆتەوە، ئەوەندە زۆرن کە بەزەحمەت دەخەملێندرێن.

پرسە گرینگ، جەوهەری و چارەنووسسازەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست

دوو پرسی سەرەکی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕست بە چارەسەرنەکراوی ماونەتەوە و ئەم دوو پرسە لە ڕیزی پێشەوەی پرسە ڕۆژەڤەکانی ئەو ناوچەیەن کە یەکەمیان مەسەلەی فەلەستین و دووهەمیان مەسەلەی کوردستانە.هەردووک ئەو دوو بابەتە دەکرێ بڵێین بەرهەم و لێکەوتەی شەڕی یەکەمی جیهانی، هەڵوەشانی ئیمپراتوریی عوسمانی و پەیمانی "سایکس-پیکۆ"ن کە بووە هۆی ئەوەی لە بێ گەڕانەوە بۆ دۆخی فەلەستین وڵاتێک بە پاڵپشتیی وڵاتانی زلهێز بۆ جوولەکان دروست بکرێ و لە پرۆسەیەکی نادێموکراتیک و بەبێ گەڕانەوە بۆ کورد و لەبەرچاوگرتنی مافەکانی کوردستانی ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتوری عوسمانی بە سەر سێ دەوڵەتی تازە دامەزراوەی تورکیە، عێراق و سورییەدا دابەش ببێت. حیزبی دێموکراتی کوردستان هەر لە کاتی دامەزرانییەوە لەسەر ئەو باوەڕە بووە و بە بەردەوامییش ڕایگەیاندوە هەتا لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست دێموکراسی نەیەتە ئاراوە و مەسەلەی فەلەستین و کورد لەو ناوچەیە چارەسەر نەکرێت، کێشەکان لە ڕۆژهەڵاتی نێوڕاستدا بنەبڕ نابن و ئەو ناوچەیە ئارامی و سەقامگیری بەخۆیەوە نابینێ.

پێچەوانەی پرسی کورد کە هەمیشە لەلایەن حکوومەتە ناوەندییەکانی تاران، بەغدا، ئانکارا و دەمیشقەوە بە پرسێکی ئەمنییەتی دانراوە و خەباتێکی توندوتیژیان بەسەر کورددا سەپاندوە، وتووێژ و دانوستان لە نێوان ئیسرائیل و فەلەستینییەکان بە بەردەوامی لەئارادا بووە. ئەوە بوو لە ساڵەکانی ١٩٩٣ زایینی پەیمانیی ئاشتیی ئۆسلۆ لەنێوان دوو لایەندا واژۆ کرا. حیزبی دێموکرات هەر ئەوکات لەگەڵ پێشوازیکردن لە پرۆسەی ئاشتیی نێوان ئیسرائیل و فەلەستین، بەڵام هاوکات ڕایگەیاند کە بە چارەسەرکرانی مەسەلەی فەلەستین و ئیسرائیل، کێشەکانی خۆرهەڵاتی نێوەڕاست کۆتاییان نایەت، مەگەر ئەوەی پرسی کوردیش چارەسەر بکرێ. بەداخەوە تا ئێستاش پرسی فەلەستینییەکان و کوردیش نەک چارەسەر نەبوون، بەڵکوو قووڵتریش بوونەتەوە. خۆ ئەگەر ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٢٣ بە خاڵگۆڕان و سەرەتای قۆناغێکی نوێ لە گۆڕانکارییە سیاسییەکانی ناوچەکە دابنێین، باشتر دەتوانین خوێندنەوە بۆ ڕەوتی ڕووداوەکان بکەین و ئەرکی دوارۆژی خۆمان ڕوونتر دیاری بکەین.

لە ٧ی ئۆکتۆبری ٢٠٢٣ی زایینی ڕێکخراوی حەماس بە پلان و دنەدانی کۆماری ئیسلامی هێرشی کردوە سەر ئیسرائیل و زیاتر لە ٢٠٠٠ کەسی کوشت و نیزیک بە ٢٠٠ کەسیشی بەدیل گرت؛ ئەوە بوو بە دەسپێکی شەڕێکی خوێناوی لە غەزە و کوژران و وێرانکاری زۆری بەدوای خۆیدا هێنا کە هەتا ئێستاش درێژەی هەیە. بێگومان بۆ هەمووان ئاشکرایە کە هۆی هەڵایسانی ئەو شەڕە لەو قۆناغەدا کۆماری ئیسلامی و بۆ مەبەستە لەپێشدا دیاریکراوەکانی ئەم ڕێژیمە بوو.

ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لەگەڵ هاتنەسەرکاری، دوو دروشمی بەرز کردۆتەوە؛ یەکەمیان "شەڕ، شەڕ تا بنەبڕکردنی فیتنە لە جیهاندا" و دووهەم "هەناردەکردنی شۆڕشی ئیسلامی" بۆ دەرەوەی وڵاتی ئێران. ڕێژیمی ئیسلامی هەزینەیەکی زۆری بۆ ئەو ستراتیژی و ئایدۆلۆژییەی داناوە کە خەرج و تێچووەکەی هەمووی لەسەر سامانی گشتیی وڵاتی ئێران بووە. سوپای تایبەتی (سوپای قودس)ی بۆ پێک هێناوە و چەند هێز و سوپای نیابەتیی لە وڵاتانی ناوچە دروست کردوە و کۆک و پۆشتە و بە مووشەک و چەکوچۆڵ تەیاری کردوون کە حەماس لە کەناراوەکانی غەزە یەک لەوانە. هەر ئەو سیاسەت و ئاجێندایەی ڕێژیم بوو کە بووە هۆی قووڵتربوونەوەی کێشەی نێوان ئیسرائیل و فەلەستین و تەنانەت بوو بە هۆی تێکدانی پرۆسەی ئاشتیی ئۆسلۆ و ئاکامەکەی بوو بە هۆی هەڵایسانی شەڕی ٧ی ئۆکتۆبر و هەموو ئەو کارەساتەی بەسەر غەززە هات و حەماسیش باجێکی قوورسی بۆ دا.

دیارە جگە لە حەماس، حیزبوڵڵای لوبنانیش وەک هێز و سوپایەکی نیابەتیی دیکەی کۆماری ئیسلامی لە ناوچە هەر بە دنەدانی ڕێژیم هاتە نێو شەڕەکە. ئەوەش بووە هۆی ئەوەی هەم بەشی هەرە زۆری فەرماندە و ڕێبەرانی حیزبوڵڵا بە حەسەن نەسروڵڵای کەسی یەکەمیان تێدا بچن و هەم ببێتە هۆی گۆڕانکاریی بنەڕەتی لە لوبنان و هاتنەسەرکاری حکوومەتێکی نوێ کە زۆر کەمتر لە ڕابردوو شوێندانەریی حیزبوڵڵا و ئێرانی پێوە دیار بێت.

ڕووخانی ڕێژیمی بەشار ئەسەد و بنەماڵەکەی دوای زیاتر لە ٥٢ ساڵ حوکمڕانیی سورییە گۆڕانکارییەکی دیکەی دوای ٧ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣ ئاڵوگۆرە خێرا و کاریگەرەکان لە ناوچەکەیە. ئەگەرچی هەتا ئێستاش زۆر ڕوون نیە سورییەی نوێ بەرەو کوێ دەچێ، بەڵام ئەوەی بەڕوونی دیارە ئەمەیە کە ڕووخانی بەشار ئەسەد لە سورییە، واتە شکان و هەرەسهێنانی قووڵایی ستراتژیی سیاسی ڕێژیمی ئێران لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست.

شکستە سیاسی و نیزامییەکانی ڕێژیمی ئێران هەر بەوەندەش نەوەستاوە و ناشوەستێ و هەر ئێستا ئاسەواری ئەو شکانە بۆ ئێران لە یەمەن و لە نێو حوسییەکانیشدا بە تەواوی هەست پێ دەکرێ و، هاوکات کاریگەریی لەسەر سیاسەت و پێوەندییەکانی عێراق لەگەڵ ئێران و لەسەر هێزە نیابەتییەکانی دیکەی ڕێژیم لەو وڵاتەش داناوە. بەپێی ئەو ڕووداوانەی هاتوونەتە ئاراوە گلۆڵەی ڕێژیمی ئێران تەواو کەوتۆتە لێژی و سیاسەتی دەوڵەتی تازەی ئەمریکا و نەخشی دەوڵەتی ئیسرائیل لە ناوچەکەدا کە باس لە گۆڕانی نەخشەی ڕۆژهەڵاتی ناوڕاست دەکا، ئەو پەیامەی تێدایە کە بەرەوڕووی سیاسەتی پاوانخوازانەی ئێران و دەستوەردانی بێ سنووری ئەو وڵاتە لە وڵاتانی ناوچە دەبنەوە. بەوەش دەسەڵات و هەژمۆنیی ڕێژیمی ئێران لە چوارچێوەی سنوورەکانیدا سنووردار دەکرێ و هەل و دەرفەتی زیاتر بۆ کۆتاییهێنان بە تەمەنی ئەم ڕێژیمە دەڕەخسێندرێ.

لە دەرەوەی ئایدۆلۆژی و ئامانجەکانی ڕێژیم بەڵام پێوەندیدار بە نێوخۆی ئێران دەبێ بڵێین کە کە سیاسەتی دەستوەردانی ڕێژیم لە هەموو ئاستەکاندا بە زیانی خەڵکی ئێران و تێکدانی ئاسایشی ناوچەکە تەواو بووە. ئەو سیاسەتە کەلێنی قووڵی لە نێوان ڕێژیمی ئێران و گەلانی ئێراندا دروست کردوە و بە دەیان قەیرانی ئابووری، کۆمەڵایەتی و پێکهاتەیی لە ئێراندا دروست کردوە. بۆیە دۆخی نوێی هاوکێشە نێوخۆییەکانی ئێران و ناوچە ئەو ئەگەرەی بەهێز کردوە کە خەڵکی ئێران بە دژی ئەو ڕێژیمە یەکدەست ڕاپەڕن. لە دەرەوەی سنوورەکانیش نەخش و دەستوەردانی ڕێژیمی ئێران لە ناوچەکەدا ناجێگیرییەکی کەموێنەی لێ کەوتۆتەوە. ئەوە نەک هەر ڕێژیمەکان تەنانەت خەڵکی وڵاتان لە ناوچەش دەزانن کە دەستوەردان و سیاسەتی پاوانخوازانەی کۆماری ئیسلامی چەندە کاریگەریی نەگەتیڤ و کارەساتباری لە سەر ئارامی و سەقامگیریی ناوچە بووە و چۆن ئەو ناوچەیەی تووشی شەڕ و وێرانی و شڵەژانێک کردوە کە داهاتووەکەی زەرەرمەندی سەرەکی هەر خەڵکی ناوچەکەن.

ئەوەندەی بۆ حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەگەڕێتەوە، حیزبی دێموکرات پێی وایە دۆخی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست زۆر شپرێو و ئاڵۆزە و چارەسەری بنەڕەتیی قەیرانەکانی ناوچە پێویستیی بە ئاڵوگۆڕ و ڕاستکردنەوەی هەڵە مێژووییەکان هەیە، ئەو هەڵە مێژووییانەی بەتایبەت لە یەک سەدەی ڕابردوودا و بەدەستی ئانقەست، بەبێ گەڕانەوە بۆ ئیختیار و بڕیاری نەتەوەکان تەنیا لە بەرژەوەندیی زلهێزەکان کران. قەرەبووی ئەو هەڵە و کارەساتانەی بەدوویدا هاتن، پێش هەموو شتێک بە دابینکردنی مافی نەتەوەیی گەلان، جۆراوجۆری و هەمە چەشنەکانی ئەو ناوچەیە و بە جێگرکردنی دێموکراسی و ڕێزگرتن لە ئیرادەی گەلاندا دەکرێ کە یەک لەوان دانان بە مافی نەتەوەیی و سەروەریخوازیی کوردە، ئەو مافە سروشتی و یاساییەی پتر لە یەک سەدەیە خەباتی بۆ دەکا و خوێنی بۆ دەدات.

ئێستای پرسی کورد لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست

لە دۆخی ئێستای ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و پێوەندیدار بە پرسی کورد؛ لە باشووری کوردستان، هەرێم و دەسەڵاتێکی سیاسی و یاسایی و دانپێدانراو دامەزراوە کە لە چوارچێوەی ڕێگەپێدراوی یاسای بنەڕەتیی عێراقدا لە بەشێکی باشووری کوردستاندا حوکمڕانییەکی ناوچەیی هەیە. ئەوە ئەگەر لەباری خۆبەڕێوەبەری و دابینکردنی نیاز و پێویستییەکانی دانیشتووانەوە نەیتوانیوە وەک پێویست وەڵامی چاوەڕوانییەکانی خەڵکی هەرێمی کوردستان بداتەوە، بەڵام کیانێکی ڕێگەپێدراوی یاساییە و ئومید دەکەین لە داهاتوودا لە ڕێگەی زاڵبوون بەسەر کێشە و ئاستەنگەکاندا سەرکەوتنی زۆرتر دەستەبەر بکەن.

لە باکووری کوردستان کە چەندین ساڵە خەبات و تێکۆشانی فرەلایەن و فرەڕەهەند لە ئارادا بووە. ئاکامی ئەو خەباتە بۆتە هاتنەئارای دۆخێکی نوێ کە لە ئێستا لێکتێگەیشتن لەنێوان حیزب و ڕێبەرانی سیاسیی بزووتنەوەی مافخوازی کورد لە باکووری کوردستان و حکومەتی تورکیەی لێ کەوتووەتەوە. حیزبی دێموکرات بە سەرنجدان بە دۆخی سیاسیی تورکیە بژاردەی خەباتی سیاسی، مەدەنی و ڕێکخراوەیی بە گونجاوترین ڕێگا بۆ چارەسەرکردنی پرسی کورد لەو وڵاتە دەزانێ، وەک چۆن ئەمە لە پەیامەکەی ئۆجەلان و نوخبەی سیاسیی کوردی لە تورکیەش ڕەنگی داوەتەوە. دیارە لە پەیام و خوێندنەوەی دەستەی کارگێڕیی حیزبی دێموکراتیشدا هاتبوو کە ئەو هەنگاوە بە ئەرێنی و هەنگاوێک بۆ پێشەوە دەبینێ و هیواخوازە ئەوە ببێت بە سەرفەسڵێک بۆ سازان و پێکەوەهەڵکردنی گەلان لە تورکیە و بەدیهاتنی مافە سیاسی و نەتەوەیی و مەدەنییەکانی هەموو پێکهاتەکانی ئەم وڵاتە.

لە ڕۆژاوای کوردستان و لە وڵاتی سووریە گۆڕانکارییەکان جۆرێکی دیکە و ئاسۆیەکەشی تا ڕادەیەک ناڕوونە. ڕێژیمی بەشار ئەسەد ڕووخاوە و ڕێژیمێکی نوێ هاتۆتە سەر کار و ئەوە دەرگای وتووێژ و پێکهاتنی بە ڕووی هێزەکانی دێموکراتیکی ڕۆژاوا و دەسەڵاتی نوێی سووریە کردووەتەوە. لەو ماوەیەشدا بینیمان کە بەڵگەنامەیەکی ڕێککەوتن و سازانیش کە لە نێوان دەسەڵاتی نوێ بە سەکردایەتیی جەولانی و هەسەدە بە سەرکردایەتیی مەزلووم عەبدی واژۆ کرا. دیارە حیزبی دێموکرات ئەوەشی بە هەنگاوێکی ئەرێنی دانا و ڕایگەیاند کە ڕێگاچارەی سیاسی و دوور لە شەڕ و توندوتیژی باشترین بژاردەیە بۆ چارەسەرکردنی کێشە ئاڵۆزەکان لەو وڵاتەدا.

ئێران و ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە دۆخی پڕ قەیرانی ئێستادا

بێگومان باس لەسەر ڕۆژهەڵاتی نێوڕاست و کێشەکانی ئەو ناوچەیە زۆر هەڵدەگرێ و پێویست ناکا ئێمە لەوە زیاتر بپەڕژێینە سەری، بەڵام بە لەبەرچاوگرتنی هەلومەرجی ناوچە و کارتێکەریی ڕووداوەکان لەسەر یەکتر پێویستە سێناریۆ دیار و نادیارەکانیش بێنینە ...

درێژە بۆ لاپەڕەی ٣

کوردستان
• ژمارە: ٨٩٣
٣١ی خاکەلێوەی ١٤٠٤ _ ٢٠ی ئاوریلی ٢٠٢٥

تێڕامانێکی کورت بۆ پێوەندیی نێوان حیزب و کۆمەڵگەی مەدەنی لە ڕۆژهەڵات

حەسەن شێخانی

بابەتی پێوەندیی نێوان حیزب و کۆمەڵگەی مەدەنی لە بەستێنی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بابەتێکی ڕۆژەڤە و لە گۆشەنیگای جیاوازەوە خوێندنەوەی بۆ دەکرێ. لەم بارەوە تێگەیشتنی حیزب لە کۆمەڵگەی مەدەنی و خوێندنەوەی ئەکتەر و ڕێکخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی بۆ حیزب و چۆنیەتیی مامەڵەی حیزب لەگەڵ کۆمەڵگەی مەدەنی دێتەئارا. هەندێ لە خوێندنەوەکان لە تێگەیشتنێکی ناڕاستەوە بۆ حیزب و کۆمەڵگەی مەدەنی و پێوەندیی نێوانیان سەرچاوە دەگرن و لە قازانجی بزاڤی نەتەوەیی و پلۆرالیزم و بەرفراوانکردنی ئەم بزاڤە نین و هەژار و قەتیسی دەکەن و زیان بە دەوڵەمەندی و یەکگرتوویی بزاڤی نەتەوەیی دەگەیەنن.

١- خوێندنەوەی یەکەم لەسەر بنەمای تێگەیشتنێکی نادروست بۆ کۆمەڵگەی مەدەنی ڕۆ دەنرێ. ئەم خوێندنەوەیە تێگەیشتن لە کۆمەڵگەی مەدەنی وا لێک دەداتەوە کە حیزب تایبەتمەندی و خەسڵەتی جیاکەرەوە و شوناسی خۆی بدۆڕێنێ و ببێتە NGOیەکی مەدەنی و لە ئامانج و ڕێکاردا وەک ئەو بجووڵێتەوە. ئاشکرایە ئەم خوێندنەوەیە ئەوە نادیدە دەگرێ کە هەرکامیان ڕۆڵ و ئەرکی خۆیان هەیە. حیزب تایبەتمەندیی خۆی هەیە و لە حاڵەتی وەکیەکبوونی لەگەڵ ڕێکخراوێکی کۆمەڵگەی مەدەنی، حیزب نامێنێ. خاڵی جیاکەرەوەی حیزب لەگەڵ NGOکان ئەوەیە کە ئامانجی حیزب گشتگیرترە و خۆی لە شێوازی مەدەنیی بەرخۆدان و خەباتدا سنووردار ناکا. هەروەها حیزب لە خانەی سیاسیشدا بە مانای تایبەتی وشە جێ دەگرێ و ئامانجی بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات و حکومەتە و لەم ڕێگەوە بە دروستکردنی فەزا دەتوانێ دەرەتانی بەردەم NGOکان والاتر بکا.

٢- هەندێ کەس تێگەیشتن لە کۆمەڵگەی مەدەنی وا دەقەبڵێنن و دەقەبووڵێنن کە حیزب مەیدانی مەدەنیی خەبات بۆ کۆمەڵگەی مەدەنی بەجێ بێڵێ و لێی بکشێتەوە. وەک بڵێی کە حیزب و کۆمەڵگەی مەدەنی بە ڕەهایی لێک جیان و فەزایەکی هاوبەشیان نیە؛ حیزب بیاڤی خۆی هەیە و کۆمەڵگەی مەدەنیش بیاڤی تایبەت و دیاریکراوی خۆی، کە هیچ کامیان نابێ بێتە نێو بیاڤی ئەویتر؛ چونکە تێکی دەدا و لە حاڵەتی ئاسایی و ڕەسەن و ڕاستەقینەی خۆی دەباتە دەر. خاڤڵ لەوە کە وەها سنووربەندییەکی ڕەها لە نێوان حیزب و کۆمەڵگەی مەدەنی بوونی نیە. حیزب هەڵقووڵاوی کۆمەڵگە و خواستەکانیەتی و، ئەگەرچی لە گۆمەڵگەی سیاسیدا جێ دەگرێ بەڵام ئاخێزگەکەی کۆمەڵگەی مەدەنییە و قاچێکی لە کۆمەڵگەی مەدەنی دایە و ئەساسەن ناتوانرێ لێی جیا بکرێتەوە. لێکجیاکردنەوەیان ئینتزاعی و ناواقعییە. حیزب ئەکتەرێکی گرینگی کۆمەڵگەیە و وێڕای جیاوازی لە ئەرک و فۆنکسیۆندا، لەگەڵ ڕێکخراو و ئەکتەرەکانی دیکەی نێو کۆمەڵگە، لە چوارچێوەی دالی گەورەی نەتەوەییدا یەکدەگرنەوە و دەتوانن پشتگیریی یەکتر بکەن و لە یەکتر هێز وەربگرن. ئەوەی یەکیان پێی ناکرێ، ئەویتر بیکا و لە کارە هاوبەشەکانیشاندا هاوتەریب و هاوکار بن. وەک چۆن حیزب نابێ لە چالاکیی مەدەنیدا کورت بکرێتەوە بە هەمان شێوە پێناسەکردنی حیزب وەک ڕێکخراوێک کە تەنیا خەباتی چەکداری دەکا، هەڵەیە. حیزب لە هەر دوو شێوازی خەبات بەپێی پێویستی و قۆناغ و دەرەتان کەڵک وەردەگرێ.

٣- خوێندنەوەی سێهەم لە زێهنیەت و عەقڵیەتێکی پاوانخوازانەی نێو حیزبەوە سەرچاوە دەگرێ. بەپێچەوانەی ڕوانینی یەکەم کە حیزب وەک ڕێکخراوێکی کۆمەڵگەی مەدەنی لێ دەکا ئەم ڕوانینە دەیەوێ کۆمەڵگەی مەدەنی وەک حیزب لێ بکا، بیکاتە درێژکراوە و کۆپی خۆی و هەر چەشنە جیاوازی و نالێکییەک لەم بوارەدا تەحەمووڵ ناکا و ڕەتی دەکاتەوە و لە زیانی "یەکگرتوویی" وەهمی دڵخوازی خۆی لێی دەڕوانێ و شانتاژی لەدژ وەڕێ دەخا.

هەر دوو ڕوانینی یەکەم و سێهەم یەکسانسازی دەکەن و لەگەڵ ئەوەدا کە فرەچەشنی و جیاوازی دەسڕنەوە و تاسەر ئێسقان لە تێگەیشتنێکی هەڵە بۆ دامەزراوەی حیزب و دامەزراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنییەوە سەرچاوە دەگرن و جیاوازییان لە چیەتی و ئامانج و ڕێکاردا نادیدە دەگرن و هەر دوو بیاڤەکە تووشی کێشە و دژەکارکرد دەکەن. لە بنەڕەتدا حیزب نابێ بە شێوەیەکی قۆرخکارانە لەگەڵ کۆمەڵگە مامەڵە بکا. بێگومان مەیدانێکی خەباتی حیزب، مەیدانی مەدەنییە و دەتوانێ و پێویستە بە ڕێکخستنی ئەم مەیدانە و میکانیزمی جۆراوجۆر ڕووبەڕووی ستەم و داگیرکاری ببێتەوە. نەک ئاساییە بەڵکوو ئەرکیەتی کە خەڵک بۆ لای خۆی ڕاکێشێ و لە دەوری خۆی کۆیان بکاتەوە. بەڵام بەو مەرجە کە ڕوانینێکی داسەپێنەری بۆ ئەکتەر و چالاکانی کۆمەڵگەی مەدەنی نەبێ و وێڕای ئەوان و بە هاوکاریی ئەوان کار و چالاکی بکا و لەیەکتر وەربگرن و ئەگەرچی چیەتی و فۆنکسیۆنیان جیاوازە بەڵام لە بەرەیەکدا جێ بگرن. ئەمەش واتا پێناسەیەکی دروست بۆ هەر دووکیان و دێموکراتیزە کردنی پێوەندییەکانیان. ئێمە کە دروشمی دێموکراسی دەدەین ناکرێ ڕوانین و پراکتیکێکی پاوانخوازانەمان هەبێ. ڕوانین و پراکتیکێک کە هەر دوو ئەکتەر و مەیدانەکە نەزۆک و نابەرهەمدار دەکا.

لە بنەڕەتدا حیزب نابێ بە شێوەیەکی قۆرخکارانە لەگەڵ کۆمەڵگە مامەڵە بکا. بێگومان مەیدانێکی خەباتی حیزب، مەیدانی مەدەنییە و دەتوانێ و پێویستە بە ڕێکخستنی ئەم مەیدانە و میکانیزمی جۆراوجۆر ڕووبەڕووی ستەم و داگیرکاری ببێتەوە. نەک ئاساییە بەڵکوو ئەرکیەتی کە خەڵک بۆ لای خۆی ڕاکێشێ و لە دەوری خۆی کۆیان بکاتەوە. بەڵام بەو مەرجە کە ڕوانینێکی داسەپێنەری بۆ ئەکتەر و چالاکانی کۆمەڵگەی مەدەنی نەبێ و وێڕای ئەوان و بە هاوکاریی ئەوان کار و چالاکی بکا و لەیەکتر وەربگرن و ئەگەرچی چیەتی و فۆنکسیۆنیان جیاوازە بەڵام لە بەرەیەکدا جێ بگرن

خاڵی جیاکەرەوەی حیزب لەگەڵ NGOکان ئەوەیە کە ئامانجی حیزب گشتگیرترە و خۆی لە شێوازی مەدەنیی بەرخۆدان و خەباتدا سنووردار ناکا. هەروەها حیزب لە خانەی سیاسیشدا بە مانای تایبەتی وشە جێ دەگرێ و ئامانجی بەدەستەوەگرتنی دەسەڵات و حکومەتە و لەم ڕێگەوە بە دروستکردنی فەزا دەتوانێ دەرەتانی بەردەم NGOکان والاتر بک

حیزب دەبێ بەپێی پێویستی لە کار و چالاکییەکانی کۆمەڵگەدا حزووری هەبێ و ڕادەی حزووری گرێ دەدرێ بە پێویستی و پێداویستییەکانی چالاکییە جۆربەجۆرەکان؛ ڕاوێژ لەگەڵ کۆمەڵگەی مەدەنی و چالاکانی نێوحۆ دەکا، خەتیان پێ دەدا، بیرۆکەیان لێوەردەگرێ و لە پێرفۆرمانسدا بەپێی پێویستیی قۆناغ و بزاڤ، خۆی دەردەخا. هەروەها ئەو ئەرکانەی ئەرکی تایبەتیی ئەون (بۆ نموونە ئەرکی بەرگریی چەکداری) خەمیان لێ دەخوا و لە کاتی خۆیدا بەجێی دەگەیەنێ و لە هێزی مرۆیی کۆمەڵگە کەڵک وەردەگرێ و بۆ ئەم مەبەستە ڕێکیان دەخا.

حیزب و کۆمەڵگەی مەدەنی زەمینەسازی بۆ یەکتر دەکەن و ئەمەش گرێدراوە بەوەی وەک خۆیی چاو لە یەکتر بکەن. ئەگەرچی بەشێک لە ڕێکار و تەکنیک و تاکتیک و شێوازەکانیان جیاوازە، بەڵام هەردووکیان لە چوارچێوەی بزاڤی نەتەوەییدا جێ دەگرن و دەتوانن خەسڵەتێکی تەواوکەر و یەکتربەهێزکەریان هەبێ.

بەکورتی نە حیزب وەک NGOیەکی مەدەنی کار بکا و خۆی لە شوناسی تایبەتی خۆی داماڵێ، نە کۆمەڵگەی مەدەنی بە چاوی موزاحیم و تێکدەر لە حیزب بڕوانێ کە "دەست وەرنەداتە" چالاکی و پرۆژەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی و، نە حیزبیش تەماعی قۆرخکردنی جموجۆڵ و چالاکییەکانی کۆمەڵگەی مەدەنی هەبێ. ئەوان دەتوانن لە پەنا یەکتر ئەرکەکانیان ڕاپەڕێنن و لە دیالۆگ لەگەڵ یەکتردا وێڕای ڕاستکردنەوەی هەڵەکانی یەکتر، بە شێوەیەکی هاوبەش و هاوئاراستە و فرەڕەهەند کار بکەن.

خاڵێکی گرینگ ئەوەیە کە کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵات کۆمەڵگەیەکی زیندوو و فرەچەشنە و بەم پێیەش ئەگەری ناکۆکی و نەسازان هەیە. لە حاڵەتی ناکۆکی لەسەر ستراتیژی و تاکتیکەکان، ئەگەر نەتەوەبوونی کورد بەبنەما وەربگیرێ، دەکرێ لە دیالۆگێکی کراوە و بەرپرسانەدا ناکۆکییەکان کەم بکرێنەوە و لانیکەم ناکۆکییەکان نەچنە خانەی دژایەتی و دژبەری. بەڵکوو لە خانەی هاوڕا و موخالفدا بمێننەوە. ئەمەش گرێدراوی ئەوەیە کە ئەکتەرەکانی چالاکی ڕۆژهەڵات، بە مێنتالیتەیەکی دموکراتیک و پلۆڕاڵەوە مامەڵە بکەن و دوور بن لە ڕەهابینی و دەمارگرژی. لەسەر ئەم باوەڕەم کە ڕوانین و مێنتالیتەی دێموکراتیک و پلۆڕاڵ خزمەتی بزاڤی نەتەوەیی و بەرینتربوونەوە و بەهێزبوونی دەکا و مەیلی پێچەوانە، لاوازی دەکا. بە وەها ڕوانینێک دەکرێ لانیکەم هەموو ئەکتەر و دامەزراوەکان لە ئاراستە و ئاسۆیەکی هاوبەشدا کار بکەن و وێڕای قبووڵی ئەکت و کردە و تاکتیکی جیاواز، یەکتر تەواو و بەهێز بکەن. ئەوەی بزاڤی نەتەوەیی ڕۆژهەڵات پێویستیەتی یەکگرتووییە لە هەناوی فرەچەشنی. بۆ ئەمەش پێویستە ئەکتەرە جیاجیاکان دان بە یەکتردا بنێن و وێڕای پاراستنی تایبەتمەندیی خۆیان و کار و ئەرکی جیاواز، لە شاڕێی نەتەوەییدا هەنگاو بنێن و مەیدانە هاوبەشەکانی کاردکردنیان ببینن.

درێژەی لاپەڕەی ٢

کەڵەکەبوونی قەیرانەکان لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست...

... بەرچاومان و ئەوەندەی بکرێ، خوێندنەوەی ڕاستیان بۆ بکرێ و خۆمان بۆ ئەگەرەکانی بەردەممان ئامادە بکەین کە یەک بە یەک دەکرێ، دەستنیشانیان بکەین.

پێش هەموو شتێک ڕوانگەی کۆماری ئیسلامی بۆ هاوکێشە ناوچەیی و نێودەوڵەتییەکان و سیاسەتی دەرەوەی ئەم ڕێژیمە لە ٤٦ ساڵی ڕابردوودا زۆرترین نەیاری بۆ وڵاتی ئێران دروست کردوە و کەمترین دۆستیشی بۆ هێشتووەتەوە. کەم نین ئەو وڵات و دەوڵەت و خەڵکانە لایان وایە ڕێژیمی ئێران هۆی سەرەکیی نائەمنی و شەڕ و ئاژاوە و کارەسات و نەهامەتییەکان لە ناوچە دایە و بە نەمانی کۆماری ئیسلامییش ناوچەکە دەتوانێ ئارامی و سەقامگیری زۆرتر بەخۆیەوە ببینێ.

گوشارە زۆرەکانی ئەمریکا و گەمارۆ فرەلایەنەکانی سەر ئەم ڕێژیمە، زەبرە قورسەکانی ئیسرائیل کە لە ئێرانی داوە و لکوپۆکردنی هێزە نیابەتییەکانی ڕێژیمی ئێران لە ناوچەدا، ڕێژیمی تووشی قەیرانی زۆر جیددی و قەرەبوونەکراو کردوە و پێناچێ ڕێژیم بتوانێ لەبن باری قورسی ئەو گوشارانە پشت ڕاست بکاتەوە. خۆ ئەگەر باس لە کاریگەریی سیاسەتی دەرەکی ڕێژیمی ئێران لەسەر هەلومەرجی نێوخۆیی وڵاتیش بکەین، دەبینین کە ئەم دۆخە شوێندانەریی لەسەر هەموو جومگەکانی وڵات داناوە و جیا لە دروستکردنی زۆر قەیرانی زەبەلاحی سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتی کەلێنی نێو خەڵک و دەسەڵاتی لە هەموو کاتێک بەرفراوانتر کردوە. تەنانەت کەلێن و کەلەبەری لەنێو خودی هێز و لایەن و دەزگا حکوومەتییەکانی ڕێژیمیشدا پێکهێناوە. لە ئاستی گشتیشدا قەیرانی دراو و ئابووری، قەیرانی جۆراوجۆری کۆمەڵایەتی و ژینگەیی و ناڕەزایەتیی ڕوو لەگەشە و بەردەوام و ڕۆژانەی خەڵک لە شارە جۆراوجۆرەکانی ئێران، تابلۆیەکی ڕوون لەسەر دۆخی ڕێژیم لە وڵات نیشان دەدات و پێمان دەڵێ کە لە چ دۆخێکی قەیراناوی و کارەساتباردایە.

ئەگەر لە پانتایی ئێراندا کوردستان جیاواز و بە نموونە وەربگرین، هەلومەرجی کوردستان لە زۆر بوارەوە جیاواز و جێی سەرنجە. ئەگەرچی خەڵکی کوردستان بەهۆی ڕوانگەی ئەمنییەتیی دەیان ساڵەی تاران و لە سۆنگەی سیاسەتی پەراوێزخستن و پەرەنەسەندنی سیستماتیکی ڕێژیم گوشاری زۆر زیاتری لەسەر بووە و بەرەوڕووی زۆر قەیران و کارەسار کراوەتەوە، بەڵام لەڕووی دنیابینی و کەشی سیاسییەوە جیاوازتر لە ناوچەکانی دیکەی ئێران بووە.

کوردستان هەر لە سەرەتاوە لە بەرامبەر ڕێژیمدا جیاواز بیری کردۆتەوە. پێملی ئیرادەی ڕێژیم بۆ دەست بەردانەوە و گوێڕایەڵی نەبووە و بە هەموو شێوەیەک خەباتی بۆ مافەکانی کردوە و لە بەرامبەر دڕندەیی و سیاسەتی سەرکوت و سڕینەوەی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیدا وەستاوەتەوە. جیا لە خەباتی شکۆمەند و ئامانجداری دەیان ساڵەی هێزە سیاسییەکان کە سیمایەکی جیاوازی بە دۆخی سیاسیی کوردستان لە چاو ناوچەکانی دیکە ئێران بەخشیوە، دەبینین کە کوردستان لە ساڵی ١٤٠١ی هەتاوی و بەدوای بزووتنەوەی ژینادا کاریگەریی لەسەر بەشەکانی دیکەی ئێرانیش داناوە. بەردەوامیی بزووتنەوە مەدەنییەکان سەرەڕای توندترین کاردانەوەی ڕێژیم کە خۆی لە گرتن و بەندکردن و سپاندنی زیندانی درێژخایەن لەدژی چالاکانی سیاسی و مەدەنیدا دەبینێتەوە، سەرەڕای کۆی قەیرانە سیاسی و ئابوورییەکان، بەڵام هەر بۆنە نەورۆزییەکانی ئەمساڵ دەریانخست کە کوردستان چەندە لە ناسنامەخوازی و لە خەبات و تێکۆشان بۆ مافەکانی شێلگیرە و تەنانەت ئیلهامبەخشی ناوچەکانی دیکەی ئێرانیشە؛ دۆخێک کە دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیی ئێرانی بە تەواوی تووشی دەستەوەستانی و دۆشداماوی کردوە. بەتایبەت ئەگەر کاریگەریی نەوڕۆژی خاکیپۆشانی ئەمساڵ بە نموونە وەربگرین، دەبینین چ هاوکاری و هاوپێوەندی و کارناڤاڵێکی گەورەی نەتەوەیی نەوڕۆزانە بە هێمای دیار و جوانی کوردەواری لە ماکۆوە هەتا ئیلام بەرجەستە بوون و تێیدا جوانترین نموونەی ئازادی، سەربەستی و ڕێکخستنی خەڵکی پێشان درا و ئەو تێکەڵاوی و ئاوێتەیە تایبەتمەندیی درەوشاوە و جێی شانازیی کۆمەڵی کوردەواری و، بەرهەمی خەباتی فرەڕەهەندی ئەم نەتەوەیە لەسەر خاکی خۆی و بۆ مافەکانی خۆیەتی.

پێوەندیدار بە دیارترین ئەکتی سیاسیی ئەو ماوەیەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، واتە نەوڕۆژی خاکیپۆشان دەبێ بڵێین کە بەدەنگەوە هاتنی خەڵکی کوردستان، پشتیوانیی حیزب لەو داوایە و دیمەنی بۆنە نەورۆزییەکان هیوابەخش و تابلۆیەک لە خەبات و خۆڕاگریی کوردستان بوون، بۆیە خەباتی مەدەنی و جەماوەری لەنێو خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووەتە بەشێک لە ژیان و کولتووری سیاسیی خەڵک و خەڵک دەتوانێ بە باشی خۆی ڕێک بخات. لە ئاستی ئێرانیشدا هەندێک فاکتەری نێوخۆیی وەک کۆی قەیرانە سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی و ژینگەییەکان؛ ناکارامەیی ڕێژیم لە ئیدارەدانی وڵات، ڕەوتی ڕوو لە هەڵکشانی ناڕەزایەتییە گشتییەکان لە تەنیشت فاکتەرە دەرەکییەکانی وەک گوشاری ئەمریکا و ڕۆژئاوا لەسەر کۆماری ئیسلامی دەرفەتی لەباری بۆ زۆر گۆڕانکاری ڕەخساندوە کە بزووتنەوەی سیاسیی کورد و حیزب و لایەنە جۆراوجۆرەکانی ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی لەپێناو تەنگپێهەڵچنین و بەچۆکداهێنانی ڕێژیمدا نابێ لە کیس خۆیانی بدەن.

قوربانیدانی نەتەوەکەمان بەفیڕۆ ناچێت و ڕزگاری مسۆگەر دەبێت

پەیامی دەستەی کارگێڕیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بەبۆنەی ساڵیادی دامەزرانی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان

بەڕێزان کۆمیتەی بەڕێوەبەریی گشتیی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان!
ئەندامان و لایەنگرانی یەکیەتیی لاوان!

خەباتی لاوان لە جیهان و لاوانی کوردستان مێژوویەکی دووورودرێژی لە خۆڕاگری و بەربەرەکانی لە بەرامبەر زوڵم و نایەکسانی و نادادپەروەریدا تۆمار کردوە. بەخۆشیەوە وشیاری و لەسەرهەستبوونی لاوانی نەتەوەی ئێمەش لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەتایبەتی لە جەنگەی شەڕی دووهەمی جیهانیدا، وای کرد کە لاوانی کورد لە کاروانی کاری ڕێکخراوەیی وەدوا نەکەون و ٨٢ ساڵ لەمەوبەر بە دامەزراندنی "سازمانی جەوانانی کورد" خەباتی نەتەوەیی و شوناسخوازانەی خۆیان دەست پێکرد و توانییان بەشێک لە لاوان لە ناوچەی مەهاباد بە دەوری ئامانجە نەتەوەییەکانی ڕێکخراوەکەیان و کۆمەڵەی ژێ کاف کۆ بکەنەوە.

بەڕێزان!

خاکەلێوەی ئەمساڵ بۆ هەموو لایەک جیاوازییەکی زۆری هەبوو. لە خاکەلێوەی ئەمساڵدا لاوانی کورد لە ڕێفراندۆمێکی واتاداری نەورۆزیدا، بە لەبەرکردنی جلوبەرگی خاکی و دەکارکردنی هەموو مۆتیم و سیمبولە نەتەوەییەکانی وەک هەوری و جامانە لە کارناڤاڵەکاندا، پێداگرییان لەسەر ئەو ئامانجانە کردەوە کە ڕێکخراوەکەی ئێوە و حیزبی دێموکرات بۆی دامەزراون و خەباتی بۆ دەکەن.

دیارە کۆمەڵگەیەکی زیندوو و خۆ سازماندەر و لاوانی پڕ لە وزە و ئەوینی کوردایەتی، ئەرکی سەرشانی ئێوە وەک یەکیەتیی لاوان و ئێمەش وەک حیزبەکانیان لە جاران قورستر کردوە. قەبووڵکردنی جیاوازی و پێکەوەژیانی تەبا و هەروەها سەربەستیی نەتەوەکەمان ئەو پەیامانە بوون کە لە هەناوی نەورۆزی خاکیپۆشانەوە بە هەموو لایەک گەیشت، هەر لەو سۆنگەیەوە ئێوە لە یەکیەتیی لاوان وەک پردی پێوەندی نێوان لاوان و حیزبی دێموکرات، پێویستە کارکردن بۆ جێبەجێکردنی ئەو پەیامانە لە پێشەوەی پلان و پڕۆژە کارییەکانتاندا بێت.

لاوانی شۆڕشگێڕی کوردستان!

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران میراتگری بیری کۆمەڵەی ژێ کاف و ڕێبەرانی شەهیدە و هەر لە سەرەتای دامەزرانیەوە تا ئێستا پشتیوان و داکۆکیکاری لاوانی کوردستان بووە و بۆ پەروەردە و پێگەیاندنی لاوانی کۆمەڵگە دریغی نەکردوە، تەنانەت ڕێبەری دیاری نەتەوەکەمان شەهید دوکتور قاسملووش خەباتی سیاسی و حیزبیی خۆی لە ڕێکخراوی لاوانەوە دەست پێکرد. هەنووکەش لە ڕیزی ڕێبەریی حیزبی دێموکراتدا بەشێکی بەرچاو لە بەرپرسانی پێشووی یەکیەتیی لاوان دەبینرێن کە بەرهەمی پەروەردە و پێگەیاندنی سازمانیی ئەو ڕێکخراوە و حیزبی دێموکراتن، هەر بۆیە یەکیەتیی لاوانی دێموکرات بۆ حیزبی دێموکرات و نەتەوەی کورد سەرچاوەیەکی گرینگی دابینکردنی هێزی مرۆیی و کادری سیاسی و شۆڕشگێڕ بووە و دەبێت.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران وێڕای بەرزنرخاندنی خەباتی داهێنەرانە و پێشەنگانەی لاوان لە ڕۆژهەڵات و تێکۆشانی یەکیەتیی لاوانی دێموکرات، پشتیوانی خۆی لە یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دووپات دەکاتەوە و پیرۆزبایی ٢٢ی خاکەلێوە لە کۆمیتەی بەڕێوەبەریی گشتی و سەرجەم ئەندامانی ڕێکخراو و لاوانی کورد دەکات و هیوای بەردەوامییان بۆ دەخوازێ.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ئەو دڵنیاییە بە لاوانی کورد دەدات کە قوربانیدانی نەتەوەکەمان بەفیڕۆ ناچێت و بە بەشداریی هەموو لایەکمان لە خەبات، ڕزگاری مسۆگەر دەبێت.

حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران
دەستەی کارگێڕی
٢٠ی خاکەلێوەی ١٤٠٤ی هەتاوی

لە ژینای کوردستانەوە هەتا عومان و پێنووس دزەکە!

کاوە سندووسی

لەم ساڵانەی دواییدا، ڕێژیمی کۆماری ئیسلامیی ئێران بەرەوڕووی کۆمەڵێک قەیرانی گەورەی نێوخۆیی و ئاڵنگاریی هەرێمی بووەتەوە، کە هەر یەکێکیان بە تەنیا توانای دروستکردنی گۆڕانکاریی بەرفراوانیان لە سیاسەت و تەناهی نیشتمانییدا هەبووە و هەیە

لێرەدا بە کورتی چوار فاکتەری گرنگی بزووتنەوەی ژینا، هێرشیی ٧ی ئۆکتۆبەر، سڕینەوەی کەسایەتییە سەرەکییەکانی "میحوەری مقاومەت" و دانوستانە بەپەلەکانی ئێران و ئەمریکا بە کورتی دەخەینە بەر سەرنج

بزووتنەوەی ژینا، سەرەتای کۆتاییەک

دوای کوشتنی ژینا ئەمینی لە ٢٥ی خەرمانانی ١٤٠١ (١٦ی سێپتەمبەری ٢٠٢٢)، بەرفراوانترین خۆپێشاندانە سەرتاسەرییەکانی چەند دەیەی ڕابردوو لە ئێران و کوردستان سەریان‌هەڵدا. بەپێچەوانەی ناڕەزایەتی و خۆپێشاندانەکانی پێشوو کە زۆرتر بەهۆکاری ئابووری یان پیشەیی بوون، ئەم بزووتنەوەیە ماهییەتێکی سیاسی و کۆمەڵایەتی هەبوو و بە بەشداریی هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگە داوای گۆڕانکاریی بنەڕەتییان دەکرد.

دروشمی "ژن، ژیان، ئازادی" وەک هێمای ئەم بزووتنەوەیە هاوسۆزیی جیهانی لەگەڵ خۆیدا هێنا و وەک پەیامێکی بەرۆژ لە هەموو کۆڵان و شەقامێک دەزرینگایەوە. هەرچەندە خۆپێشاندانەکان بە شێوەیەکی دڕندانە سەرکوت کران و حکوومەتی ئێران بە کوشتنی سەدان کەس، دەستبەسەرکردن و بریندارکردنی هەزاران کەسی دیکە، هەوڵی دا نکۆڵی لە کوشتنی ژینا بکات، بەڵام کاریگەرییە درێژخایەنەکانی ئەو بزووتنەوەیە لە پتربوونی ناڕەزایەتیی گشتی، لاوازکردنی شەرعیەتی ڕێژیم و دروستکردنی گوشار لەسەر پێکهاتەی سیاسیی وڵات، زیاتر لە هەر کاتێکی تر ئەمڕۆ ڕوون و بەرچاوە.

٧ی ئۆکتۆبەر یان گڕ لە خەرمانی خۆیی

لە ٧ی ئۆکتۆبەری ٢٠٢٣دا، هێرشی بەربڵاوی حەماس بۆ سەر ئیسرائیل و دەستپێکردنی شەڕی خوێناوی لە غەززە، خاڵێکی وەرچەرخان بوو لە گۆڕانکارییەکانی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست. ئێران وەک پشتیوانی سەرەکیی تەوەری بەناو بەرگری، هەرچەندە ڕاستەوخۆ بەشداریی شەڕەکەی نەکرد، بەڵام ڕۆڵێکی سەرەکیی لە دروستکردن و بەڕێوەبردنی ئەم هێرشە دڕندانە و تێرۆریستییەدا هەبوو.

لەگەڵ توندبوونەوەی پێکدادانەکان، گرووپە جێگرەوەکان لە لوبنان، عێراق، یەمەن و سووریەوە بە شێوازی جۆراوجۆر هاتنە نێو گۆڕەپانەکە. ئەمە نیگەرانییەکانی لەبارەی پەرەسەندنی شەڕ و ئەگەری هاتنەناوەوەی ڕاستەوخۆی ئێران زیاتر کرد. لە وەڵامدا، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هێزەکانی خۆی لە ناوچەکە بەهێزتر کرد و هەوڵە دیپلۆماسییەکان بۆ ڕێگریکردن لە شەڕێکی گشتگیر چڕتر بوونەوە. بەڵام شەڕی غەزە، ئێرانی خستە دۆخێکی ئاڵۆزەوە؛ لە لایەکەوە پابەندبوون بە میحوەری مقاومەت و لە لایەکی ترەوە، ڕەچاوکردنی بارودۆخی نێوخۆیی و ئابووری، لەوانە نەبوونی شەرعیەتی ڕێژیم و سستیی ئابووریی ڕۆژ لە دوای ڕۆژ و ناڕەزایەتی تەنانەت لەنێو خودییەکانی ڕێژیمیشدا، بەرپرسانی تارانی گەیاندە ئەو بیرکردنەوەیەی چیتر ئەو ماڵە شووشەییە (بەیت) پارێزراو نییە.

تێرۆرەکان پەیامێکی ڕوونیان هەبوو

هێرشە ئاسمانییەکانی ساڵێک لەمەوبەری ئیسرائیل بۆ سەر دیمەشق (واتە لە ماوەی ساڵی ڕابردوودا)، سەرەڕای پەیامی ڕاستەوخۆ بۆ حەماس، هەڵگری هۆشدارییەک بوو بۆ ئێران و حیزبوڵڵا. هەرچەندە هەتا ئەوکاتە لوبنان و حەسەن نەسروڵڵا نەکرابوونە ئامانجی تێرۆر، بەڵام خەستبوونی ئۆپەراسیۆنە ئامانجدارەکانی ئیسرائیل نیشاندەری گۆڕینی تاکتیکی ئەو وڵاتە بوو لە لێدان لە سەرکردایەتیی گرووپەکانی دژبەری کە خۆیان بە تەوەری بەرگری دادەنا.

ئەم ڕووداوانە ئاڵۆزییەکانیان بردە ئاستێکی نوێ و کاردانەوەی توندی گرووپەکانی تەوەری بەرگریی لێ کەوتەوە. بۆ ئێرانیش، ئەم پێشهاتانە وەک هەڕەشەیەکی ڕاستەقینە سەیر کران و تووڕەیی باڵی توندڕەوە نێوخۆییەکانی دوو هێندە زیاتر کرد و هەتا ئێستا کۆماری ئیسلامی هەوڵ دەدات خۆی لە چوونە نێو شەڕێکی ڕاستەوخۆ بەدوور بگرێت. شتێک کە هەتا ئەمڕۆ بووەتە هۆی ئەوەی ئێران هەموو توانای دیپلۆماسی خۆی بخاتەگەڕ، تا ئەو ڕادەیەی ئێران تەنانەت ناچار بووە پەنا بباتە بەر زمانی "پێنووس دزەکە" وەک کەسایەتییەکی دیپلۆماتکار!

وتوویژ یان دیپلۆماسیی "هەر شەقە و بێ نانێک"

کورد قسەیەکی هەیە دەڵێت: "شەق دەزانێ قۆناغ لە کوێیە"؛ بەدوای گوشارە ئابوورییە بێوێنەکان، ناڕەزایەتییە نێوخۆییەکان و ئەگەری پەرەسەندنی شەڕ و ئاڵۆزی، ئێران بەپێچەوانەی ویستی خۆی ناچار بووە پەنا بۆ دانوستان لەگەڵ ئەمریکا ببات. هەرچەندە دانوستانەکان بە شێوەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، لە ڕێگەی کۆمەڵێک نێوبژیوانکار کە لە مەترسیی شەڕ بۆ سەر خۆشیان نیگەرانن، بەڕێوە دەچن؛ بەڵام ئێران، کە پێشتر ڕێبازێکی هێرشبەرانەی لە سیاسەتی دەرەوەیدا هەبوو، ئێستا بەدوای کەمکردنەوەی گرژییەکان، ئازادکردنی سەرچاوە داراییەکان، فرۆشتنی نەوت و هەروەها کەمکردنەوەی گوشارە نێوخۆییەکان‌دایە. ئەم وەرچەرخانە، هەرچەندە بە ئاشکرا ڕاناگەیەندرێت، بەڵام بە ڕوونی لە هەڵسوکەوتی دەوڵەت و خودی خامنەییدا بەدی دەکرێت. ئەمریکاش خوازیارە گرژییەکان کۆنترۆڵ بکات، بەڵام نەک بە نرخی کات کوشتن، هەروەک چۆن ترامپ خۆی باسی لێوە کردوە.

وەرچەرخانێکی مێژوویی یان ڕووخان؟

تێکەڵە و دەرەنجامی ئەم فاکتەرانە، ئێرانی خستووەتە قۆناغێکی قەیراناوی بەڵام هەل‌ڕەخسێنیش. لە لایەکەوە، گوشارە نێوخۆیی و دەرەکییەکان دەتوانن زەمینە خۆش بکەن بۆ گۆڕینی هەڵسوکەوتی ڕێژیم بەرامبەر بە کۆمەڵگە و جیهان و لە لایەکی ترەوە، بەردەوامبوونی سیاسەتە نالۆژیکییەکان دەتوانێت وڵات و خەڵک بەرەو گۆشەگیری و تێوەگلانی زیاتر و داهاتوویەکی ناڕوون ببات.

کۆماری ئیسلامی لە قۆناغێکی هەستیاری مێژووییدایە کە دەتوانێت چارەنووسی نەتەوەکانی ئەم جوگرافیا ساختەیە دیاری بکات. ئایا مێژوو ڕۆڵی خۆی دەگێڕێت و ڕۆژئاواییەکانی بەناو جیهانی ئازاد لەگەڵ خەڵکدا دەبن، یان دیسانەوە وەک باووکالیان لەگەڵ حکومەتی مەلاکاندا دەسازێن؟

***

خاکیپۆشی دەبێتە یۆنیفۆرمی سەربازیی کورد لە ڕۆژهەڵات

ڕێباز مەریوانی

نەورۆزی ئەمساڵ جیاوازیی بەرچاوی لەگەڵ نەورۆزەکانی ڕابردوودا هەبوو و وادیار دەرەنجامەکانی ئەو مانۆرە مەدەنییە ببێتە ژێرخان و بنەمای هەندێک ئەرک و ڕاسپاردە لە بزوتنەوەی کوردستانی ڕۆژهەڵاتدا.

خاڵە گرنگ و جێی باسەکان بریتین لە:

- نەورۆزی خاکیپۆشان بەرهەم و پێشنیاری ڕێخستنەکانی نێوخۆ بوو کە بە هۆی درێژکردنەوەی مۆڵەتی ڕێورەسمەکان بۆ مانگێک، توانییان سەربەخۆ ئەندازیاریی هەموو ڕێورەسمەکان لە ماکۆوە هەتا لورسانات بکەن. نەورۆزی خاکیپۆشان گەرچی تەواو مەدەنی بوو بەڵام بە هۆی هەستیاریی ڕژیم بەو ڕەنگ و هێماگەلە بە داخەوە بە دەیان کەس دەستبەسەر و بە سەدان کەس بانگهێشتر ناوەندە سەرکوتکەرەکان کران. شایانی باسە هەر لە سەرەتاوە ڕژیم ڕەنگی خاکی قەدەغەن کرد و هۆشداریی دایە پارچەفرۆش و جلوبەرگدوورەکان.

- نەورۆزی خاکیپۆشان لە ڕاستییدا گشتپرسی و ڕێفراندۆمێک بوو بۆ جیاکردنەوەی دانیشتووانی هەرێمی زاگرۆس لە گەڵ ناوەند و نەتەوەی باڵادەست. کاتێک شوناسخوازی بیرۆکە و هێماسازی ڕەسەن و خۆماڵی لە پشت بێت بێگومان دەبێتە مایەی هیواداریی و دڵ پێخۆش کردن بۆ هەنگاوی گەورەتر واتە نەتەوەسازی و دەوڵەتسازی.

- دەرکەوتنی ژنان بە ڕێژەی زیاتر لە پیاوان و لە هەمووی گرنگتر بە جلوبەرگی خاکی و هەوری و جامانەوە نیشانەی هاودەنگ بوون و هاورێ بوونی ژنی کوردە لە گەڵ بزوتنەوەی نەتەوەیی - دیموکراتیکی کوردستان. ژنی کورد نیشانی دا لە بزوتنەوەی ژنانی نەتەوەکانی دیکەی ئێران لە پێشترەوەیە و هەروەها بێجگە لە داواکاری مافی ڕەوای ئینسانی خۆیان خەمی خاک و وڵاتییان لە مێشک دایە و بە کردەوە ئەو ڕاستییەیان سەلماند.

- بەشداری هەموو ناوچە کوردنشینەکانی هەرێمی زاگرۆس، خوراسان، تاران و،،، سەلماندی کە بزوتنەوەی کوردستان ڕۆژبەڕۆژ لە گەشەدایە و هزر و بیرە دیموکراتیکەکانی کورد تیشکدانەوەی لە سەر هەموو کوردێک هەبووە و تەنانەت هەموو گەشتیارە غەیرە کوردەکان هەم جلوبەرگی کوردییان دەپۆشی و هەم بە شانازییەوە بەشداری ڕێورەسمەکانی کوردستانیان دەکرد.

سەرەنجامی باس: نەورۆزی خاکیپۆشان مەترسی ڕاستەقینەی بۆ دەسەڵات درووست کرد هەر بۆیە لە ژێر ناوی هەشتسەد ڕۆشنبیری ناوەندنشیندا هەراسنامەیەک بڵاو کرایەوە. بە گشتی نەورۆزی ئیمساڵ بۆ ئێمەی کورد دەتوانێ خوێندنەوەی زیاتری بەدواوە بێت. کاتێک هۆشیاری و ڕۆشنبیری نەتەوەیی لە ئاستی جەماوەرییدا بەو ئاستە گەیشتبێ پێویستە بزوتنەوەی سیاسی و ئەلیتی کوردستان لە بیری ڕێخستن و بەسیستماتیکردنی ئەو جەماوەرە بەرینەدا بن بۆ کار و ئەکی گەورەتر لە داهاتوودا. یەکێ لە هۆکارەکانی پێشوازی جەماوەر لە

نەورۆزی خاکیپۆشان ئەوە بوو کە لە ناوخۆدا ڕێخستن و ئەندازیاری چالاکییەکان دەکرا و بزوتنەوەی کوردی پێویستە لەوەبەدوا زۆربەی ئەرک و ڕاسپێراوەکان بە خەڵک بسپێرێ. لە کۆتاییدا دەبێ بگوترێ کە ڕەنگی خاکی تەنیا ڕەنگێکی ئاسایی نیە بەڵکوو پەند و قسەگەلی نەستەقی وەک "خەڵکی و خاکی " و "وەک خاک ئاسایی و پاک " نیشانەی مەزنی ئەو ڕەنگەیە، هەڵبژاردنی جلوبەرگی خاکی دەقاودەق دەگەڕێتەوە بۆ ئەو خوێندنەوە مێژووییانە لە ڕەنگی خاکی هەر بۆیە جەماوەری کوردستان پێشوازییان لەو ڕەنگە کرد و بزوتنەوەی کوردیش پێویستە لەوەدوا وەکوو یۆنیفۆرمی سپای کوردستان باسەکە ورووژێنێت.

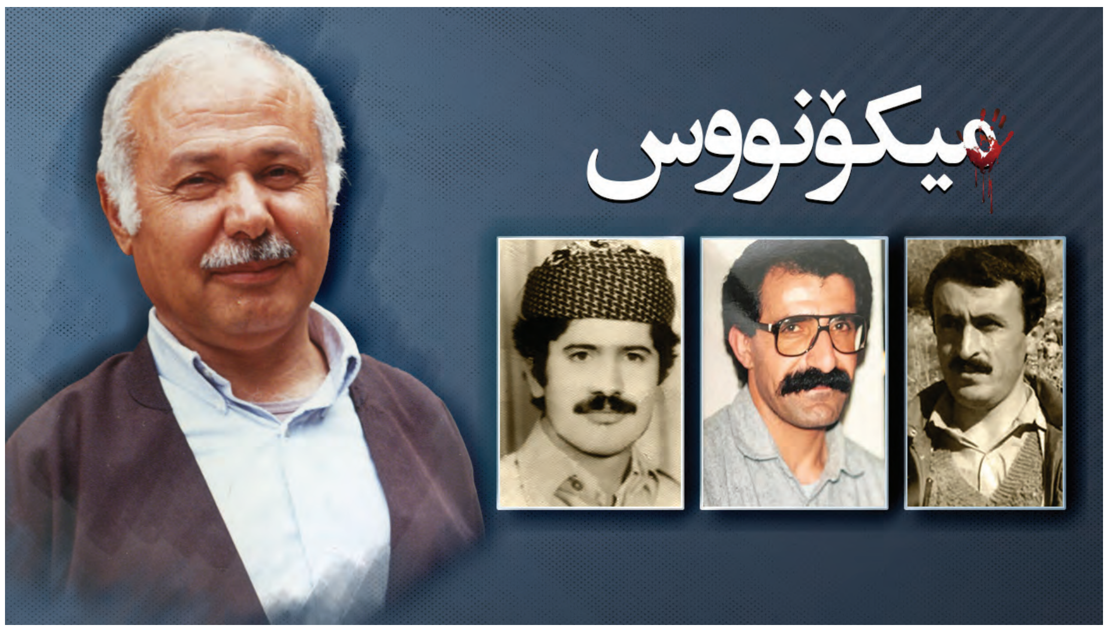

١٠ی ئاوریل
ڕۆژی ڕیسوایی کۆماری ئیسلامی

شەماڵ تەرغیبی

لە ڕۆژی ٢١ی خاکەلێوەی ١٣٧٦ی هەتاوی بەرانبەر بە (١٠ی ئاوریلی ١٩٩٧) دادگای میکونووس کە ئەرکی لێکۆڵینەوە و بەدواداچوونی پەروەندەی تێرۆری دوکتور سادق شەرەفکەندی، سکرتێری گشتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و هاوڕێیانی وەئەستۆ گرتبوو، لە دوای سێ ساڵ و شەش مانگ کاری لێکۆڵینەوە و بەدواداچوون، حوکمێکی مێژوویی دەرکرد کە تێیدا ڕێبەرانی ڕێژیمی ئیسلامیی ئێرانی مەحکووم و بە تاوانبار ناساند.

ئەم ڕۆژە بۆ ئازادیخوازانی جیهان و ئێران و کوردستان، بە تایبەت حیزبی دێموکرات بە ڕۆژێکی مێژوویی دەژمێردرێ، لەبەر ئەوەی ڕێژیمی ئیسلامی کە دڕندانە بڕیاری لەنێوبردنی ئازادیخوازانی دابوو و پێملی هیچ جۆرە یاسا و ڕێوشوێنێک نەبوو، لەم ڕۆژەدا لە بەرچاوی بیروڕای گشتیی جیهان ڕیسوا کرا.

دادگای میکونووس کە لە ماوەی بەدواداچوونی پەروەندەی تێرۆرەکەدا سەرجەم ٢٤٧ جار کۆبوونەوەی پێکهێنا و، ١٦٧ کەس وەک شاهێد تێیدا بەشدارییان کرد، لە بڕیاری کۆتایی خۆیدا کە لە ڕاستیدا ڕووی دزێوی تێرۆریزمی دەوڵەتیی ڕێژیمی ئیسلامی، لە ئاستێکی جیهانیدا لەقاو دا، بە ڕاشکاوی بکوژان و بڕیاردەرانی تێرۆری دوکتور سادق شەرەفکەندی و هاوڕێیانی، کە هەموویان لە گەورە بەرپرسانی ڕێژیم وەک خامنەیی، ڕەفسەنجانی، فەلاحیان و...بوون، بە تاوانبار زانی و هەر لەم پێوەندییەشدا بڕیاری گرتنی عەلی فەلاحیان، وەزیری ئیتلاعاتی ئەوکاتی ڕێژیمی دەرکرد.

ئامانجی سەرەکیی پیلانی "میکونووس" شەهیدکردنی سکرتێری گشتیی حیزب و هاوڕێکانی و زەربەلێدان لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بوو.

بەرپرسانی ڕێژیمی ئیسلامی لەم ڕاستییە گەیشتبوون کە تاقەسواری مەیدانی خەبات و بەربەرەکانێ تەنیا حیزبی دێموکراتە، بە تایبەت لە دوای ئەوەی کە لە ٢٢ی پووشپەڕی ١٣٦٨ی هەتاوی ڕێبەری مەزن دوکتور قاسملوو و هاوڕێیانی شەهید کرد، لەو باوەڕەدا بوون کە حیزبی دێموکرات ناتوانێ درێژە بە خەباتی بێوچانی خۆی بدا، بەڵام حیزبی دێموکرات نەک هەر لەم ڕێگایەدا کۆڵی نەدا بگرە شێلگیرتر لە جاران ڕەوڕەوەی خەباتی ڕزگاریخوازانەی نەتەوەی کوردی ڕێبەرایەتی دەکرد. هەر بۆیە، بۆ جارێکی دیکە کەوتنە پیلان داڕشتن بە دژی حیزب و ڕێبەرانی حیزب، چونکە حیزبی دێموکرات بۆشایی لەدەستچوونی دوکتور قاسملووی تا ڕادەیەک بە ڕێبەرێکی لێوەشاوەی وەک دوکتور شەرەفکەندی پڕکردەوە و بە جیهانی سەلماند ئەگەرچی لەدەستچوونی دوکتور قاسملوو کارەساتێکی گەورە و دڵتەزێن بوو، بەڵام ڕەمزی هەرمانی حیزب ئەوەیە کە وا ڕانەهێندراوە کە بە شەهیدبوونی ڕێبەرێک ڕەوڕەوەی خەباتی لە گوڕوتین بکەوێ.

بەرپرسانی ڕێژیمی ئیسلامی لەم ڕاستییە گەیشتبوون کە تاقەسواری مەیدانی خەبات و بەربەرەکانێ تەنیا حیزبی دێموکراتە، بە تایبەت لە دوای ئەوەی دوکتور قاسملووی، لەو باوەڕەدا بوون کە حیزبی دێموکرات ناتوانێ درێژە بە خەباتی بێوچانی خۆی بدا. بەڵام حیزبی دێموکرات نەک هەر کۆڵی نەدا بگرە شێلگیرتر لە جاران ڕەوڕەوەی خەباتی ڕزگاریخوازانەی نەتەوەی کوردی ڕێبەرایەتی دەکرد، هەر بۆیە پیلانی تێرۆری د. شەرەفکەندییان داڕشت

لە ٣٠ مانگی ئووتی ١٩٩٢دا عەلی فەلاحیان، وەزیری واواکی ڕێژیمی ئیسلامی، ڕایگەیاند کە توانیویەتی زەربەیەکی کاریگەر لە گرووهەکەکان (بەتەعبیری ناوبراو)و لە نێو ئەواندا حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بوەشێنێ. ئەو قسەیەی فەلاحیان تەنیا مەربووت بە ناوبراو نەبوو، چونکە گوتبووی کە لە داهاتووشدا لە ئێران و لە دەرەوە زەربەیان لێ‌دەدا؛ لەو قسانەی ناوبراوڕا دەردەکەوێ ڕێژیم تا چ ڕادەیەک لە نەتەوەی کورد و حیزبی دێموکرات، بەتایبەت دوکتور شەرەفکەندی داخ لە دڵە. لەبەر ئەوەی دوکتور سادق هەوڵی دەدا لە نێو ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیدا یەکیەتییەک پێک بێنێ، بە تایبەت ئەوکات ڕەفسەنجانی خۆی وەک کەسێکی میانەڕەو بە دەرەوە نیشان دەدا و بە داخەوە لە دنیای دەرەوە خەڵکێکی زۆری بە خۆیەوە خەریک کردبوو. بەڵام دوکتور سادق پێی وانەبوو کە لە ئێراندا توندڕەو و میانەڕەو هەیە. شەهید دوکتور شەرەفکەندی بە زانایی و وریایی خۆی ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی لە مەترسی ڕێژیم ئاگادار کردەوە کە تا ئێستاشی لەگەڵ بێ بۆچوونەکانی باشتر ڕوون دەبنەوە. کار و دیپلۆماسی دوکتور شەرەفکەندی بۆ نەتەوەی کورد و نەتەوەکانی ئێران بە جۆرێک زراوی ڕێژیمی بردبوو و پیلانی تێرۆرکردنی دابڕێژن کە بە داخەوە تێیدا سەرکەوتووش بوون.

دەرچوونی حوکمی دادگای میکونووس لە چەند ڕووەوە جێگای سەرنجو تێڕامانن کە پێویستە ئاماژەیان پێبکەین.

١- یەکیەتیی ئورووپا: وڵاتانی ئورووپایی کە هەتا ئەوکات سیاسەتی سازان و هەڵکردنی لەگەڵ کۆماری ئیسلامییان ڕەچاو کردبوو، ناچاربوون دژکردەوە نیشان بدەن و بەرانبەر بە ڕێژیم هەڵوێستی جیاواز بگرن. لە یەکەمین دژکردەوەدا ئاڵمان باڵوێزی خۆی لە ئێران بانگ کردەوە و وڵاتانی دیکەی ئورووپاش بە نیشانەی دەربڕینی ناڕەزایەتی لەو کردەوە نامرۆیانەی کۆماری ئیسلامی باڵوێزەکانی خۆیان بانگ کردەوە و ئێرانیان بەجێهێشت. هەر چەند دوای ٧ مانگ بەسەر تێپەڕبوونی دەرچوونی حوکمی دادگای میکونووسدا، دەوڵەتانی ئورووپایی بە ناردنەوەی باڵوێزەکانی خۆیان بۆ ئێران دیسان دادپەروەری و مافەکانی مرۆڤیان کردە فیدای بەرژەوەندی ئابووری و ساتوسەودای بازرگانیی، کە ئەوە بە هیچ شێوەیەک لە قورسایی و بەجێبوونی حوکمی میکونووس کەم ناکاتەوە، بەڵام بووە هۆی ئەوەیکە لە ژێر کاریگەریی ئەو هەڵوێستەی ئورووپادا درێژە بە جینایەتەکانی خۆی دژی ئازادیخوازان لە نێوخۆی وڵات بدا.

ئاشکرابوونی قەتڵە زنجیرەییەکان ئەو ڕاستییەی هەرچی زیاتر سەلماند کە ڕێژیم نەک هەر لە کردەوەکانی خۆی پاشەکشەی نەکردوە، بەڵکوو زیاتر پەرەی بەم کارەی داوە. کوژرانی دەیان تێکۆشەر و ئازادیخواز لەوانە فرووهەرەکان، محەممەد موختاری، محەممەدجەعفەری پوویەندە، دوکتور مەجیدشەریف، زارا کازمی، ئەکبەر محەممەدی، چ لە سەردەمی دەسەڵاتی بەناو ڕێفۆرمیستەکان و چ لە دەوڵەتە نیزامی - ئەمنییەتییەکانی دواتردا ، پیشاندەری درێژەی کردەوە تێرۆریستییەکانی ئەو ڕێژیمە و لەپێش‌گرتنی سیاسەتی لەنێوبردنی فیزیکی بەرهەڵستکاران و دژبەرانی سیاسی لە لایەن ڕێژیمی ئیسلامییەوەیە.

٢- ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانی: ئۆپۆزیسیۆنی ئێرانیش پێشوازییان لە حوکمی دادگای میکونووس کرد و لە بڵاوکراوەکانیاندا ڕێزیان لە حوکمی دادگا گرت.

٣- خەڵکی کوردستانیش وەک هەمیشە کە لە خۆشی و ناخۆشیدا لەگەڵ حیزبەکەیان، (حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران) بوون لە دەرچوونی حوکمی دادگای میکونووس خۆشحاڵ بوون و تەنانەت لە ڕێپێوانی ئێعترازی کە ڕێبەرانی ڕێژیم بە دژی دەرچوونی حوکمی دادگای میکونووس وەڕێیان خستبوو، بەشدارییان نەکرد. خەڵکی کوردستان پاش شەهیدبوونی دوکتور شەرەفکەندی و بە تایبەت دوای حوکمی دادگا جارێکی دیکە پشتیوانی خۆیان لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەربڕی و حیزبیان دڵنیا کردەوە کە وەک هەمیشە پشتوپەنای حیزبەکەیان دەبن.

بڕیاری دادگای میکونووس بووە هۆی ئەوەی کە ڕێبەرانی ڕێژیم هەست بە چووکەبوونیان لەبەرانبەر ئیرادەی کۆمەڵگەی جیهانیی بکەن و هەرچەند (بۆ ماوەیەک کورتیش بووبێ) بە پارێزەوە لەگەڵ بەرهەڵستکاران و نەیارانیان هەڵسوکەوت بکەن. بڕیاری دادگای میکونووس بە جیهانی سەلماند کە ئەگەر بەرژوەندی و ساتوسەودای بازرگانیی ڕێگە بدا، دەتوانن چۆک بە ڕێژیمی ئیسلامی دابدەن. هەر لە ماوەی ئەو حەوت مانگەدا کە زۆربەی باڵوێزخانەکانی وڵاتان لە ئێران بەتاڵ بوون، دەرکەوت کە دەکرێ سیاسەتی دیالۆگی ڕەخنەگرانەی ئورووپا لەگەڵ کۆماری ئیسلامی - کە بەداخەوە ماوەیەکی زۆری نەخایاند تا لێی گەیشتن - کۆتایی پێ بێ.

درەچوونی حوکمی دادگای میکونووس گرینگییەکی تایبەتیی هەیە کە یەکەمجار بوو کە دەزگای قەزایی وڵاتێک بە دژی ڕێژیمی ئێران بڕیاری لەو چەشنە بدا، ئەوەش لەحاڵێکدا بوو کە ئێران و ئاڵمان پێوەندییەکی پتەوی بازرگانیان پێکەوە هەبوو و گەورەیی و قووڵی کارەساتەکە تاڕادەیەک بوو کە کۆماری ئیسلامی کە نەیتوانی پێش بە دەرچووونی ئەم حوکمە بگرێ و ٧ ساڵ پاش دەرچوونی بڕیاری دادگای میکونووس، شارەداری بێرلین بڕیاری دا تابلۆیەکی بەردی بۆ ڕێزگرتن لە قوربانییەکان دابنرێ.

ئێستا پاش تێپەڕبوونی ٢٨ ساڵ بەسەر دەرچوونی حوکمی دادگای میکونووس و لە ئەنجامی ساتوسەودا بازرگانییەکانی ڕۆژاوا لەگەڵ کۆماری ئیسلامی دەبینین کە ڕێژیم لەسەر سیاسەتی پێشێلکردنی مافەکانی مرۆڤ چ لە ناوخۆی ئێران و چ لە دەرەوە، سەرکوتی ناڕەزایەتییەکان، سازکردنی کەشی خەفەقان لە نێوخۆ، کێشەخوڵقێنی لە ناوچە و بەرزەفڕییە ئەتۆمییەکانی هەورا بەردەوامە.

ئەگەرچی تێرۆری میکونووس زیانێکی گەورە بوو بۆ حیزبی دێموکرات و سەرجەم ئۆپۆزیسۆنی ئێران و ئازادیخوازان، بەڵام دەرچوونی حوکمی دادگای میکونووسیش بە نۆرەی خۆی سەرفەسڵێکی نوێ بۆ خەبات دژی کۆماری ئیسلامی و لەقاودانی سیاسەتی تێرۆریزمی دەوڵەتیی ئەم ڕێژیمە بوو.

ڕێژیمی ئیسلامی ئێران قەت نەیتوانیوە بە تێرۆری ڕێبەرانی حیزب لە دەرەوەی وڵات و هەروەها تێرۆرکردنی ژمارەیەکی بەرچاو لە ئەندامانی حیزب لە کوردستانی ئێران و لە کوردستانی عێراق، مەیدانی خەبات و بەربەرەکانێ بە تێکۆشەرانی حیزب چۆڵ بکا.

ئێستاش پاش تێپەڕبوونی نیزیک بە ٨٠ ساڵ لە تەمەنی پڕ لە شانازی حیزب و بەختکردنی گیانی هەزاران ڕۆڵەی بەوەفای نیشتمان لەسەرووی هەمووان پێشەوا قازی محەممەد، دوکتور قاسملوو و دوکتور شەرەفکەندی ئاڵای خەبات هەر بەرزو شەکاوە ڕاگیراوە و ڕێبوارانی ڕێگای ئەو شەهیدانە ڕۆژبەڕۆژ دەسکەوتی نوێ بۆ نەتەوەکەیان دەستەبەردەکەن.

خەڵک لەکوێی دانوستانەکانی ئێڕان و ئەمریکادان؟

ئەلبورز ڕووینتەن

جارێکی دیکە دانوستان لە نێوان ئێران و ئەمریکا باسێکی گەرمە و ڕۆژەڤی میدیایی و سیاسیی ئێران و ناوچە و دونیای بە خۆوە سەرقاڵ کردوە. دانوستانێک کە هەر لایەنێک بە دوای داخوازییەکانیەتی و هەر لایەنێک پێداویستی و ناچاری بۆ سەرکەوتنی ئەو دانوستانەی هەیە. لێکۆڵەران و چاودێران هەر دوای سەرکەوتنی ترامپ لە هەڵبژاردنەکان خەریکی شیکردنەوەی دۆسیەیی ئێرانن و هەر یەکە لە ڕوانگەی خۆی دەیهەوێ بڵێ کە چی دەبێ چۆن دەبێت. ئەگەر لە ترامپەوە دەست پێ بکەین و بڵێین ئەمریکا چی لەو دانوستانە دەوێ، پێویستە ئەمە لە چەند تەوەردا ببینین:

یەکەم شەڕی ئابوری و زلهێزی لە نێوان ئەمریکا و چینە، دوایە ڕۆڵی ئێران لەو نێوەڕاستە بۆ دابینکردنی وزەی ئورووپا و ڕێگریکردنی لە هاتنی چین بۆ ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست و هەروەها دوورکردنەوەی ئێران لە بلۆکی چینە.

دووەم شەڕی ئوکراین یا ئەمریکا و ڕۆژئاوا لە ئوکراینە کە لێرەشدا ڕولی ئێران لە بلۆکی ڕووسیە کە تەنانەت بە پێدانی فڕۆکەی بێفڕۆکەوانی بۆمبڕێژکراو بە ڕووسیە بەشداری تێدا کردوە، ئەمریکا دەیهەوێ بەو دانوستاندنە ئێران لەو بلۆکەش بێتە دەر و لەو ڕووەش پۆزیشنی ڕووسیە لاواز بکات هەتا لە سەر مێزی ڕووسیەش بەرگی زیادتری بە دەست بێت.

سێیەم داخوازیی ئەمریکا ئاسایشی ئیسرائیلە، بە تایبەتی دوای حەوتی ئۆکتۆبەر و ڕووخانی حکوومەتی بەشار ئەسەد لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە، کە دەستی ئێرانی لە سەر مێزی دانوستاندن کورت کردۆتەوە، بەڵام ئەمریکا دەیهەوێ زیاتریشی کورت بکاتەوە و بەرنامەی مووشەکیی ئێرانیش لەو چوارچێوەیەدا دەبینێت.

چوارەم و گرنگترین داخوازی ئەمریکا و بە تایبەتی ترامپ گرتنی وێنەیەکە بۆ ترامپ هەتا ڕوو بە نێوخۆ کەڵکی لێوەرگرێ و بڵێت ئەوە منم کە توانیم پێش بە شەڕێکی گرینگ بگرم و بەو شێوەیە ئێرانم ڕام کردوە.

خوێنەرانی ئەو بابەتە دوای ئەو چوار تەوەرە یەکسەر پرسیاری ئەوە دەکەن ئەی دۆسیەی ئەتۆمیی ئێران داخوازیی ئەمریکا نیە، کە گۆیا هەموو دانوستناندن لە سەر ئەو بابەتەیە؟ پێم وایە دۆسیەی ئەتومی ئێران تەنیا بۆ ڕووکەش و ڕەواییدان بە دانوستانەکەیە، چونکە ئەمریکا و ئیسرائیل دڵنیان کە ئێران ناتوانێ چەکی ئەتۆمی دروست بکات و ئەگەر بابەتێکی لەو شێوەیە لە ئارادابایە پێش هەر بابەتێک هێرشیان دەکردە سەر ناوەندە ئەتۆمییەکان و دوای باسی دانوستانیان دەکرد، چونکە ئەمریکا و ئیسرائیل چاوەڕێی دانوستاندن ناکەن و هەر وەک پێشتریش دیتمان هەر کات پێویست بووە هێرشیان کردوە.

ئدەی لە بەرانبەر ئەو هەموو تەوەرە و داخوازەی ئەمریکا ئێران چیی دەوێ؟

بە لای ئێرانەوە پرسەکە زۆر سادەیە، ئێران و تاقمی دەسەڵاتداری کۆماری ئیسلامی تەنیا یەک داواکاری هەیە و ئەویش درێژکردنەوەی تەمەنی کۆماری ئیسلامی و دەسەڵاتی دیکتاتوریی خۆیانە. هەموو بابەتەکانی دیکە لە پەراوێزی ئەو ویستە واتە درێژکردنەوەی تەمەنی کۆماری ئیسلامیدایە بە ویستە ئابورییەکانیشەوە، چونکە ئەو دەرفەتە ئابوورییەش وەک دەرفەتێک و درێژکردنی دەسەڵاتی خۆیان بە دوایدا دەگەڕێن.

پرسی سەرەکییش لێرەدایە، کە خەڵک و گەلانی بندەستی ڕێژیم لە کوێی هاوکێشەکاندان؟

نە لە ویست و داخوازی ئەمریکادا ئازادییەکان و ویستەکانی خەڵکی ئێران ئەولەوییەتی هەیە، نە بە سەرکەوتنی ئەو دانوستاندنە هەزاران قەیرانی کە پشتی خەڵکیان چەماندۆتەوە لە لایەن دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی چارەسەر دەکرێن.

تەنانەت ئەگەر گەمارۆکان نەمێنن دیسان ئەو گەندەڵییەی لەنێو ئێراندا لە بواری جیاوازی کارگێری و سیاسی هەیە بنبڕ ناکرێ و دەرفەتێکی زیادتر بۆ گەندەڵکاران دەبیندرێتەوە. نە ئەمریکاش بە سەرکوتی خەڵک دڵگران دەبێت و وەک پرسێکی نێوخۆی سەیری دەکات و بە دوای دەستکەوتەکانی خۆی دەبێت.

هەربۆیەش بە پێچەوانەی ڕۆژەڤی میدیای فارس زمان کە دەیهەوێ بە پڕۆپاگەندەی شەڕ و ئاشتی خەڵک سڕ بکات، پێویستە وەک کوردستان ڕۆژەڤی ئازادیخوازیمان هەر گەرم و پڕ جۆش و خرۆش بێت، چونکە تەنیا نەمانی ڕێژیمی دیکتاتوری دەتوانێ ببێتە سەرەتای چارەسەری قەیرانەکان جا لە هەر بوارێکدا بێت، تەنانەت لە هەمووی ئەوانە گرینگتر گەیشتن بە ئازادی و ڕزگاریی کوردستانە کە لە چوارچێوەی دانوستانێکی وەها کە خەڵک لە ئەولەیەتدا نیە بە دوور و نزیک بەدی ناکرێت

چرا یاسین:

کوردپەروەریی ڕاستەقینە لە هەستی نەتەوایەتییەوە سەرچاوە دەگرێت و لە بیری نەتەوایەتیدا قووڵ دەبێتەوە (٣-٢)

دیمانە: شەهرام سوبحانی

سەرەکیترین ئەرکی ناسیۆنالیزم ئەوەیە کۆمەڵ لە دەوری یەک بەرژەوەندی هاوبەشدا کۆ بکاتەوە، تاکەکانی فێر بکات بەرژەوەندی گشتی نەتەوەیی لە سەروی هەموو بەرژەوەندییەکانی دیکەوەن، هەر بۆیە کاتێک باس لە بوونی ناسیۆنالیزمێکی خاوەن شوناس دەکەین، دەبێت ئەو ڕاستییەش لەبەرچاو بگرین بەرنامە و پرۆژەی ئەو ناسیۆنالیزمە چییە و چۆن کار دەکات؟

ئاماژە:ناسیۆنالیزم یان هەستی نەتەوایەتی وەک چەمکێکی گرینگ کاریگەریی و ڕۆڵی بەرچاو لە بەرەوپێشبردن و یەکگرتوویی هەر نەتەوەیەکدا دەگێڕێ کە بە کارکردن و تەکز خستنەسەر ئەم چەمکە گرینگە میللەتانی بێ دەوڵەت ئامانجە گەورەکانیان دەستەبەر دەکەن کە دەربازبوون لە دیلی و ژێردەستییە. "کوردستان" لە وتووێژێکی تێروتەسەلدا و بۆ باسی زیاتر لەسەر ناسیۆنالیزم و لەمپەرەکانی بەردەم ناسیۆنالیزم و کاریگەری ناسیۆنالیزمی داگیرکەران لەسەر کۆمەڵگەی کوردستان لەگەڵ خاتوو چرا یاسین، کارناس و توێژەری مێژوو تیشکی زیاتری خستوەتە سەر ئەم بابەتە. لە بەشی یەکەمی ئەو وتووێژەدا باس لە مێژووی ناسیۆنالیزم لە کوردستان و کاریگەریی ناسیۆنالیزمی "فارس" و "عەرەب" و "تورک" لەسەر کۆمەڵگەی کوردستان کرد و تیشکمان خستەسەر ئەوەی کە چۆن دەتوانێت بەرپەرچی ناسیۆنالیزمی هێرشبەرانەی دژبەران و نەیارانی بداتەوە؟

کورد ئەگەر بەدرێژایی مێژوو وەک دوژمنەکانی خاوەن ناسیۆنالیزمێکی بەرچاوتەنگ بووایە، هەلی زیاتر بۆ گەیشتن بە مافەکانی بۆ نەدەڕەخسا؟

مافی ڕەوا بۆ کورد لە هەموو سەردەمەکان پاراستن و داننان بووە بە مافە سەرەتاییەکانی وەک (نەتەوە، ناسنامە، زمان) هەموو ئەمانەش لە چوارچێوەی دەوڵەتدا زیاتر پارێزراو دەبن. ناسیۆنالیزمیش وەک ڕێباز و بنەمایەک بۆ دامەزراندنی دەوڵەت بایەخێکی زۆری هەیە و زۆربەی دەوڵەتە زلهێزەکانی ئەمڕۆ بەو ڕێگەیەوە بوونەتە خاوەنی وڵات و دەسەڵات، بەڵام شێوازی گرتنەبەری جیاوازی هەیە لە کاتێک بۆ کاتێکدا و بەپێی قۆناغ و سەردەمەکان گۆڕانکاری بەسەردا دێت. ناکرێت ئێمە بە چاوی ڕابردوو بڕیار لەسەر ئێستا بدەین، هەروەها بەپێچەوانەشەوە. بۆ نموونە ئێمە لە ئێستادا ناتوانین داوای ناسیۆنالیزمێکی بەرچاوتەنگ بکەین، لەبەر ئەوەیکە بە شێوەیەکی گشتی خەباتکردن لە قۆناغی چەکداری تێپەڕیوە، مافەکانی مرۆڤ بەرەوپێشتر چووە، ڕەنگە زۆربەی هاوپەیمانانیشمان دژایەتیمان بکەن. ئەمە بۆ سەردەمێک دروست بوو، کە کورد لەژێر داگیرکاریی ڕاستەوخۆی دوژمنانی بوو، هاوکات خەریکی خەباتی چەکداری بوو، بەڵام نەیتوانیوە سوود لەم میکانیزمە وەربگرێت، چونکە هەڵوێستی کورد لە ئاست ئەو داگیرکارییەدا لەو کاتدا زیاتر بەرگریکردن بووە، نەوەک هێرشکردن، یان بەدەستهێنانەوەی ناوچە لە دەستچووەکانی. هەروەها هەمیشە سیمای بوونە قوربانی بۆخۆی کێشاوە و چارەنووسی خۆی داوەتە دەست دەوڵەتە سەردەستەکانی دیکە و چاوی لەوە بووە کە دەوڵەتانی‌تر مافەکانی بۆ بە دەست بهێنن، ئەمە خۆی لەخۆیدا گەورەترین هەڵەیە، چونکە هیچ دەوڵەتێک ناتوانێ ببێت بە دەوڵەتێکی زلهێز کە دەوڵەتەکەی بۆ دروست کرابێت، بۆ نموونە: عێراق، وڵاتێکە چەندە هەوڵ بدات ناتوانێت بەشی پێویست هێزی خۆی قایم بکات و ببێت بە وڵاتێکی ئارام و سەقامگیر، لەبەرامبەردا کۆماری تورکیە کە توانی لە لێواری ڕووخاندا خۆی هەستێنێتەوە و خۆی پێ بگەیەنێتەوە، بەهۆی ناسیۆنالیزمێکی بەرچاوتەنگ بۆ نەتەوەکەی خۆی و دارشتنی ئامانج و ڕێبازێکی یەکگرتووی تۆکمە و بەهێزی سیاسی وەک دەبینین هەتا وەکوو ئێستاش وڵاتێکی خاوەن هێزە و لەلایەنی نێودەوڵەتییەوە حیسابی بۆ دەکرێت.

یانی پێتان وایە کورد بە زانینیەوە ئەو ناسیۆنالیزمە بەرچاوتەنگەی نەویستوە؟

کورد هیچ کاتێک خاوەنی ناسیۆنالیزمێکی بەرچاوتەنگ و نەتەوە ویست، هەروەها خاوەنی دیدگا و ئامانجێکی یەکگرتوو نەبووە کە بۆ یەک بەرژەوەندیی هاوبەش پێداگر بن لەسەری و دەرهاوێشتەی ئەرێنیی هەبووبێت، ئەمەش لە زۆر بواردا بەجێی سوود زیانی زۆری لە پرسی کورد داوە، چ لە ڕووی خەباتی چەکدارییەوە، چ لە ڕووی دیپلۆماسیەتەوە. هەر بەهۆی ئەمەشەوە کورد لە مێژوودا چەندین هەل و دەرفەتی زێڕینی لە کیس چووە، بە تایبەت لە دوای جەنگی جیهانیی یەکەم و ڕووخانی ئیمپڕاتۆرییەتی عوسمانی کورد گەورەترین دەرفەتی لە دەست دا، بەهۆی چەند هەڵەیەکی سیاسی و نەبوونی شارەزایی دیپلۆماسی وەکوو پێویست. کە ئەمە خۆی لە خۆیدا گەورەترین دەرفەت بوو بۆ ئەوەی کورد دەوڵەتی سەربەخۆی خۆی هەبێت، کە ئێستا ئەم دەرفەتە لە دەست چووە و دووبارە نابێتەوە.

بە بڕوای من، لە سەردەمی مۆدێرنیزمدا ناسیۆنالیزمی بەرچاوتەنگ زۆر کات بەرەو داخران و دوژمنکاریی زیاتر دەڕوات، یەکێک لە تایبەتمەندییە بەرچاوەکانی ناسیۆنالیزمی کوردی، پێکەوەژیان و گونجان بووە لەگەڵ نەتەوە و کولتوورە جیاوازەکان. ئەم کرانەوەیە بووەتە هۆی پاراستنی کولتووری کوردی لە ناوچەیەکی فرە کولتووریدا، بەدەستهێنانی پشتیوانیی نێودەوڵەتی لە چەندین قۆناغی جیاوازدا، گەشەکردنی هزری دیموکراسی و پلۆرالیزم لە نێو بزووتنەوەی کوردیدا ئەگەر کورد ناسیۆنالیزمێکی بەرچاوتەنگی هەبووایە، پێدەچێت ئەو پێگە مرۆییە بەهێزەی ئێستای لە ئاستی نێودەوڵەتیدا نەدەبوو، هەروەها ناسیۆنالیزمی بەرچاوتەنگ زۆر جار بزووتنەوەکان بە لاڕێدا دەبات و بێ بەشیان دەکات لە هاوپەیمانی و پشتیوانی دەرەکی ئەمەش بۆ کورد کەمێک زەحمەتە، لەبەر ئەوەی هێزی کورد بەبێ پاڵپشتی وڵاتانی زلهێز بەتەنیا بەس نیە. بۆ ئێستای کورد هاوسەنگی نێوان هەستی بەهێزی نەتەوەیی و کرانەوە بە ڕووی جیهان و نەتەوەکانی دیکەدا دەتوانێت ستراتیژییەکی گونجاوتر بێت لەبەر چەند هۆکارێکی سەرەکی ئەوانیش لە ڕێگەی پەرەپێدانی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان کرانەوە بەڕووی جیهاندا دەرفەتی هاوپەیمانی و پشتگیری نێودەوڵەتی دەڕەخسێنێت. بەهێزکردنی پێگەی سیاسی کە ئەم هاوسەنگییە دەرفەت دەدات بە کورد کە لە سیاسەتی ناوچەیی و نێودەوڵەتیدا پێگەیەکی کاریگەرتر دروست بکات، بەبێ بوون بە پاشکۆی لایەنێکی تایبەت. هەروەها گەشەپێدانی ئابووری کرانەوە بەڕووی جیهاندا دەرفەتی گەشەسەندنی ئابووری و بازرگانی دەڕەخسێنێت، لەکاتێکدا هەستی نەتەوەیی هاوبەش یارمەتیدەر دەبێت بۆ دابەشکردنی دادپەروەرانەی سەرچاوەکان. جیا لەمانەش کەمکردنەوەی مەترسییەکانی دژایەتیی نێوخۆیی هاوسەنگی نێوان ئەم دوو ڕەهەندە دەتوانێت مەترسی توندڕەوی نەتەوەیی یان جیابوونەوەی کولتووری کەم بکاتەوە، کە هەردووکیان دەکرێت ببنە هۆی لاوازبوونی یەکگرتوویی ناوخۆیی. سوود وەرگرتن لە تەکنەلۆژیا و زانستی نوێ کرانەوە دەرفەت دەدات بە کۆمەڵگەی کوردی سوود لە پێشکەوتنە زانستی و تەکنەلۆژییەکان وەربگرێت، لەکاتێکدا بنەما کولتوورییەکان دەپارێزێت. هەر بۆیە ئەم ستراتیژە هاوسەنگە ڕێگە دەدات بە نەتەوەی کورد کە پارێزگاری لە ناسنامەی خۆی بکات لەکاتێکدا وەک بەشێکی کاریگەر لە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی گەشە دەکات.

نێوان "هەستی نەتەوایەتی" و گەیشتن بە قۆناغی "بیری نەتەوایەتی" چ مەودایەکە و مانەوە لەنێو هەستی نەتەوایەتی و دوورکەوتنەوە لە عەقڵی نەتەوایەتی چەندە کاریگەری نەرێنی لە سەر دۆزی کورد داناوە؟

هەستی نەتەوایەتی و بیری نەتەوایەتی دوو شتی لەیەکتر جیاوازن، کە بەداخەوە زۆربەی خەڵکی ئێمە بە هەڵە لێی تێگەیشتوون. بە گشتی "هەستی نەتەوەیی" بریتییە لە جۆرێک وابەستەبوون و خۆشەویستی بۆ نەتەوە و نیشتمان و ئەو خاکەی تێیدا هاتۆتە دونیا، بەڵام "بیری نەتەوەیی" ئاماژە بە ئەو بیر و باوەڕ و بەها و ئایدیاگەلە دەکات کە بەشێوەیەکی هاوبەش لە نێوان ئەندامانی نەتەوەیەکدا بڵاو بۆتەوە و بووەتە بەشێک لە شوناسی کۆمەڵایەتی و کولتوورییان، بیری نەتەوەیی کاتێک چەکەرە دەکات و پێدەگات کە تاکەکانی هەر کۆمەڵێک هۆشیارییان لە بەرژەوەندییە باڵاکانیان هەبێت بە هۆی زەمان و ڕۆشنبیریی هاوبەشەوە کاریگەریی گشتگیر و بەکۆمەڵ دروست دەبێت. لە دونیای ئەمڕۆدا، بیری نەتەوایەتی و هەستی نەتەوایەتی دوو ڕووی دراوێکن کە بە دوو چەشنی جیاواز کاریگەرییان هەیە لەسەر گەلان و کۆمەڵگەکان. بیری نەتەوەیی زۆر لەوە قووڵترە کە تەنیا لە چەند نیشانەیەکی نەتەوەیی وەک پۆشینی پۆشاکی کوردی، هەڵکردی ئاڵای کوردستان، گوێگرتن لە هۆنراوەیی نەتەوەیی کورت بکرێنەوە، ڕاستە ئەمانە گرنگن و پابەندبوونمان بە ناسنامەی کوردبوونمانە، بەڵام کوردپەروەریی ڕاستەقینە لە هەستی نەتەوایەتییەوە سەرچاوە دەگرێت و لە بیری نەتەوایەتیدا قووڵ دەبێتەوە، هیچ نەتەوەیەکیش ناگات بە ئامانجەکانی خۆی ئەگەر بیری نەتەوایەتی لە هزری تاکەکانیدا نەچەسپابێت. سەرەتای سەرهەڵدانی بیری نەتەوەییش وەکوو هەر شۆڕش و کارەساتێکی سروشتی ناتوانرێت بە بەروارێکی مێژوویەکی دیاریکراو دەستنیشان بکرێت، واتە ئەم هەستە سیمای سەرەتایی لە قۆناغەکانی کۆنی مێژوودا هەبووە، بەڵام ڕووخاندنی ئیمپڕاتۆرییەتەکان و سەرهەڵدانی شۆڕش، هۆکاری سەرەکین بۆ دەرکەوتنی، ئیدی گەل و نەتەوەکان لەو کاتەوە بۆ دۆزینەوەی ناسنامەی خۆیان هەوڵیان داوە، تەنانەت لە پێناویدا بە میلیۆنان ڕۆڵەی نیشتمان و نەتەوەکەیان بەکوشت داوە، لە نموونەی شۆڕشی جەزائیر بۆ دەرکردنی فەڕانسەی داگیرکەر. ئەوەی لای ئێمەی کورد زۆرترە هەستی نەتەوایەتییە، نەک بیری نەتەوایەتی، نەتەوەپەروەری ئێمەی کورد نەتەوەپەروەرییەکی لاواز و خاوە بە تەواوی وەکوو پێویست نەگەیشتووین بە بیری نەتەوایەتی، بۆیە گەر بەراورد بکەین دەبینین کورد لە هەر چوار پارچەی کوردستان خەباتی بەردەوامی هەیە و هێشتا نەگەیشتووەتە مەنزڵ و بەرێوەیە بەرەو سەربەخۆیی، کەواتە تەنها هەستی نەتەوەیی هێندە گرنگ نیە، بەڵکوو وشیاری و بیری نەتەوەیی داینەمۆی بزووتنەوەی نەتەوەیین. ئەوە نەتەوە نییە کە دەوڵەت و ناسیۆنالیزم دروست دەکات، بەڵکوو بەپێچەوانەوە ئەوە ناسیۆنالیزم و دەوڵەتە کە نەتەوە دروست دەکات یان لانیکەم گەشەی پێدەدات و دەیبوژێنێتەوە.

باسەکە ئەوەیە کورد بۆ لەو قۆناغەدا ماوەتەوە؟

مانەوەی نەتەوەی کورد لە قۆناغی هەستی نەتەوایەتی و نەگەیشتن بە عەقڵی نەتەوایەتی دەکرێ بۆ چەند هۆکارێک بگەڕێتەوە پەرتەوازەیی جۆگرافی و سیاسی و دابەشبوونی کوردستان بەسەر چەند دەوڵەتدا بووەتە هۆی ئەوەیکە یەکیەتییەکی نەتەوەیی دروست نەبێت، کە ئەمەش ڕێگری کردوە لە گەشەکردنی ستراتیژییەکی هاوبەش. هەروەها کاریگەری سیستەمی عەشیرەتی و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی کە زیاتر لەسەر بنەمای عەشیرەت بووە وایکردوە کە هۆگری تەسکی ناوچەیی و خێڵەکی زاڵ بێت بەسەر بیری نەتەوەیی فراواندا. وشیاریی نەتەوەیی لەنێو ئێمەی کورددا تا وەکوو ئێستا وەکوو پێویست نیە، بەهۆی ئەوەیکە ئەگەر ئاوڕێک لە بیری کورد بدەیتەوە، دەبینین بیری خێڵەکی بەسەرماندا زاڵ بووە و بۆتە یەکێک لە کێشە هەرە بنەڕەتییەکانی ئێمە، بەرژەوەندییە خێڵەکییەکان لە پێش بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانەوەن، بۆ نموونە ئەگەر قسەیەکی نەشیاو بەرامبەر بە خێڵ و هۆز و سەرداری کەسێکەوە بکرێت، ڕەنگە کاردانەوەی زۆر توندی هەبێت، بەڵام زۆر لای ئاساییە کە هەمان قسەی نەشیاو بە خاک و نیشتمانی بگوترێت، بێگومان ئەم دیاردەیەش بۆتە نەخۆشییەکی کوشندە و لە کۆنەوە لەگەڵمان دایە، کە وایکردوە تا وەکوو ئێستا زۆرترین دەرفەت لە دەست بدەین و کاریگەری نەرێنی و زۆر خراپی بەسەر دۆزی کورددا بەجێ هێشتوە و دۆزی کوردی پاشەکشێ پێ کردوە، بۆ نموونە ئەگەر سەیری مێژووی میرنیشینە کوردییەکان بکەین، دەبینین بەشێک لەو میرنیشینانە خاوەن سەروەری و هێز و دەسەڵات بوونە، بە جۆرێک کە لە هەندێک بواردا داگیرکەرانی (عوسمانی و سەفەوی) نەیانتوانیوە بە تەنیا ڕووبەڕوویان ببنەوە، بەڵام ئەم میرنیشینانە بەردەوام لەگەڵ یەکتری ناکۆک بوون و هیچ کاتێک بیریان لەوە نەکردۆتەوە لە یەکیەتییەکی سیاسیدا کۆ ببنەوە و بە یەکەوە لەپێناو بەرژەوەندییەکی هاوبەش ڕووبەڕووی هەردوو داگیرکەرانی (عوسمانی و سەفەوی) ببنەوە، بەڵکوو لە زۆر بواردا هاوکاریان لە دوژمنان وەرگرتووە بۆ لێدان لە میرنیشینێکی دیکە. بێگومان ئەمەش دەرئەنجامی بیری خێڵەکی بووە، کە ڕێگەی نەداوە سەروەری خۆی بۆ هاونەتەوەکەی دابەزێنێت و ئەمەی بە شکاندنی شکۆی خۆی بینیوە. هەروەها زۆربەی ئەو ڕاپەڕینانەی لە مێژوودا هەمانە کەمیان هەیە بە تەنیا تاکە ڕەهەندێکی نەتەوەیی لەخۆی گرتبێت، وە یان ئامانجێکی ڕوونی نەتەوەیی هەبووبێت، هاوکات لە نموونەیەکی دیکەدا وەک تیشکمان خستەسەر لە سەروبەندی کۆتاییهاتنی جەنگی یەکەمی جیهانی کورد دەرفەتێکی زۆر گەورەی لەدەست دا بەهۆی نەبوونی یەک دەنگی و پلان و ئامانجێکی دیار و ڕوون بەو واتایەی نەتوانراوە سوود لە دەرفەتەکان وەربگیرێت بۆ بەرژەوەندی گشتی نەتەوەیی کە ئەمە وەک جۆگەلەیەک قۆناغەکانی مێژووی کورددا درێژ بووەتەوە. ئەمە جیا لە نەبوونی سیستەمێکی پەروەردەیی و ڕۆشنبیری یەکگرتووبوونی چەند سیستەمی پەروەردەیی جیاواز لە ناوچە کوردییەکاندا کاریگەریی لەسەر دروستکردنی زەمینەیەکی فیکری هاوبەش هەبووە. کەمیی دامەزراوەی نەتەوەیی، نەبوونی دامەزراوەی ڕۆشنبیری، ئاکادیمی و سیاسی بەهێز کە بتوانێت فەلسەفەی نەتەوەیی بەرهەم بهێنێت.

بەڵام لێرەدایە کە ئەرکەکانی ناسیۆنالیزم خۆیان دەردەخەن، وا نیە؟

وایە و گرنگە بگوترێت کە سەرەکیترین ئەرکی ناسیۆنالیزم ئەوەیە کۆمەڵ لە دەوری یەک بەرژەوەندی هاوبەشدا کۆ بکاتەوە، تاکەکانی فێر بکات بەرژەوەندی گشتی نەتەوەیی لە سەروی هەموو بەرژەوەندییەکانی دیکەوەن، هەر بۆیە کاتێک باس لە بوونی ناسیۆنالیزمێکی خاوەن شوناس دەکەین، دەبێت ئەو ڕاستییەش لەبەرچاو بگرین بەرنامە و پرۆژەی ئەو ناسیۆنالیزمە چییە و چۆن کار دەکات؟ ئایا ئەم ناسیۆنالیزمە توانیویەتی دامەزراوە تەقلیدییەکانی خێڵ و هۆز و عەشیرەت هەڵبوەشێنێتەوە و هەموو کۆمەڵگە لە یەکەیەکی گەورەتر و فراوانتیر کۆ بکاتەوە و بکرێ بە گەل یان نەتەوە ناو ببرێت؟ ئایا ئەم ناسیۆنالیزمە توانیویەتی ڕۆڵی ئاغا و بەگ لە کۆمەڵگەدا پەراوێز بخات، نوخبەی خوێندەوار یان چینی ناوەند شوێنی بگرێتەوە؟ ئایا ناسیۆنالیستی کوردی توانیویەتی ئەم هەنگاوانە هەڵبنێت و لەو سەروبەندەشدا ببێتە بزووتنەوەیەکی جەماوەری کە هۆگری ڕاستەقینەی ئەو بزووتنەوەیە بۆ نەتەوە و نیشتمان بێت لە بری ئاغا و بەگ و شێخ و خێڵ و عەشیرەت و جوگرافیای خێڵ و عەشیرەتی؟ کە هەر یەک لەم پرسیارانە بابەتی زۆر فراوان و قووڵ لەخۆی دەگرێت

شاعیرە کۆنەکانی کورد وەکوو "ئەحمەد خانی" ، "مەلای جەزیری"، و تەنانەت ئەوانەی ئێستاش بە تایبەت نووسەران، گلەییەکی زۆریان لە یەکڕیزنەبوونی نێومالّی کورد بووە و هەیە پێت وایە ئەم کێشەیە لە عەقڵی سیاسی کوردە یان لە دەسەڵاتی کوردی؟

شاعیران و نووسەران زووتر لە سیاسەتمەداران هەستیان بەم کێشەیە، وایە یەکڕیزنەبوونی نێومالّی کورد کردوە، چونکە بەردەوام خەونی نەتەوەیی و یەکگرتووییان هەبووە، وەکوو چاوەدێرێکیش بوونە بەسەر کۆمەڵگەی کوردەواری و دەرد و مەینەتییەکانیان کردووە بە سەرچاوەی ئیلهام لە هۆنینەوەی شێعرەکانیان، بە تایبەتی شاعیری گەورەی کورد "ئەحمەدی خانی" لە بەرهەمە دانسقەکەی "مەم و زین"دا، کە ئێمە بەردەوام وەک بەرهەمێکی ئەدەبی و دلداری دەیبینین، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئاوێنەیەکی ڕاستەقینەیە بۆ پێشاندانی بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەوساکە و چەندان بنەما و ڕەهەندی نەتەوەیی و ناسیۆنالیزمی لەخۆی دەگرێت. هەروەک خۆی لە بەیتێکیدا دەڵێت:

درێژە بۆ لاپەڕەی ١٠

کوردستان
ژمارە: ٨٩٣
٣١ی خاکەلێوەی ١٤٠٤ _ ٢٠ی ئاوریلی ٢٠٢٥

دەسەڵات و ئایدۆلۆژیای زمانی
لە ڕاگەیەنراوی هەڕەشەیی ٨٠٠ نوخبەی ئێرانیدا

د. ڕەحیم سورخی

بزوتنەوەی نەتەوەیی-جەماوەریی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ڕەوتێکی پەرەسەندوودا، خەریکە لە پێکهاتنێکی نەرمی ئاشتییانەی کۆمەڵایەتیدا خۆی وەک پێکهاتەیەکی تایبەت، بە میراتێکی مێژوویی، سیاسی، فەرهەنگیی و زمانییەوە دەنوێنێت. ئەم نەتەوەیە بە پێکهێنە ناسێنەییەکانی لە ڕێگەی بەرهەمهێنانی زمانی، دەقی، هونەری، نواندن و دیداری لە پانتایی زمانی-جوگرافیی کوردستاندا خۆی دەرخست. لە ڕۆژی ١٧ی خاکەلێوەی هەتاویدا زیاتر لە ٨٠٠ بەناو زانستوان، هونەرمەند، نووسەر و توێژەر و ئەکادیمیی ئێرانی لە ڕاگەیەندراوێکدا "هۆشدار"یان بە ڕژیم دا و ڕەوایەتی سەرکوتی کوردیان لە توێی ڕاگەیاندنی "هۆشدار"ێکدا بە دەسەڵاتی دەوڵەتی دا، و ئەم پێکهاتنە نەتەوەیی و جەماوەرییەی کوردیان، بەتایبەتی، لە نەورۆزی ئەمساڵدا بە "پاوانکردنی بۆنەی نەورۆز لە دەست تاقمێک"دا ناوبرد و بە "ئەتنیکی کردنی بۆنە کۆمەڵایەتییەکانی" وەک هەڕەشە و مەترسییەک لە سەردەسەڵات، باڵادەستیی زمانیی و سیاسیی خۆیان لەقەڵەم دا. لە ئەو ڕاگەیەنراوە هەڵەشەییانەدا، بە ئەدەبیاتێکی نەژادپەرەستانەی پڕ لە سوکایەتی و هەڕەشە دەوڵەتی لە ڕەوایەت/ شەرعیەتکەوتووی ئیسلامیی ئێرانیان بۆ سەرکوتی ئەو خۆنواندنە کۆمەڵایەتییە، هێمن و ئاشتیخوازانەیە تین دا.

پوختەی ڕاگەیەنراوە هەڕەشەییەکە

"بە ناوی "پێشوازی لە نەورۆز"ەوە، بەدبەختانە بەپێی هێندێک وێنەی بڵاوکراوە، لە هێندێک لە پارێزگاکانی ڕۆژاوا و باکووری ڕۆژاوا، لەوانە کوردستان، ئەوەی وەک بۆنەی پێشوازی لە نەورۆز ڕوو دەدات، داشکاندنی نەورۆزە لە جەژنێکی گەورەی نیشتمانیی ئێرانییەوە بۆ بۆنەگەلی وردۆکەی ئەتنیکی، تایفی و ناوچەیی" و لە "مافی سروشتی" و "مافی هاوڵاتیی" هاوڵاتیی ئێران وەک "مافی ئەتنیکی" ناویان بردوە و "لە سەر لقەکە دانیشتوون و قەدەکەی دەبڕنەوە"، لە ئەسڵی پازدەی دەستووری ئێرانی گزییان کردوە، و بوونەتە هۆی "لاوازیی زمانی نەتەوەیی و فەرمی وڵاتەکە، واتە زمانی شارستانێتی، دێرین، ماقووڵ (نەجیب)و بەپیتی فارسی!"

ئەم پوختەیەی سەرەوە، لە ڕستە پێکهێنەکانی دەقی ڕاگەیەنراوی هەڕەشەیی ئەو کۆمەڵە دەستەبژێرە ئێرانییەوە ڕاستەوخۆ دەرهێنراوە

دەرکەوتنی ئایدیۆلۆژیا زمانییەکان لە بەستێنێکی فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیدا

وەک نوکتە دەگێڕنەوە کە لە سەردەمی داگیرکردنی چێکوسلۆواکی لەلایەن یەکیەتیی سۆڤیەتەوە، کەسێک وەک نارەزایەتی پارچە کاغەزێکی سپی کە هیچی لەسەر نەنووسرابوو، بەرزکردبۆوە و لە بەرانبەر هێزەکانی سۆڤیەت ڕاوەستابوو. ئەفسەرێکی سۆڤەیەتی لێی چووە پێشێ و پێی گوت، ئەوە چیە، کوا وشەکانی بۆ هیچی لەسەر نە نووسراوە. کابرای چێکی پێی گوتەوە: "پێویست بە نووسین ناکات، هەموو شت ڕوونە". لە ئەم ڕاگەیەندراوەشدا بە ڕوونی گوتوویانە ئەوان لە پێگەی هێزەوە بە زەبری زۆر دەیانهەوێت خۆیان بەسەر ئێمەدا بسەپێنن و ڕاست لەو شوێنە ئێمەش وەستاوین و بەرەنگاریی دەسەڵاتە خۆسەپێنەکەیان دەکەین. ئەوان لە پێگەی دەسەڵاتیشەوە کە هەموو پشتگیرییە دامەزراوەییە حکومییەکانیان چالاکانە لەگەڵە، هێشتا هاواری لەنێوچوونی زمانەکەیان دەکەن. ئەمەش دەریدەخات کە پرسی زمان، چەندە پرسێکی سیاسییە و بەبێ ڕەچاوکردنی هێزە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان چارەسەر نابێت. ڕاستییەکەی ئەوەیە کە هیچ چارەسەرێکی سیاسەت و پلاندانانی زمانی ناکرێت بەشێوەیەکی بابەتیخوازانە (ئۆبجێکتیڤ) لە دەرەوەی دەسەڵات و ئایدۆلۆژیا، بە دابڕاوی لە ململانێی هێزە کۆمەڵایەتی و سیاسییەکان چارەسەر بکرێت و بگات بە یەکسانیی کۆمەڵایەتی.

ئەم ڕاگەیەنراوە هەڕەشەییە، هەڵگری هەر دوو جۆری ئایدۆلۆژیای زمانییە: واتە هەم ئەو چەشنە ئایدۆلۆژیایەی کە لە ڕێی کۆد یان پێکهاتەی ڕستە و وشەکانی زمانەوە دەردەبڕدرێت و هەم هەڵگری چەشنێک ئایدۆلۆژیای زمانییە کە لە بارەی زمان خۆیەوەیەتی، واتە بڕیار لەبارەی سنوور، ئەرک و چۆنێتیی و شێوەی بەکارهاتنی زمان لە پێوەندیی لەگەڵ قسەپێکەرەکانییەوە دەدات.

ئەم چەشنی دووەمەی " ئایدۆلۆژیاکانی زمان لە ڕووی ئەخلاقی و سیاسییەوە نواندنەوەیەکی بارگاویکراوی سروشت، پێکهاتە و بەکارهێنانی زمانەکانە لە جیهانێکی کۆمەڵایەتیدا"(Irvine 1989) کە پێوەندیی بە "فەرهەنگی زمانی"ی کۆمەڵگەکانەوە هەیە، و زمان وەک نوێنەری کۆمەڵەی بەکارهێنەکانی زمان دەبینێت، واتە کێشەی لەگەڵ زمانەکە خۆی نییە، بەڵکوو کێشەی لەگەڵ بەکارهێنەکانی و ئاخێوەرەکانێتی. هەر بۆیە "زمان وەک کێشە" دەبینێت. کێشەیەک بۆ ئەو دەسەڵاتەی لە ڕێگەی پرستیژ (ئیعتیبار)ی زمانەکەی خۆیەوە بەسەر ژێردەستکراوەکانیدا سەپاندووە. کۆمەڵگەکان بە هەموو جۆرەکانیانەوە خاوەنی ئایدۆلۆژیای زمانین. کۆمەڵگەکان لە پەروەردەکردنی منداڵ، کارلێکی ڕۆژانە و ناکۆکییە نێوان کەسییەکاندا، لە مشتومڕە بۆنەیی و سیاسییەکاندا، کاریگەریی ئایدۆلۆژیای زمانیان لەسەرە. نواندنەوەی ئایدیۆلۆژییانەی زمانەکان هەم بە هۆی ئەندامانی ئاسایی کۆمەڵگەکانەوە، و هەم بە هۆی دامەزراوە فەرمییەکان و نوخبەکانەوە، لەوانەش زانایانی ئەکادیمی پەسند و جێبەجێ دەکرێن.

دەقی ئەو ڕاگەیەنراوە، نموونەیەکە لە "فەرهەنگی زمانی"ی ئەو دەستەبژێرەی وەک نوێنەرایەتیی نەتەوەی باڵادەست، نەک هەر "مافی ئەتنیکی"یش بە نەتەوە ژێردەستکراوەکانی ڕەوا نابینێت، بەڵکوو بە مەترسییەک بۆ "زمانی شارستانێتی، دێرین، ماقووڵ (نەجیب) و بەپیتی فارسی"! دادەنێت. "فەرهەنگی زمانی" لە پێناسە سنووردارەکەی زماندا، واتە لە وشە و ڕێزمانی زمانەکەدا نییە، بەڵکوو لە شوێنێک لە ئاگامەندی (لە یادگە، زانینی هاوبەش، یان خەیاڵ و بیرۆکەی)ی کۆمەڵە زمانییەکاندایە(Schiffman 2006). بەگشتی، ئەوشتانەی وەک تێڕوانین لەبارەی زمانەوە دەخرێنە ڕوو سەر بە فەرهەنگی زمانیین کە ئایدۆلۆژیا زمانییەکانیش لەوێوە سەرهەڵدەدەن. فەرهەنگی زمانیی ئەم دەستەبژێرانە نوێنەرایەتیی گوتاری نەتەوەی زاڵ دەکات کە لەسەردەمی فرەکولتووریی و فرە زمانیدا، بە ڕێزکردنی وشە نرخێندراوەکانی "زمانی شارستانی، دێرین، ماقووڵ و بەپیت" بۆ زمانی فارسی، زمانەکانی دیکە دەخاتە پلەیەکی نزمەوە، و لە ڕێی زمانە بەکەمینەکراوەکانەوە پاساو بۆ ژێردەستکردنی ئاخێوەرەکانی دەهێنێتەوە و تەنانەت لە هێندێک بەشی تری ڕاگەیەنراوەکەدا ئاپۆرەیەکی کۆمەڵایەتی کە تەنیا لە سەر نەریتی فەرهەنگی و مێژوویی خۆی کۆ بووەتەوە و شادی دەربڕیوە، بە "جیاوازیخواز" ناو دەبات، تاکوو لە ژێر ناوی ئەو "مۆرک"ەدا سەرکوتەکەی پاکانە بکات. هەڵوێستی سەرکوتکەرانەی ئەم کەسانە نوێنەرایەتیی گوتارێک دەکات و فەرهەنگێکی زمانییە، چونکە لە بەستێنێکی فەرهەنگییەوە سەرهەڵدەدات و ناتوانێت لەو فەرهەنگە کە لە کۆمەڵگەکەی بە میرات پێی گەیشتووە، دابڕێت. ئەمە دەیان ساڵ ڕاهێنانی پەروەردەیی دامەزراوەکانی دەوڵەتی نەتەوەی زاڵی لە پشتە، پشتی بە هێز گەرمە و لە پێگەیەکەی دەسەڵاتدارانەی لەسەرەوە بۆ خوارەوە لەگەڵ نەتەوە ژێردەستکراوەکان هەڵسوکەوت دەکات

دەسەڵاتی وڵاتی "فرە نەتەوە" یان وڵاتی "فرە ئەتنیک"

نەک هەر لە ئێران، بەڵکوو لە هەموو پارچە داگیرکراوەکانی کوردستان، کورد و زمانەکەی نابنە پێکهاتەیەکی "ئەتنیکی- فەرهەنگی"، کە لە جۆری "کۆمەڵگەی کەمینە لە شێوەی ژینگە پارێزان یان ڕەگەزخوازییەکان"دا پۆلین بکرێن. ناکرێت لە شێوەی کۆمەڵە زمانییە کەمینە کۆچبەر و پرشوبڵاوەکان لە وڵاتێکی وەک ئەمریکا یان ئەورووپا سەیر بکرێن کە بە ئارەزوو یان بە هۆی ناچاری پەنایان بۆ ئەو وڵاتانە بردوە، و ناچارن لەگەڵ زمان و فەرهەنگی ئەو وڵاتانە بچارێن و دەوڵەتیش پابەند نەبێت بە دابینکردنی مافە کولتورییە کۆیی و تاکییەکانیان. ئەوانەی کورد لەم شێوەیەدا پۆلین دەکەن، و لەژێر ناوی "میتۆدی نوێ"دا بانگەشەی بۆ دەکەن، ڕاستییەکەی خەریکی هەڵاتن بەرەو پێشەوەن، بەرەو توانەوە و ئەسیمیلە بوون. لە بریتیی ئەوە، پێویستە وەک کیملیکا(١٩٩٥) دەڵێت ، بزانین چۆن پێناسەی "وڵاتێکی فرە زمان" دەکەین. پێویستە بزانین فرە زمانییەکە لە نێو وڵاتێکی فرەنەتەوە یان وڵاتێکی فرە ئەتنیک دایە. بانگەوازی کیملیکا بۆ مامڵەکردنێکی یەکسان لەگەڵ زمانەکان لەسەر ئەو بنەمایە دامەزراوە کە گۆڕینی هەر نایەکسانییەک بۆ دەرفەتی "باش و یەکسان"، نابێت بگەڕێتەوە بۆ هەڵبژاردنەکانی تاکە بەرکەوتووەکانی نایەکسانییەکە.

بۆ نموونە، لە پێوەندی لەگەڵ کورددا، ئێمە لە دۆخێکی نەخوازراوداین و بەناچاری کەوتووینەتە ئەو دۆخەوە کە نایەکەسانیی دەرفەتەکانی هەڵبژاردن و دەستڕاگەیینی بەرهەم هێناوە. لەبەرئەوەی کاتێک هەڵبژاردن دەکەین، دەبێت بەرپرسیارێتیی دەرئەنجامەکانی ئەو هەڵبژاردنانە لە ئەستۆ بگرین. کەوابوو، ئەمە ناتوانێت بۆ تاکێکی کورد ڕەوا بێت، چونکە مافی خاوەنداریکردنی خاک، زمان و دەسەڵاتی بەسەر کۆمەڵگەکەیدا لە ڕێی داگیرکارییەوە لێ زەوت کراوە. بۆیە تیۆریی "کۆمەڵگەی دیموکراتیک" یان ئەوەی لە ڕاگەیەنراوی نوخبە ئێرانییەکانیشدا بە ناوی "مافی سروشتی" یان "مافی هاوڵاتیی ئێرانی" هاتوە، لە ئەو ڕووەوە دەلەنگێت کە لە پێگەی تاک و نوێنەرایەتیی "کۆمەڵگەی زاڵ"ەوە "کۆمەڵگەی پەراوێز" ڕادەکێشێت تاکوو واز لە ئاوا کردنی دەسەڵاتێک بهێنێت کە بەرگژیی دەسەڵاتەکەی بکات. بەگشتی، ئەسیمیولانیستەکان بەتایبەتی، لە تورکیا و ئێران، پێیانوایە شتێکی دادپەروەرانەیە کە وەک ئاخێوەری کۆمەڵەی زمانیی کوردی لە کوردستانیش، بەو پێیەی کۆچبەرانی کورد و نەتەوەکانی دیکە بۆ وڵاتانی هەندەران کە بە ئازادی ئەو وڵاتە (ئەورووپی زمان) هەیان هەڵبژاردوە، پابەندن بە فێربوونی زمانەکەشیان، ئەمانیش ئەو بڕیارە "خۆتاکییە" ئازادەیان هەبووە و هەیە و، ئەرکی وڵاتەکە نییە کە پشتگیرییەکی چالاکانەی یەکسان لە زمانی ئاخێوەری کورد یان نەتەوەی دیکەش بکات.

کەوابوو، پێویستە لە نێوان وڵاتانی "فرەنەتەوە" و "فرەئەتنیک" جیاوازی دابنرێت، وڵاتانێکی وەک ئێران، عێراق، تورکیە و سووریە وڵاتانی فرەنەتەوەن نەک فرە ئەتنیک، چونکە لە ڕێگەی تێکەڵبوونی دوو یان زیاتری پۆلە "نەتەوەیی"ەکان کە پێشتر هەبوون (لە ڕێگەی داگیرکردن و لکاندن یان یەکگرتنی خۆبەخشانە) دوە کۆکراونەتەوە(کیملیکا١٩٩٥)، کە دەوڵەتەکان دەبێت پابەندی پاراستنی مافەکانیان، چ بە شێوەی کۆیی یان بەشێوەی تاکی بن و جیاوازن لە "وڵاتانی فرە ئەتنیک" کە لەسەر بنەمای هەڵبژاردنی تاکەکەسی لە ئەنجامی کۆچی بچووکەوە پێکهاتوون. هەربۆیە، ئەو بانگەشەیەی پێکهاتەیەکی نەتەوەیی وەک کورد وەک "دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی" دەنرخێنێت و کێلەڕێ و نیشانە دەدات بە دەسەڵاتی داگیرکەر بۆ ئەوەی لەسەر بنەمای پێشگریمانەی ڕەوا بینینی ناسیۆنالیزمی نەتەوەی باڵادەست لە چوارچێوەی "دەوڵەتی دیمکراتیک"دا کە "کۆمەڵگەی زاڵ ئاوای کردوە" لە هەڵاتنێکی بەرەو پێشەوەدا کورد بەرەو تێداچوونێکی خۆبەخشانەی خوازراو دەبات. چونکە پێشوەختە، پێگە، هێز، ودەرفەت ودەسەڵاتی ئابووری و تەکنۆلۆژیی تورک/فارسی قەبووڵ کردوە، و پێیوایە لەبەر پێکەوەژیانی مێژوویی نەتەوەی کورد لەگەڵ ئەواندا، پێویست بە "تەنانەت، ڕێگەچارەیەکی فەرهەنگیش ناکات، چونکە ئەوەش ناسیۆنالیزمی توندئاژۆی"ی لەسەر بنیاد دەنێت. ئەوە لە حاڵێکدایە کە هەر ئەم تێڕوانینە خۆی لە ئەنجامی ترس لە بە سیاسیی بوونی زمانەوە هاتووە، پرسی فەرهەنگ و زمان دەکاتەوە بە "کێشە"یەکی سیاسی- کۆمەڵایەتی و سەرکوتکردن و بەربەست دروستکردن بۆی پاساو دەدات، هەر وەک لە دەقی ڕاگەیەنروەکەدا هاتووە. هەر بۆیە، وەک ڕێگە چارە و بە دەرهاویشتنی دەسەڵات و ئایدۆلۆژیا لە بەریەککەوتنە کۆمەڵایەتییەکاندا کە پێشوەخت هەن، بە دەسەڵاتی نەتەوەی فەرمانڕاو بپێشنیار دەکات، بە خێرا خۆی نیمچە ئازادییەک بە کورد بدات و لێی نەترسێت، "چونکە پێویستییەکانی ژیان زمانی خۆی دروست دەکات" و شتێک نامێنێت بەناوی "کێشەی زمانی"ی و "ناسیۆنالیزمی توند ئاژۆی کۆمەڵگەی پەراوێز". سەیرە، کە ئەم ڕوانگەیە هەر بە ئەو لۆژیکەی ناسیۆنالیزمی نەتەوەی زاڵ بە ڕەوا دەبینێت، و لە وشەی بریقەداری "دەوڵەتی دیموکراتیک"دا دەیرەنگێنێت، هەر بە ئەو لۆژیکەش ناسیۆنالیزمی نەتەوە ژێردەستکراوەکە بە ڕەوا نازانێت، و بە دواکەوتوو، دژە ژن، پیاوسالار و گەلێک ناوناتۆرەی تر تۆمەتباری دەکات.

ئەنجام

لە کۆتاییدا، لە ئەم ڕاگەیەنراوەدا، نوخبەکان لە حکوومەتەکەی خۆیان وەک دەزگای بەڕێوەبردن ڕازی نین و "بە هاتنە ناوەی ناپسپۆڕانە" تۆمەتباری دەکەن، کە لە دۆخی شپرزەی وڵاتەکەیاندا لە سەرکوتی کوردستاندا کەمتەرخەم بووە. هەروەها لۆمەی دەکەن بۆ چی بەرپرسانی ئیداریی پارێزگاکانی ئێران لە خوزستان، کوردستان و ئازەربایجان بە زمانی فەرمیی نادوێن. ئەمە خۆی دەرخەری ئەو ڕاستییەیە کە تەنیا دەوڵەت و دەزگا دەوڵەتییەکان نین کە دەتوانن سەرکوتکەر بن، بەڵکوو نوخبەکانیشی کە پەروەردەی بەستێنی فەرهەنگی زمانی و کۆمەڵایەتیی کۆمەڵەگای زاڵن، دەتوانن هەڵگیرسێنەری توندوتیژیی مەعریفی یان هاندەری سەرکوتی توندوتیژانەی نەتەوە ژێردەستەکان بە هۆی ئامرازی سەرکوتی دەوڵەتەوە بن. ئەوە لە حاڵێکدایە کە پرسی زمان و فەرهەنگیش لە وڵاتێکی فرەزمان و فرە نەتەوی وەک ئێراندا بەستراوە بە هێزی ناسێنەی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئاخێوەرەکانییەوە. ئەم پەلامارە زمانی و گوتارییەی نوخبەی نەتەوەی دەسەڵاتدار پاساودەر و ڕێخۆشکەری هەر چەشنە پەلامار و سەرکوتێکی کرداری و جەستەیشە بۆ سەر نەتەوەی کورد، و پێچەوانەی ڕەوتاری نەرمی ئاشتیخواز، شاد و بە نەشە و دژی توندوتیژی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و مافە مرۆییەکانێتی، و هەوڵێکە بۆ چاوترسێنکردن و سەرکوتکردنی نەتەوەکەمان کە ڕواڵەتەکەی لە ڕەوتارێکی توندوتیژانەی "گۆپاڵ بەدەستانی ڕێژیم" لە "ورمێ"دا خۆی نواند. بەڵام ڕاستییەکەی ئەوەیە کە ئەم شێوە نواندنەوە گوتارییە، نیشانەی ترس لە ڕەوینەوەی کەلێنی نەتەوەکانە کە لە واقعێکی ڕاستەقینەی مێژوویی، فەرهەنگی، سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە دێت، و لاوازیی و لە شیرازە چوونی چەقی دەسەڵاتی تاک نەتەوەیی دەوڵەتانی داگیرکەری کوردستان ئەوانی هەراسان کردووە، و "کورد هەراسی" چاوی واقعبینی هەندێک نوخبە و ئەکادیمیشی بەستوە. نەتەوەکەمان پێویستە بە زاڵ بوون بەسەر جیاوازییە ئایدۆلۆژی و بەرژەوندییە حیزبییە بەرتەسکەکاندا، هەر وەک چۆن خەریکە خۆی ڕێکدەخاتەوە و بە شێوازێکی جەماوەریی سەردەمییانە خۆ دەنوێنێت، ئەو جیاوازییە ئایدۆلۆژییە بەرژەوەندیخوازانە حیزبی و تاقمییانە لە مەنتیقی ژێریی گشتی و کۆیی خۆیدا بتاوێنێتەوە و هەمووی بکاتەوە بە هێزی داینەمۆی بزوتنەوە ئاشتیخوازانەکەی.

***

(ئەم وتارە لە ماڵپەڕی "تیشک"، ناوەندی لێکۆڵینەوەی کوردستان وەرگیراوە)

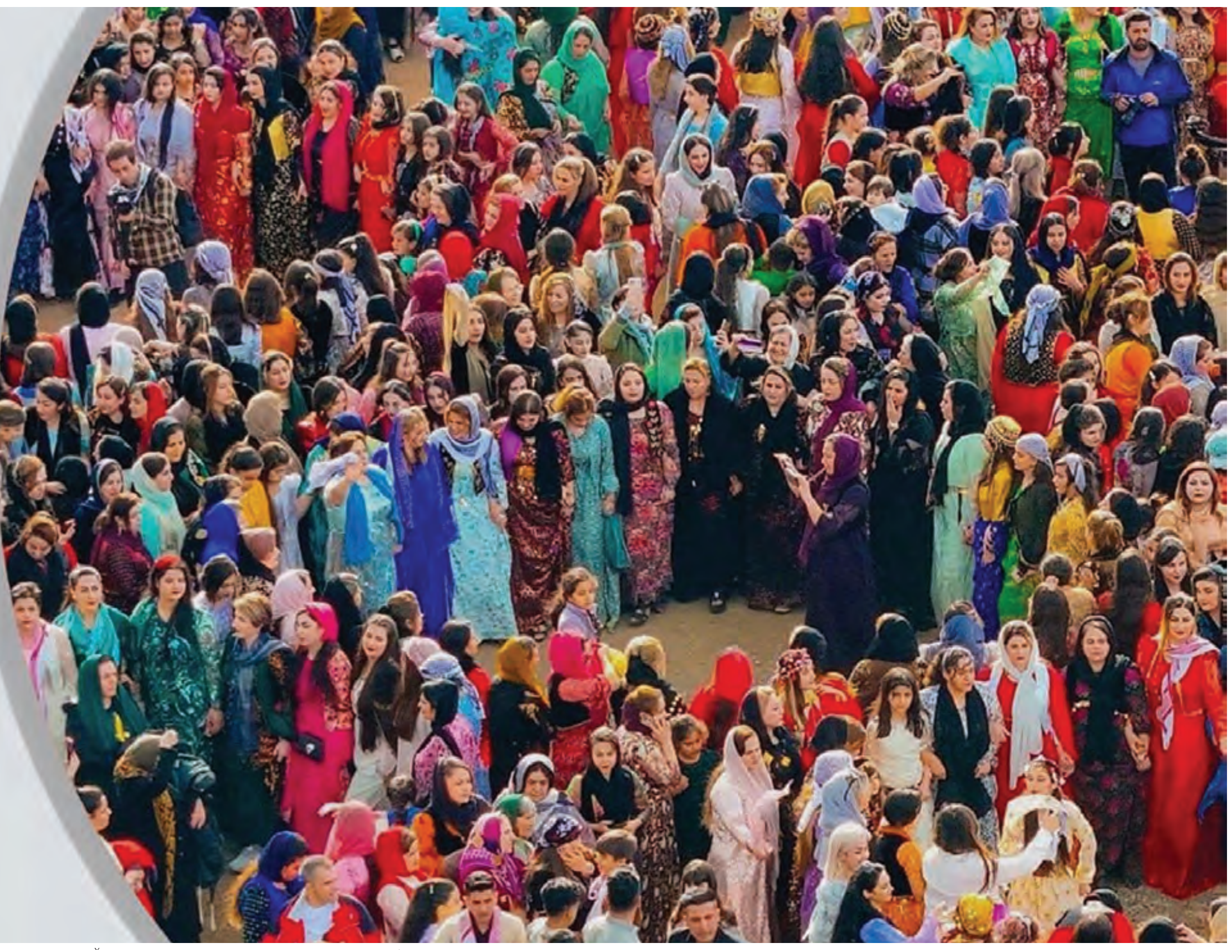

هەگبەی شاخ و شۆڕش

برایم چووکەڵی

تا چەوساوان لە کۆڕی خەبات و بەربەرەکانیدا کۆوە نەبن و لە بەرامبەر پێشێلکرانی مافەکانیان ڕانەوەستن و بە گژ ناهەقیدا نەچنەوە، تا وڵاتپارێزان سینگیان نەکەنە قەڵغان لەهەمەر تیری داگیکەر و گوللەی شەوپەرستانی دڵڕەق و قینلەزگ و دوژمنانی ئازادی، تا لاوە بەهەست و خوێن گەرمەکان پۆل پۆل نەیەنە ڕیزی شۆڕشی کوردستانەوە، تا لێشاوی فرمێسک و خوێن نەبێتە دەریای شەپۆلان و تەخت و بەختی سەر کوتکەران ڕانەماڵێ، ئازادی و بەختەوەری نایەتە بەرهەم.

ئەو کەسانەی تەمەنی خۆیان بەختی بەرژەوەندیی گشتیی گەلەکەیان دەکەن و بە سەربەرزی و ڕووسووری دەستەملانی خاکە پیرۆزەکەیان دەبن، لەنێو کۆمەڵانی بەرینی خەڵکدا جێگای هەتا هەتایان بۆ تەرخان دەکرێ و لە پاش مردنیش ناو و ناوبانگیان بە زیندوویی دەمێنێتەوە. هەر بۆیە لاوان و شۆڕەسوارانی گەلی کورد و مرۆڤە هەڵکەوتووەکان، ئەوینداری ڕێگای ئازادی و دێموکراسی، بۆ وەدەستهێنانی ئەو ژیانە سەر بەرزانەیە و، لەپێناوی هێنانی ئازادی‌دا، خەبات دەکەن و بە فیداکاری و گیانبازی و خۆبەختکردن، ڕچەی خەبات دەشکێنن و بە خوێنی خۆیان نەمامی ئازادی پاراو دەکەن. لەم بەرنامەیەدا ڕێز لە یادو فیداکاری یەکێک لەو فەرماندە قارەمانانەی گەلەکەمان لە ناوچەی پاوە دەگرین. لە هەگبەی "شاخ و شۆڕش"ی ئەم ژمارەیەی "کوردستان"دا لاپەڕەکانی ژیان و خەباتی یەک لەو قارەمانانە هەڵدەدەینەوە.

محەممەدئەمین نادری ناسراو بە حەملەڕوش لە گوندە جوان و خنجیلانەکەی نۆریاو لە یەک کیلومیتریی شاری پاوە لە دایک بوو. بە هۆی نەبوونی قوتابخانە لە گوندەکەیان و کەمداهاتیی بنەماڵەکەیان لە خوێندن بێبەش و هەر لە منداڵییەوە لەگەڵ زەحمەت و کوێرەوەریی ئاشنا بوو، و هەر لە منداڵییەوە لەشی شلکی دایە بەر کار و کاسبی.

حەمەدەمین لە شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ بە دژی ڕێژیمی پاشایەتی بەشداریی چالاکانەی کرد و ڕۆڵی بەرچاوی گێڕا. پاش ئاشکرابوونی تێکۆشانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، بە لێوردبوونەوە و هەڵسەنگاندنی وردبینانە، ڕیزەکانی حیزبی هەڵبژارد و لە ڕیزەکانی خەبات و تێکۆشانی حیزب لە ناوچەی هەورامان ئەرکی تەشکیلاتی و نیزامیی پێ ئەسپێردرا. پاش شەڕی پاوە و فەرمانە بەدناوەکەی خومەینی لە ٢٨ی گەلاوێژ و ڕاگەیاندنی جیهاد دژی خەڵکی کوردستان، شەهید محەممەدئەمین بوو بە ناوێکی جێگای هومێدی نیشتمانپەروەران و لەولاشەوە ناوێکی تۆقێنەر بۆ سپای داگیرکەر و خۆفرۆشانی ناوچە .

بەهۆی فیداکاری و قارەمانەتی لە ماوەیەکی کورتدا حەملەڕوش بوو بە نموونەی ئازایەتی و ناوی کەوتە سەر زاری دانیشتووانی هەورامان و جوانڕۆ. ئەو لە شەڕی سێ مانگەدا زیاتر خۆی دەرخست و ناوچەی نەوسود و نۆدشە و دووئاو و مەلاندەریی کردە دۆزەخی سپا دڵ ڕەقەکەی کۆماری ئیسلامی .پاش دەیان ساڵ لە شەهیدبوونی، تانک و ماشێنە سوتاوەکانی دۆڵ و هەڵدێری سەر جادەکانی ملەندو و پێچەکانی نەوسود و دووئاو و مەلاندەر نیشانەی قارەمانەتی حەملەڕۆش بوو .

لە کاتی سازماندەیی هێزەکان لە لایەن حیزبەوە و دامەرزاندنی هێزی شاهۆ، حەملەروش وەک فەرماندەی یەکێک لە لکەکانی هێزی شاهۆ دیاری کرا. حەمەدەمین هەروەک چاوەڕوان دەکرا زۆر سەرکەوتووانە ئەو قۆناغەشی بڕی و چەندین عەمەلیاتی سەرکەوتووانەی بەڕێوە برد. ئەو لە دەیان هێرش و پەلاماردا گورزی کاریگەری لە سپای هێرشبەر وەشاند و سەرکەوتنی بۆ گەلەکەی و هێزی سەربەرزی شاهۆ تۆمار کرد. حەملەڕۆش وەک فەرماندەرێکی کارامە، خاراو، خاوەن ئەزموون و بەتوانا ئەرکی پێ ئەسپێردراوی جێبەجێ دەکرد و لە ماوەیەکی کورتدا لێهاتوویی و دڵسۆزیی خۆی بە باشترین شێوە نیشان دا و دەری خست کە ئازا و فیداکار و بەجەرگە و دەریخست کە باوەری کوردایەتییەکەی قایم‌وقوڵە.بەمجۆرە زۆری نەکێشا فیداکاری و هەست بە بەرپرسایەتی‌کردنی حەملەڕوش بووە وێردی سەر زمانی هاوسەنگەرانی.

بەداخەوە حەمەدەمین زۆر نەژیا کە زیاتر خزمەی بە گەلەکەی بکا و ڕۆژی ١٦ی بانەمەری ساڵی ١٣٥٩ لە شەڕێکی دەستە و یەخە و قارەمانانە لە پەرپەرچدانەوەی هێرشی داگیرکەرانی کوردستاندا بۆ سەر کەمەرە بەتاڵی ناوچەی پاوە چووە کاروانی شەهیدانی گەل و نیشتمانەوە. لەم عەمەلیاتەدا کە بە دەیان بەکریگیراو و جاش کوژران، هێزی پێشمەرگە بە فەرماندەیی کاک حەمەدئەمین نادری سەرکەوتنێکی گەورەی تۆمار کرد، بەڵام خوێنبایی ئەم سەرکەوتنە گیانی شیرینی بە فەرماندە حەملەڕۆش بوو .

تەرمی پیرۆزی شەهید حەملەڕۆش بە بەشداریی خەڵکێکی زۆری ناوچەکە و هاوسەنگەرانی لە کوندی نجار بە خاک سپێردرا

لەهەر شوێنێکدا پێشمەرگە هەیە
حەج لەوێ‌بکەن ئەوێ کەعبەیە

تەنیا پێشمەرگە ئازا و گەورەیە
هەم پێشمەرگەیە و هەم سەرکردەیە

سینگی سەنگەرە و دڵی لووتکەیە
چاوی هاوەنە و پەنجەی گوللەیە

وەڵامێک بۆ نیگەرانیی نووسەران، ئەکادیمیست و ئایدۆلۆژیستەکانی ئێران ٨٠٠ کەسی

حەسەن قارەمانی

نیگەرانیی بەناو نووسەران و ئەکادیمیست و ئایدۆلۆژیستەکانی ئێران ٨٠٠ کەسی ، سەبارەت بەو شتەی کە پێی دەڵێن "هەڵوەشاندنەوەی نەتەوەیی"واژۆیان لەسەر کردوە، شتێکی قووڵتر ئاشکرا دەکات: ئامادەنەبوون بۆ قبووڵکردنی ئەو واقیعە فرەنەتەوەیی ئێران! لەبری ئەوەی ئەم فرەییە بناسن، بەردەوامن لە چەسپاندنی بیرۆکەی "ناسنامەی ئێرانی"ی یەکگرتوو و یەکسان، کە هاوواتای نەتەوە و کولتوور و زمانی فارسییە. بیرۆکەیەکە لە سیاسەتێکی سەد ساڵەی ئاسمیلەکردنەوە لەدایک بووە و ئامانجی سڕینەوەی ئەو فرەچەشنییە کولتووری و زمانەوانییەی کە لە وڵاتدا هەیە.

ئێران وڵاتێکە بە فرەچەشنی نەتەوەیی و کولتووری گەورە تایبەتمەندە، کە چەندین نەتەوەی وەک کورد، بەلووچ، تورک و عەرەب پێکەوە بەشێکی بەرچاو لە دانیشتووانەکەی پێکدەهێنن. سەرەڕای ئەم موزایکە دەوڵەمەندە، دەوڵەتی ئێران لە مێژوودا پەیڕەوی لە فۆرمێکی دەوڵەتسازی کردوە کە لەسەر بنەمای ناسیۆنالیزمی تاک کولتووری دامەزراوە. ئەم ئایدۆلۆژیایە لەسەر بنەمای نۆرمێکی فارسی دامەزراوە ، کە کولتوور و زمانی فارسی نەک هەر لایەنگریی لێ کراوە، بەڵکوو وەک تاکە فۆرمی ڕەوای شوناسی نەتەوەیی دامەزراوەیی کراوە. دەرئەنجامێکی ناوەندی ئەم سیاسەتە پەراوێزخستنی سیستماتیکی زمان و کولتوورە غەیرە فارسییەکانە. دەوڵەت لە ڕێگەی سیاسەتی زمان و سیستەمی پەروەردە و ڕێکخستنی ڕاگەیاندن و قەدەغەکردنی فەرهەنگییەوە، ئینکاری فرەچەشنی نەتەوەیی کەمینەکان کردوە کە بە ئازادیی دەربڕین و پەرەپێدان و پاراستنی تایبەتمەندییە کولتووری و زمانەوانییەکانیان. نموونەیەکی ڕوون مامەڵەکردنە لەگەڵ نەورۆز، ئەو سەری ساڵەی نەریتییە کە کوردان ئاهەنگیان بۆ دەگێڕن.

نەورۆزی خاکیپۆشان تەختی خەیاڵیی شۆڤێنیستانی ناوەندگەرای ئێرانی وە لەرزە هێنا ، سەرەڕای ئەوەی ئەم جەژنە ڕەگ و ڕیشەی قووڵی مێژوویی و کولتووری هەیە، بەڵام زۆرجار ئاهەنگەکان بە سنووردارکردن و چاودێری و تەنانەت هەندێکجاریش توندوتیژی لەلایەن دەوڵەتەوە بەرەوڕوو دەبنەوە. نەورۆز بۆ کورد نەک هەر بەهایەکی کولتووری هەیە بەڵکوو ئەرکێکی سیاسی و شوناس دروستکەری هەیە — هێمای بەرخۆدان و هیوا و پێکەوەبوون. کەواتە نکۆڵیکردن لە مافە کولتوورییەکان لە ئێراندا تەنیا دەربڕینی چەوساندنەوەی کەمینەکان نیە، بەڵکو پێشێلکردنی قووڵتری مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤە. کاتێک تاک و گروپەکان لە مافی قسەکردن بە زمانەکەیان و ئاهەنگگێڕان بۆ جەژنەکانیان و دەربڕینی ناسنامەی خۆیان بێبەش دەکرێن، کەرامەت و پێگەی ئەوان وەک هاووڵاتییەکی تەواو تێکدەچێت. لە چوارچێوەیەکی وەهادا شەڕی مافە کولتوورییەکانیش دەبێتە شەڕی یەکسانی و دیموکراسی و کەرامەتی مرۆڤایەتی.

لەبەر ڕۆشناییی ئەم ئاڵنگارییانە بۆ ئەم ٨٠٠ کەسە ئایدۆلۆژیستەکانی ئێران ئەم ترسە نە لە دیموکراسییە و نە عەقڵانییە — کۆنەپەرستانە و لە بنەڕەتدا نادیموکراسییەکە باس دەکەین.

سیاسەتی فەرهەنگیی ڕێژیمی ئێران

سیاسەتی فەرهەنگی دەوڵەتی ئێران لە سەردەمی بنەماڵەی پەهلەوی و کۆماری ئیسلامیدا چارەسەری مەسەلەی کورد و نەتەوە ژێر دەستەکانی دیکەی ئێران نەبوو ، کە تەنیا کولتووری فارسی و زمانی فارسی وەک نۆرمێکی باڵادەست دامەزراوەیی کراون. لە سەردەمی شانشینی پەهلەویدا هەوڵێکی زۆر بۆ بەهێزکردنی شوناسی فارسی درا، ئەمەش بەو مانایە بوو کە نەتەوەکانی دیکە و زمانەکانیان وەک کوردی، ئازەری و عەرەبی پەراوێز خران. ئەم پرۆسەی یەکسانکردنی کولتووری دوای شۆڕشی ئیسلامی ساڵی ١٣٥٧ بەردەوام بوو، کە ڕێژیمی نوێ زیاتر جەختی لە کولتوور و ئایدۆلۆژیای فارسی وەک پایەی یەکگرتوویی نەتەوە کردەوە.

نموونەیەکی ڕوونی ئەم سیاسەتە ماددەی ١٥ی دەستووری ئێرانە کە لە ڕووی تیۆرییەوە ڕێگە بە خوێندن بە زمانی دایکی بۆ کەمینە نەتەوەییەکان دەدات. بەڵام بەکردەوە ئەم مافەی سەر کاغەز کاریگەرییەکی ئەوتۆی نەبووە. قوتابخانەکان تەنیا بە زمانی فارسی خوێندن پێشکەش دەکەن و فێرکردن بە زمانەکانی دیکە نییە. ئەمەش ژینگەیەک دروست دەکات کە گرووپە غەیرە فارسەکان هەست بە دوورخستنەوە بکەن و مافە زمانەوانی و کولتوورییەکانیان لێ زەوت بکرێت.

زاراوەی "زمانی خۆماڵی" کە زۆرجار بۆ وەسفکردنی زمانە غەیرە فارسییەکان بەکاردێت، لەلایەن دەوڵەتەوە بۆ بێڕێزیکردن بەو زمانانە و بچووککردنەوەی پێگەی ئەوان بەکاردەهێنرێت. ئەم سیاسەتە زمانییە هەستی نامۆبوون و دوورخستنەوە لە نێو کەمینە نەتەوەییەکان بەهێزتر دەکات، کە زمان و دەربڕینە کولتوورییەکانیان دانیان پێدا نەنرێت و ڕێزیان لێ نەگیرێت. سیاسەتە فەرهەنگییەکانی ئێران، بە بێدەنگکردن و سەرکوتکردنی فرەچەشنی زمان و کولتوورەکان، نەک هەر مافە بنەڕەتییەکانی مرۆڤ پێشێل دەکەن بەڵکوو ڕێکەوتننامە نێودەوڵەتییەکانی مافی کولتووری و پاراستنی کەمینەکانیش پێشێل دەکەن. ئەم پراکتیزەیە بەشدارە لە قووڵکردنەوەی دابەشبوونە کۆمەڵایەتییەکان و دروستکردنی ناسنامەیەکی نەتەوەیی گشتگیر و هەمەچەشن قورس دەکات.

نەورۆز وەک بەرخۆدانی کولتووری

نەورۆز وەک یەکێک لە کۆنترین و بەرچاوترین نەریتەکان لە ناسنامەی کورددا جێگایەکی تایبەتی هەیە. بۆ کورد نەورۆز زیاترە لە ئاهەنگێکی سەری ساڵ؛ هێمای بەرخۆدان و هیوا و مانەوەی کولتوورییە. ئەو ئاهەنگە کە سەرەتای بەهار و سەردەمی نوێبوونەوەیە، ڕەگ و ڕیشەی قووڵی لە مێژووی کورددا داکوتاوە و نەورۆز دەرکەوتەی ئازادی و خەباتە بۆ کورد. لە وڵاتانی وەک ئێران، تورکیە، سوریە و عێراق کە کورد کەوتۆتە بەر چەوسانەوەی سیستماتیک، نەورۆز بووەتە دەربڕینی خۆڕاگری کولتووری و سیاسی. هەرچەند ئەو ئاهەنگە بەشێکە لە نەریتی کوردی، بەڵام زۆرجار لەگەڵ دژایەتی ئەو دەوڵەتانە بەرەوڕوو بووەتەوە کە وەک سەرچاوەیەکی پۆتانسیێلی جیابوونەوە یان ناسەقامگیری سەیری دەکەن. بۆ نموونە دەوڵەتی ئێران لە مێژە هەوڵی پەراوێزخستن و شەیتانکردنی ئاهەنگی نەورۆز دەدات بە وەسفکردنی بە چالاکییەکی "جیاخوازی" کە زۆرجار ڕێوشوێنی سەرکوتگەرانەی وەک قەدەغەکردن لەگەڵدایە. گوتاری دەوڵەت کە دەربڕینە کولتوورییە کوردییەکان وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر یەکێتی نەتەوەیی نیشان دەدات، ستراتیژێکی وشیارانەیە بۆ شەرعیەتدان بە ڕێوشوێنە سیاسی و سەربازییەکان دژ بە کورد و نەریتەکانی.

سەرەڕای ئەم سەرکوتکردنە، نەورۆز بەردەوامە وەک شوێنێکی ناوەندی بۆ کورد بۆ دەربڕینی ناسنامەی کولتووری خۆی و دەرفەتێکە بۆ کۆکردنەوە بۆ مافەکانی. ئاهەنگەکە وەک جۆرێک لە بەرخۆدانی کولتووری کار دەکات، کە کورد نەک هەر نەریتی خۆی دەپارێزێت بەڵکو ئاڵنگاری کۆنترۆڵی دەوڵەتیش دەکات بەسەر دەربڕینی کولتووری خۆیدا. نەورۆز لە ڕێگەی ئەم بەرخۆدانەوە بۆتە ئامرازێکی بەهێز بۆ پاراستن و بەهێزکردنی شوناسی کورد، سەرەڕای ئەو ئاڵنگاری سیاسی و کۆمەڵایەتی کە کورد ڕووبەڕووی دەبێتەوە.

مافی زمانی وەک مافی مرۆڤ

مافی زمانی لە ئاستی نێودەوڵەتیدا وەک ئازادییەکی بنەڕەتی بۆ تاک و کۆمەڵگە بە ڕەسمی ناسراوە. بەپێی بەیاننامەکانی یونسکۆ و نەتەوە یەکگرتووەکان، مافێکە کە مرۆڤ بە زمانی دایکی پەروەردە وەربگرێت، زمانی خۆی لە چوارچێوەی گشتیدا بەکاربهێنێت و نوێنەرایەتی کولتووری لە میدیاکاندا هەبێت. ئەم مافانە بۆ پێشخستنی یەکسانی و پاراستنی فرەچەشنی کولتووری زۆر گرنگن. زمان نەک هەر وەک ئامرازێکی پەیوەندیکردن کاردەکات بەڵکو وەک هەڵگری ناسنامە و مێژوو و بەهاکانیش کاردەکات. کاتێک ئەم مافانە بێبەش دەکرێن، نەک هەر بە مانای لەدەستدانی هەمەجۆریی زمانەوانی، بەڵکوو بە مانای لەدەستدانی بەهێزکردنی کولتووری و سیاسییش دێت.

لێرەدا مرۆڤەکان زۆرجار ڕووبەڕووی هەڵاواردنی زمانەوانی دەبنەوە لە شێوەی ناتوانن دەستیان بە خوێندن بە زمانی زگماکی خۆیان بگات و زۆرجاریش بێ نوێنەرایەتی لە دەزگا حکومییەکان و میدیاکاندا دەمێننەوە. ئەم جۆرە جیاکارییە نەک هەر دابەشبوونە کۆمەڵایەتییەکان بەهێزتر دەکات، بەڵکو پەراوێزخستنی سیاسی ئەم پێکهاتانە قووڵتر دەکاتەوە. کاتێک مافی دەربڕینی بە زمانی خۆی بە مرۆڤەکان نەدرێت، هەستکردن بە نەبینراوبوون دروست دەبێت، ئەمەش دەبێتە هۆی زیادبوونی وەدەرنانی کولتووری. ئەم نکۆڵیکردنە لە مافە زمانەوانیەکان بنەما سەرەکییەکانی دیموکراسی تێک دەدات. دێموکراسی کارا پێویستی بەوەیە کە هەموو هاووڵاتیان بەبێ گوێدانە پاشخان و زمان، مافی یەکسانیان هەبێت بۆ بەشداریکردن لە ژیانی گشتیدا و دەنگیان ببیسترێت. بە پاراستنی مافە زمانەوانییەکان دەتوانین پێکهاتەیەکی کۆمەڵایەتی دادپەروەرتر و گشتگیرتر دەستەبەر بکەین کە هەموو تاکەکان بتوانن ئازادانە و یەکسانی خۆیان دەرببڕن.

خیانەتی فیکری و چەواشەکاریی شۆڤینیزم

بێدەنگیی فیکریی کولتووری لە ئێراندا یەکێک لە لایەنە کارەساتبارەکانی ئەو ناوەندگەراییە کولتوورییەیە کە تایبەتمەندی وڵاتەکەیە لە ئێراندا. لە سەردەمێکدا کە ئازادی ڕادەربڕین و مافی مرۆڤ دەبێ بەردی بناغەی گوتاری گشتی بێت، زۆرێک لەوانەی بەرپرسن لە دارشتن و پاراستنی کولتوور — نووسەران، هونەرمەندان و ئەکادیمیستەکان — بێدەنگ بوون یان تەنانەت بەشداریکردنیان لە شەرعیەتدان بە سیاسەتی تاک زمانە و تاک کولتووری هەڵبژاردوە. ئەم دیاردەیە بە تایبەتی کاتێک ماڵوێرانکەر و وێرانکەر دەبێت کە ئەم تاکانە کە بە شێوەیەکی نەریتی بانگەشەیان بۆ دادپەروەری و ئازادی کردووە، لەبری ئەوە هێڵی دەوڵەت بەهێز دەکەن بە نکۆڵیکردن یان پشتگوێخستنی ماف و کولتوورەکانی گرووپە کەمینەکان.

ئەم خیانەتە فیکرییە لەو بەهایانەی کە زانستە مرۆییەکان و زانستە کۆمەڵایەتییەکان بە شێوەیەکی نەریتی بڕیارە لە پێناویدا بوەستن، تەنیا بابەتی دڵسۆزی چەواشەکارانە نییە بۆ دەوڵەتێکی ستەمکار، بەڵکو بەربەستێکی جدییە لەبەردەم گەشەیەکی کۆمەڵایەتی دادپەروەرانە و فرەییخوازانە. نموونەی ئەمەش کاتێکە کە بەشێک لە نوخبەی ڕۆشنبیری ڕەخنە لە داواکاریی کەمینە نەتەوەییەکان دەگرن بۆ مافە ڕۆشنبیری و زمانەوانییەکان و ئەم داواکاریانە بە "پێشێلکاری نەتەوەیی" ناودەبەن یان تۆمەتباریان دەکەن بە "هێزی دابەشکەر". ئەم ڕیتۆریکە کەشێکی ئایدیۆلۆژی بەهێزتر دەکات کە تێیدا فرەچەشنی کولتووری وەک هێزێک نابینرێت، بەڵکو وەک هەڕەشەیەک بۆ سەر یەکێتی نەتەوەیی سەیر دەکرێت.

بەم پێیە بێدەنگی فیکریی فەرهەنگی لە ئێراندا تەنیا قسە نەکردن نیە، بەڵکو بەشداری چالاکانە لە ئینکاری مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤی کەمینە نەتەوەیی و کولتوورییەکان. ئەمەش نەک هەر ڕێگری لە دیالۆگێکی ڕاستەقینە لەسەر دادپەروەری کولتووری دەکات، بەڵکو ڕێگری دەکات لە گەشەسەندنی کۆمەڵگایەک کە کراوە و گشتگیر و ڕێزگرتن لە...

درێژە بۆ لاپەڕەی ٩

فوتباڵ وەک زمانی دەربڕین!

ئەمیر باباخانی

ئەگەرچی وەک هەموو کایەیەکی وەرزشی، فوتباڵیش سەرەتا بۆ تێپەڕاندنی کات و ڕاهێنان و چەند چرکەساتێکی تەژی لە شادی ساز بوو، بەڵام دواتر فوتباڵ بووە چەشنێ لە "زمانی دەربڕین". واتە دەبێتە دیاردەیەک کە کارتێکەری خۆی لە هەموو بوارەکانی سیاسی، کۆمەڵایەتی، فەرهەنگی و ئابووری نیشان دەدا. بە تایبەتی کاتێ لەگەڵ جۆرێ لە ناسیۆنالیزم تێکەڵ دەبێ، دەبێتە زمانی دەربڕینی دوو هەست و بیری جیاواز و تەنانەت دژ بە یەک.

ڕێک لەم پنتەڕا دوو دیوی زمانی ئەم دەربڕینە خۆ دەردەخەن. یەکەم دەبڕینی هەست و سۆزی نەتەوەیی، دووهەم بۆ درکاندنی ناسیۆنالیزمێکی دەمارگرژی هێرشبەرانە کە دواجار فاشیزمی لێدەکەوێتەوە، کە مەبەستی سەرەکی ئەم وتارە ئاوڕدانەوەیەکی خێرایە بۆ ئەم ڕەهەندەی دوایی.

بۆ نموونە لە سەردەمی دەسەڵاتدارێتی مۆسۆلینی (١٩٤٣-١٩٢٢)، فوتباڵ دەبێتە زمانی دەربڕینی فاشیزم، تەنانەت یاریزانەکان لە یاریگاکاندا هێماکانی فاشیزم زەق دەکەنەوە. تەنانەت یانەی تۆپی پێی ئیتالیا کە دەبێتە قارەمانی مۆندیالی ساڵی ١٩٣٤ کە هەر لەم وڵاتەدا بەڕێوە چوو، لەژێر کارتێکەری و چەتری دەسەڵادارێتی فاشیزمدا بوو. یان لە سەردەمی نازییەکادا، هەرچەند هیتلێر خۆی لایەنگری تۆپی پێ نەبوو، بەڵام دەزگای زەبەلاحی پڕۆپاگاندای نازی بە سەرۆکایەتیی گۆبلز، ئەم کایەی وەک نمادێک لە تەکوز و دیسیپلینی نەتەوەیی و زەقکردنەوەی ڕەگەزی ئاریایی نیشان دەدا. تەنانەت لە کایەی بەناوبانگی نێوان یانەکانی نۆڕوێژ و ئاڵمان لە ئۆلەمپیکی ١٩٣٦ کە ئاڵمانەکان دۆڕان، بوو بە هۆی توورەیی لە ڕادەبەدەری ئاڵمانەکان و کاردانەوە یەکجاری ناحەزی لێ کەوتەوە.

دیارە ئەم دیاردەیە پەلهاوێژی بۆ وڵاتانی تریش کردوە، بۆ وێنە دەسەڵاتە سەربازییەکانی وڵاتانی ئەمریکای باشوور، تۆپی پێیان وەک ئامرازێک لە خزمەتی پێکهاتەی دیکتاتۆری وڵاتەکەیان بەکارهێناوە. لە مۆندیالی ١٩٧٨دا کە لە وڵاتی ئارژەنتین بەڕێوە چوو، دەسەڵاتی نیزامی ئەو وڵاتە بە ڕێبەری خۆرخێ ویدێلا، لەم ڕووداوە بۆ نیشاندانی سەقامگیری سیاسی و پێشکەوتنی وڵات کەڵکی لێوەرگرت. ئەوە لەحاڵێکدا بوو کە بە هەزاران کەس لەژێر گوشاری سیاسی ئەم دەسەڵاتە سەرەڕۆیەدا بوون. هەروەها، لە ساڵانی ڕابردوودا، زۆر گرووپی ڕاستی پاوانخواز بە ناوی لایەنگرانی تۆپی پێ پێکهاتوون کە، لە هەوڵی پەرەسەندنی ئیدئۆلۆژییەکانی خۆیان‌دان. لە وڵاتانی ئورووپایی وەک ئیتالیا، ئاڵمان و ڕووسیا، گرووپی لایەنگرانی توندئاژۆ بە ناوی ئولتراکان ساز بوون کە بە کردەوە و دروشمی ڕەگەزخوازانە و شێوە فاشیستییانە لە یاریگەکاندا، ئامادە دەبن و خەریکی بڵاوکردنەوەی ئیدئۆلۆژی خۆیانن. بۆ وێنە ئێستاش لایەنگرانی تیمی تۆپی پێی لاتزیۆ لە ئیتالیا، لایەنگری لە مۆسۆلینی و باوەڕە فاشیستییەکانی دەکەن و تەنانەت نەوەی مۆسۆلینیش یاریزانی یانەی لاتزیۆیە!

***

ئەم ڕۆژانە یانەی تۆپی پێی تراکتۆری تەورێز، پێشەنگی ڕیزبەندی لیگی تۆپی پێی ئێرانە. یانەیەک کە لایەنگرەکانی لە فەزایەکی پۆپۆلیستیدا خاوەنی بۆچوونێکی ناسیۆنالیستیی دەمارگرژن، کە زۆر جاران خۆ لە قەرەی فاشیزم دەدا. ئەوان خۆیان وەک پانتورک پێناسە دەکەن و لە یاریگاکان هەموو هێماکانی ئەم پانتورکیزمە دەخەنە بەرچاو! دیارە پانتورکیزم لە ئێران ڕێک وەک نوسخە سەرەکییەکەی بە شێوەیەکی سەقەت خۆی دەرخستووە، چون لەباری تیۆریکەوە تا ئاستی هەژاری و داماوی لاوازە و بە قەولی مینۆرسکی ساختەچێتی یەکێ لە کۆڵەکەکانی ئەم "پان"یە!

بێگومان بەشێک لە کردەوە و دژکردەوەکانی لایەنگرانی یانەی تراکتۆر دێتە خانەی فاشیستییەوە، هەرچەند ڕەنگە گەڕانەوە بۆ مێژووی سەردەمی دەسەڵاتدارێتی ڕەزاشا و سەپاندنی چەمکی دەوڵەت – نەتەوە لەسەر بنەمای هۆمۆژێنسازی و پەراوێزخستنی نەتەوەکانی تر، یارمەتیدەر بێ بۆ شرۆڤەی ئەم چەشنە دژکردەوانە بە دژی نەتەوەی باڵادەست، بەڵام نابێ ئەم ڕاستییە لە بیر بکرێ کە ڕادەی ئەم پەراوێز خستنە جیاواز بووە، بۆ وێنە تورکەکان بە حوکمی هاوئایینزایی (شیعە) لەگەڵ دەسەڵات و هەروەها پێشینەی دەسەڵاتدارێتیان لە ئێران، بەردەوام وەک جەمسەرێکی ئابووریش شوێنەدانەرییان هەبووە. بۆ نموونە لە تارانی پێتەختی ئێران جۆرێ لە ڕکابەرایەتی لە نێوان تورک و فارس ساز دەبێ و فارس لە ڕێگەی "زمانی زاڵ"ەوە تورک تەحقیر دەکا، بە کەمگرتنێکی مێژوویی! تەنانەت ئەم بە کەمگرتنە لە سەردەمی پاتشا تورکەکانەوە وەک قاجار و سەفەوی بە هۆی زاڵیی سیاسیترین توخمی ناسنامەیی واتە زمانی فارسی بەردەوام بوو. بەڵام لەم چەند ساڵەی دواییدا یاریگاکان و بەتایبەتی یاریگای شاری تەورێز بۆتە گۆڕەپانێک بۆ دەربڕینی زمانێکی فاشیستی بە دژی هەموان.

پانتورکیزم بە هوی ئەو لاوازییانەی باسم کرد، هەرگیز توانایی ئەوەی نەبووە بە زمانێکی مەنتقی لەگەڵ "ئەوی ترەکان" جۆرێ لە دیالۆگ سازبکا و هەمیشە خاوەنی گوتارێکی هێرشبەرانە بووە. تەنانەت پانتورکەکان لە یاریگاکان بە دژی کوردیش دروشم دەڵێنەوە کە ئەمە دەتوانێ سیگناڵێکی مەترسیدار بێ بۆ ئەوەی ئەم دروشمە فاشیستییانە لە یاریگا بەرەو کۆمەڵگا بێتەوە! گەلەکۆمەی چەندپانتورکێک لە ورمێ بە پشتیوانی دەسەڵاتی خۆجێی ئەم شارە بە دژی نەورۆزی پڕشکۆی کوردان دەتوانێ وەک نموونە باس بکرێ!

لە لایەکی ترەوە ئەم هێمایانەی بەرامبەر بە نەتەوەی باڵادەست لە یاریگاکان بۆ پشتگیری لە تراکتۆر بەرز دەکرێنەوە بۆ داکۆکی لە زمان و تەنانەت هەڵدانی ئاڵای تورکیە و ئازەربایجان بە مەبەستی وەستان بەرامبەر بە دەسەڵاتە جێگیرە و ڕێک لێرەدایە کە تێکهەڵنگوتنێک لە نێوان لایەنگرانی تراکتۆر و یانەکانی سەر بە نەتەوەی فارس بەتایبەتی هی پێتەخت ساز دەبێ! نەتەوەی سەردەست بە حوکمی مێژووی دەسەڵاتدارێتی و شێوەڕوانینی لە سەرەوەڕا، بەرامبەر بەم توخمە ناسنامەییانە بە توندترین شێوە و نەشیاوترین وتەکان دەوەستێتەوە و جۆرێ لە نەفرەت و بێزاری وەدی دێنێ.

دیوەکەی تر شێوەڕوانینی تورکە بەرامبەر بە نەتەوەکانی تر، بێگومان وەک باس کرا هیچ نەتەوەیەک بەقەرا تورک لە فارس نیزیک نەبووە لەباری هاوبەشی لە دەسەڵات و تەنانەت بوون بە داردەستی نەتەوەی سەردەست بۆ سەرکوتی "ئەوانی تر" بۆیە ئەم مەیدانە زۆر جاران دەبێتە زمانی دەربڕینی فاشیزم.

ئەگەر ئەم بۆچوونە بسەلمێنین کە سیمای ڕاستەقینەی نەتەوەکان لە یاریگاکان‌دا ببینە و، ئاوڕێکی جیدی بۆ پێکەوە ژیانێکی ئاشیخوازانەی نەتەوەکانی دەرودراوسێ نەدرێ، لە داهاتوویەکی نیزیک‌دا تووشی کێشەی چاوەڕواننەکراو دەبین!

درێژە بۆ لاپەڕەی ٩

وەڵامێک بۆ نیگەرانیی نووسەران، ئەکادیمیست و ئایدۆلۆژیستەکانی ئێران ٨٠٠ کەسی

دەربڕینە کولتوورییە هەمەچەشنەکانی.

بەرخۆدان و ناسنامە و داهاتوو

سەرەڕای دەیان ساڵ لە چەوساندنەوە و پەراوێزخستن، نەوەی گەنج لە کوردستان ئامادەییەکی بەرچاویان بۆ وەرگرتنەوە و پاراستنی شوناسی کولتووری و زمانەوانی خۆیان نیشانداوە. گەنجانی کورد لە ڕێگەی پلاتفۆرمە دیجیتاڵییەکان و پڕۆژە ڕۆشنبیرییەکانەوە فەزای بەهێزکردن و دەربڕینی کولتووری خۆیان، سەرەڕای ئەو ئاڵنگارییانەی کە ڕووبەڕوویان دەبێتەوە، ڕەخساندوە. گەنجان بە تایبەتی پابەندن بە زیندووکردنەوەی زمانەکەیان، بە دوورکەوتنەوە لە وشەی فارسی و پێداگری لەسەر قسەکردن بە زمانی کوردی لە هەردوو چوارچێوەی تایبەت و گشتیدا.

گەنجان لە کوردستان بە دووپاتکردنەوە و پاراستنی شوناسی خۆیان هەوڵ دەدەن شوێنێک بۆ خۆیان دروست بکەن کە مافە کولتووری و زمانەوانییەکانیان بناسرێت و ڕێزی لێ بگیرێت. ئێران لەجیاتی نکۆڵی لەو فرەچەشنییە، پێویستە هەوڵی ئەوە بدات کە وەک سەرچاوەی هێز، وەک ڕێگایەک بۆ گەشەسەندنێکی کۆمەڵایەتی دادپەروەرتر و ئاشتییانەتت لە باوەشی بگرێت و بناسێت.

بۆ بنیاتنانی ئایندەیەکی دیموکراسی پێویستە وڵات هەمەچەشنی وەک دەرفەتێک ببینێت نەک وەک هەڕەشەیەک. ئێران بە پشتیوانی و پاراستنی مافە فەرهەنگییەکانی هەموو هاووڵاتیانی خۆی، بە کوردیشەوە، دەتوانێت کۆمەڵگایەکی گشتگیرتر دروست بکات، کە هەموو گرووپە نەتەوەیی و کولتوورییەکان بە هاوئاهەنگی و ڕێزگرتن لە مافەکانی یەکتر پێکەوە بژین.

ئەنجام:

بەردەوامی ڕەتکردنەوەی سیستەمی دەوڵەتی ئێران و نووسەران و ئەکادیمیست و ئایدۆلۆژیستەکانی ئێران لە داننان بە مافە فەرهەنگی و زمانەوانییەکانی دانیشتووانی هەمەچەشنەکەی، نەک هەر جۆرێک لە ناسیۆنالیزمی پاوانخوازانە، بەڵکو پێشێلکردنی ڕەگێکی قووڵی مافە سەرەتاییەکانی مرۆڤیش پێکدەهێنێت. لەو چوارچێوەیەشدا نەورۆز دەبێتە زیاتر لە جەژن – گوزارشتە لە بەرخودانی کولتووری و شوناس و داخوازی بوون. ئاهەنگی نەورۆزی کوردەکان ئەوە نیشان دەدات کە چۆن پراکتیکە کولتوورییەکان دەتوانن وەک ئامرازێکی بەهێز بۆ پرسیارکردن لە پێکهاتە دەسەڵاتە هەژموونییەکان و زیندووکردنەوەی یادەوەرییە بەکۆمەڵەکان خزمەت بکەن.

بە پێچەوانەی ئەوەی کە هەندێک لە لایەنگرانی ناسنامەی یەکسانی ئێرانی بانگەشەی بۆ دەکەن، ئەوە فرەچەشنی نییە کە هەڕەشە لە یەکێتی نەتەوەیی دەکات – بەڵکو ئینکارییەکەیەتی. ئێران نەتەوەیەکی یەکگرتوو نییە، بەڵکووڵاتێکی فرەنەتەوەییە کە زمان و کولتوورە جیاوازەکان لە چوارچێوەیەکی جیۆپۆلەتیکی هاوبەشدا پێکەوە دەژین. داننان بەم هەمەچەشنییە مەترسی نیە – مەرجێکی پێشوەختەیە بۆ پێکەوەژیانی بەردەوام، یەکگرتوویی کۆمەڵایەتی و دیموکراسیکردنی ڕاستەقینە.

کاردانەوەکانی بازنەی ناوەندگەرایی و شۆڤێنیستەکان، لەوانەش نامەی کراوەی نزیکەی ٨٠٠ تاک، ترسێکی ڕەگداکوتاو شۆڤێنیستەکان ئاشکرا دەکات. بەڵام فرەنەتەوەییە و زمان کولتوورییەکانی خەڵک نییە کە سەقامگیریی ئێران تێکدەدەن– ئەوە بێتوانایی دەوڵەتە و شۆڤێنیستەکان ئێران لە ڕەنگدانەوەی دانیشتوانی هەمەچەشنەکەی ئێران تێکدەدەن.

***

وێستگە

ئەدی ویلایەتی فەقیهـ؟!

ئاسۆ مینبەری

ئەگەرچی ڕاستییە تاڵەکان لە کۆمەڵگەی ئێران و بەتایبەت لە چوارچێوە و سەردەمی دەسەڵاتدارێتی کۆماری ئیسلامیدا زۆرن و زۆر جایش باسیان لێ کراوە، بەڵام کۆمەڵێک ڕاستیی تاڵ هەن کە نەک تەنیا ئێستا بەڵکوو لە دوای ڕووخان و نەمانی ئەم دەسەڵاتەش هەر دەبێ باسیان بکرێ و ئاسەوارە نێگەتیڤەکانیان کە وەکوو ترۆما کۆمەڵگەیان گرتووەتەوە، بکەونە بەر لێکدانەوە و چارەسەریان بۆ بدۆزرێتەوە. یەکێک لەم پرسانە کە لە چوارچێوەی وێستگەی ئەمجارەدا ئەکرێ باسی لێ بکرێ، پرسی ئابووری و سەربەخۆیی ئابووریی ژنانە! لە ڕاستیدا پرسی ژن خۆی پرسێکی زۆر ئاڵۆزە و لە هەمان کاتیشدا پرسێکە کە لایەنی جیاوازیش لەخۆ ئەگرێت و لە گۆشەنیگای جیاوازەوە ئەکرێ لێکدانەوەی بۆ بکرێ و کاری لەسەر بکرێ.

ئەوەی کە هەوێنی نووسینی ئەم وتارەیە، بڵاوبوونەوەی فایلێکە لە چەند قسەیەکی خامنەیی، ڕێبەری ڕێژیمی ئێران کە ڕۆژی پێنجشەممە ٢٨ی خاکەلێوەی ئەمساڵ لە چەند ماڵپەڕ و پلاتفۆرمی کۆماری ئیسلامیدا بڵاو کرایەوە. لەم فایلەدا خامنەیی سیستەمی سەرمایەداری دەکاتە کاکڵەی قسەکەی و دەڵێ: "لە نیزامی سەرمایەدارییدا بە دوو شێوە کەڵکئاوەژوو لە ژنان وەردەگیرێ، یەکێکیان سەبارەت بە خودی کار، ئەمە یەکێک لە خاڵە گرینگەکانە کە مووچەی ژن هەر ئێستا لە زۆربەی وڵاتانی ڕۆژاواییدا، بۆ کاری یەکسان لەگەڵ پیاوان، کەمتر لە پیاوانە. چونکە ژن لاوازترە و ئاسانتر ئەچێتە ژێر باری ستەم!" خامنەیی لە بەشێکی دیکەدا ئاماژە بە سەدەی نۆزدەیەم و پرسی ئازادیی ژنان دەکات و دەڵێ: "هۆکاری ئەوەی کە لە سەدەی ١٩دا پرسی ئازادیی ژن هاتە گۆڕێ، بۆ ئەوە بوو کە ژن لە ماڵەکان بکێشنە دەرەوە و بیانبەن بۆ کارخانەکان و بە مووچەی کەمتر کەڵکیان لێ وەربگرن." سەرنجێکی وردی بەشی دووهەمی قسەکانی خامنەیی، نیشاندەری قووڵیی قەیرانی نەزانییە، ئەویش لە ڕێبەری دەسەڵاتێکدا کە خۆی بە نوێنەری خودا لەسەر زەوی دەزانێ، خامنەیی پاش ئەم هەموو گەشەیە لە دنیادا لە بوارە جیاوازەکان، هێشتا نازانێ کە خەباتی ژن کە سەدەکانی ڕابردوودا، چۆن دەستی پێ کردوە و بە چ قۆناغگەلێکدا تێپەڕیوە تاکوو ژن لە کۆیلایەتی بێتە دەرێ و وەک مرۆڤێک خۆی لە ئاستی کۆمەڵگەدا و لە بوارە جیاوازەکان و یەک لەوان بواری ئابووریدا ببینێتەوە.

خامنەیی لە کاتێکدا باس لە کەمبوونی مووچەی ژنان لە وڵاتانی ڕۆژاوایی دەکات کە لە وڵاتی ژێر دەسەڵاتی خۆیدا، ژنان نە تەنیا نیوەی پیاوان مووچە وەردەگرن بەڵکوو لە حاڵەتگەلێکی دڵتەزێندا، بۆ دابینکردنی نانی شەویان گیردۆدەی دیاردەی لەشفرۆشی دەبن و بۆ تێرکردنی زکی برسیی خۆیان و بنەماڵەکانیان مامەلە سەر کەرامەت و مرۆڤایەتیی خۆیان دەکەن. لەلایەکی ترەوە، زۆربەی خەڵکی ئێران لەژێر هێڵی هەژاریدان و بە چوونەسەری نرخی دۆلار، ژیانیان لەوپەڕی خراپیدایە بە ڕادەیەک کە ڕێژەی خۆکوژیی هاووڵاتییان بەتایبەت لاوان و مێرمنداڵان و ژنان گەیشتووەتا ئاستی قەیران.

وەک دەڵێن باشترین بەرگری هێرشە، خامنەییش بە هێرشکردنە سەر سیستەمی سەرمایەداری، هەوڵ دەدات تاکوو بەرگرییەکی قارەمانانە لە دەسەڵاتە نگریسەکەی خۆی بکات. ئەم بەرگرییە لە کاتێکدایە کە ژنان لە کۆمەڵگەی ئێراندا، وەکوو ڕەگەزی دووهەم دەناسرێن، دەرفەتی یەکسانی کاریان پێ نادرێت، لە زۆر بواری کۆمەڵایەتی، سیاسی و تەنانەت فەرهەنگی و پەروەردەییدا پەراوێز دەخرێن و قەت وەک بوونەوەرێکی سەربەستی خاوەن ئیرادە و کەسایەتی حیسابیان بۆ ناکرێ. ئەمە بە مانای بەگریکردن لە سیستەمی سەرمایەداری نیە، چونکە ئەویش ئەتوانێ وەک هەر سیستەمێکی سیاسیی دیکە ڕەخنەی لەسەر بێت و خاڵی لاوازی هەبێت کە بە قازانجی کۆمەڵگەیەک نەبێ، بەڵام پرسی سەرەکی لێرە ئەوەیە کە ڕێبەرانی ڕێژیم ڕەخنە لە سیستەمێکی لەم چەشنە دەگرن بەڵام لاوازی و قەیرانەکانی نێو کۆمەڵگەکەی خۆیان نابینن!

لە ماوەی زیاتر لە ٤ دەیە دەسەڵاتدارێتی کۆماری ئیسلامیدا، نیزامی ویلایەتی فەقێ، لەوپەڕی دڕندەییدا دژی ژنان وەستاوەتەوە و دەرفەتی هیچ چەشنە گەشە و سەرکەوتنێکی پێ نەداون، ژنانی خوێندەوار و تێگەیشتووی کۆمەڵگە لەسەر بنەمای پەروەردەی ئیدئۆلۆژیک لە سووچی ماڵاندا بەند کراون و توانا و لێهاتووییەکانیان پەراوێز خراون، لە ئەگەری بچووکترین هەڵوێستدا لەلایەن سیستەم و دەسەڵاتەوە بە توندترین شێوە سەرکوت کراون، لە هەمووی گرینگتر لە ڕۆڵگێران لە بواری سیاسەت و ئابووری بێبەری کراون تاکوو قەت بیر لە سەربەخۆیی بڕیاردان نەکەنەوە!

لێرەدا ئەو پرسیارە دێتە گۆڕێ کە بەرپرسانی کۆماری ئیسلامی کە لاوازیی سیستەمەکانی دیکە لە جیهاندا دەبینن، چۆنە کە لاوازی و قەیرانە کەڵەکەبووەکانی کۆمەڵگەی ژێر دەسەڵاتی خۆیان نابینن؟ ئەگەر سیستەمی سەرمایەداری خراپە، ئەی ویلایەتی فەقێ چیە؟ ئێستا کە کۆماری ئیسلامی بەتایبەت لەلایەن ژنانەوە کەوتووەتە بەر قەیرانی ڕەواییەوە و ژنان لە بەرەیەکی یەکگرتوودا دژی وەستاونەتەوە، پێی وایە بە هێنانەگۆڕێی هەندێ بابەتی لەم چەشنە دەتوانێ ژنان ڕاکێشی لایەنی خۆی بکات و بە ئامانجە گڵاوەکانی بگات. ئەمە لەکاتێکدایە کە هەم خوێندەواری و تێگەیشتنی ژنان و هەم وانە و ئەزموونەکانی شۆڕشی ژینا، هەموویان نیشانیان داوە کە ژنان چیدیکە ئەو توێژە دەستەمۆیە نین کە بێدەنگی ڕابگرن و سەرکوت بکرێن.

ژنان بە خوێندنەوەی ئەمڕۆیانە لە سیستەمە جیاوازەکان لە جیهاندا، دەزانن داوای چی دەکەن و وێڕای ڕەخنەگرتن و خەسارناسیی سیستەمەکانی دیکە، خوازیاری ژیانێکی مرۆڤانە، یەکسان و دادپەوەرانە بۆ خۆیان و نەوەکانی داهاتوون.

درێژەی لاپەڕەی ٦

کوردپەروەریی ڕاستەقینە لە هەستی نەتەوایەتییەوە...

**(شەرحا خەمی دل بکەم فەسانە
زین و مەمێ بکەم بە بەهانە)**

خانی لە "مەم و زین"دا بە قووڵی باسی لەم کێشەیە کردوە و ڕەخنەی لە نەبوونی یەکڕیزی گرتووە، هەر وەک لەو نموونەی کە لە سەرەوە باسمان کرد، بە دەیان نموونەی دیکەی لە مەڕ ئەم بابەتەوە هەیە. دیاردەی نەبوونی یەکڕیزی نێومالّی کوردی لە هەر دوو ئەو لایەنانەی ئاماژەیان پێ کراوە ڕەگیان هەیە، کوردستان کۆمەڵگەیەکی شوانکارەیی، نیمچە دەرەبەگایەتی ئایینی خێڵەکی بووە، هەتا ئێستاش شوێنەوارەکانی هەرماوە، ئەو پەیوەندییە کۆمەڵایەتییە هەر ئەو بیر و کولتوورە بەرهەم دەهێنێت کە ڕەنگدانەوەی ئەو واقیعە بێت، هەروەکی گوتمان پەیوەندییە خێڵەکییەکان و ناکۆکییە ناوخۆییەکان بەردەوام ڕێگر بوون لە دروستبوونی یەکگرتوویی نەتەوەیی بەهێز، هاوکات لەژێر ڕۆشنایی بیرکردنەوەی تاکی کورد سەبارەت بە سروشتی خۆی لە مێژووماندا دوو دیاردەی سەرەکی لەنێو کوردا گەڵاڵە دەبێت، یەکەمیان: بەهۆی ئەوەیکە خاوەن کەسایەتییەکی خۆ سەپێن بووە، نەیویستووە سازش بۆ بەرامبەرەکەی بکات، بە تایبەت لە چینی دەسەڵاتداردا، هەر ئەمەش وای کردوە کە بەردەوام ململانێی ناوەخۆیی لە نێوماندا بوونی هەبێت و نەگەین بە ڕێککەوتن و یەکگرتوویی، دووەمیان: لە بەرامبەر بێگانەدا خۆی پێ لە ئاستێکی نزمتر بووە، ئەو هۆگری و دڵسۆزییەی بۆ دوژمنەکەی هەیبووە، بۆ کەسێک کە هاوخوێنی بووە نەیبووە، هەر بۆیەشە کە بەردەوام نوخبەیەک هەبوون چوونەتە پاڵ دوژمن و بە هۆیانەوە زەبر و لێدانی گەورە بەر گەلەکەمان و بزاڤی ڕزگاریخوازیمان کەوتوە. ئێمە لە واقیعی کوردستاندا لە مێژووی دروستبوونی دەوڵەتی عێراقییەوە ئەوە دەبینین کە پەیوەستبوون و ئینتیما بەو دەوڵەتەوە ڕووبەرێکی فراوانی لە هاوسۆزی کۆمەڵایەتی کوردی ئەم بەشەدا دروست کردوە بە جۆرێکی ئەوتۆ کە ئینتیما بۆ عێراق ئامادەبوونێکی بەرچاو و کاریگەری هەیە. دیارە ئەم دیاردەش تەنیا پەیوەست نیە بەو بەشەی کوردستانەوەکە کەوتۆتە ژێر دەستی دەوڵەتی عێراق، بەڵکوو بۆ بەشەکانی دیکەی کوردستانیش کە هەر یەکەیان لەژێر سایەی دەوڵەتێکی داگیرکەری دیکەدایە هەمان لێکدانەوە ڕاستە.

مەبەستتە بڵێی کورد بیر و ئایدیاکانی خۆماڵی نین و لە دەرەوەیان وەردەگرێ؟

بە بڕوای بەندە هۆکارێکی سەرەکی کە تا وەکوو ئێستا نکۆڵی لێ ناکرێت ئەوەیە کورد کەمووکورتییەکی زۆری هەیە لە بەرهەمە فیکرییە خۆماڵییەکان، وەکوو تاک و وەکوو کۆمەڵ، لە ڕابردوو و بە ئێستاشەوە بیر وەکوو کاڵایەک لە دەرەوە هاتوە و بە باڵای کوردەوە بڕاوە، یان هەمیشە کوێرانە بەدووی بیرێکی دەرەکی کەوتووە، ئەمە خراپ، بەڵام لە کاتێکدا کە بۆ گەشەسەندن و دەوڵەمەندکردنی سەرمایەی بیر و ڕووناکبیری و هۆشیاری کۆمەڵ سوودی لێ وەربگیرێت، چونکە ژیریی بە تەنیا مۆڵکی تاکێک یان گەلێک نییە، زۆر جار ئاستی ڕووناکبیری کەسیەتی نەتەوەیەک یان گەلێک دیاری دەکات، ئەمەش لەسەر بناغەی ئازادی بیر و دەربڕینی ئازادانە دەوەستێت. ئەم ئەورووپایەی ئەمڕۆ دەیبینین بەر لە دەستەبەرکردنی ئازادی تاریکستانێک بوو.

لە بیری سیاسی کوردیشدا بەدرێژایی مێژوو، پەرتەوازەیی و دابەشبوونی سیاسی بەشێکی گرنگی کێشەکە بووە، هەروەک ئەوەی لە دەسەڵاتی کوردیدا جیاوازی بەرژەوەندی و کێبڕکێی نێوان سەرکردەکان و هێزە سیاسییەکان جاری وا هەبووە بەرژەوەندی گشتی خستۆتە دواوە. لە مێژووی سەدەی ڕابردوودا زیاتر لە بیست ڕاپەڕینی کوردی سەریانهەڵداوە و تێکشکاون، بەشی زۆری شکستەکانیش بۆ خاڵی هاوبەش دەگەڕێنەوە. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە ئێمە لە چەندین قۆناغی مێژووماندا بەشی پێویست هێزمان هەبووە، بەڵام نەتوانراوە سوود لەو هێزە وەربگیرێت بەهۆی نەبووی ئەقڵی سیاسی کوردی و ڕەچاونەکردنی هەلومەرج و پێشهاتی پێویست، هەر بۆیەشە کە هەر کاتێک دوژمن هەستی بە بەهێزبوونێکی ئەوتۆ کردبێت لەناوی بردووە. هەروەها دەسەڵاتی کوردی زۆر جار لەژێر کاریگەری هێزە دەرەکییەکاندا بووە. ئەم دوو فاکتەرە تێکەڵاوی یەکترن و یەکتریان بەهێز کردووە. حیزبە سەرەکییەکانی کوردستان بۆ ماوەیەکی زۆر هەرێمی کوردستانیان بە شێوەیەکی دابڕاو بەڕێوە بردووە کە ئەمەش بووەتە هۆی دروستبوونی کارگێڕی جیاواز، ئەمە جیا لەوەی کە زۆر جار بەرژەوەندییە لایەنییەکان لەسەروی بەرژەوەندی نەتەوەیی دانراون و بووەتە هۆی لاوازبوونی هەڵوێستی کوردی لە ئاستی نێودەوڵەتی. هاوکات ڕازینەکردنی خەڵکی لەخۆی، بەو پێیەی نەیتوانیوە سیستەمێکی دادپەروەرانە بۆ دابەشکردنی سەرچاوەکان و داهاتەکان دامەزرێنێت، کە ئەمەش ناڕەزایەتی لەنێو کۆمەڵگەدا دروست کردوە، جۆرێک لە بێ متمانەیشی سازداوە کە خەڵک هیوایەکی ئەوتۆی نەماوە تا هەوڵی بۆ بدات. سەرباری ئەمانەش جیاوازی لە پەیوەندییەکانی حیزبە کوردییەکان لەگەڵ وڵاتانی دەرەوە بووەتە هۆی دروستبوونی ئاراستەی سیاسی جیاواز و دژ بەیەک. وێڕای ئەمانەش دەسەڵاتی کوردی نەیتوانیوە دامەزراوەی نیشتمانی بەهێز دروست بکات کە سەروەری یاسا و بەرژەوەندی گشتی بپارێزێت. **(درێژەی هەیە)**

"نەورۆزی یەکگرتن"

دیاکۆ ع. بۆکانی

بەدرێژایی مێژوو و ئێستاشی لەگەڵدابێ، هەر نەتەوەیەک هەوڵی داوە و هەوڵ دەدات کەڵک لە بۆنەیەک، یان ڕووداوێک وەردەگرێت و ئەو بۆنە و ڕووداوەش بکاتە هەوێنی یەکگرتن و بە ئامانج گەیشتن. ئەوان چاویان خورد کردۆتەوە هەتا بزانن چ بۆنە و ڕووداوێک دەتوانێت ئەوان بگەیەنێتە ئامانج، ئەوسا پلانیان بۆ دارشتوە و کەڵکیان لێوەرگرتوە.

گەلانی دەورووبەرمان بۆ ئەو مەبەستە بەردەوام دینیان کردۆتە ئامرازێک، هەتا هەم خۆیانی پێ یەک بخەن، هەمیش کیانی نەتەوایەتیی خۆیانیان پێ سازکردوە. تەنانەت ئەوان هەوڵیان داوە دینیش بکەنە ئامراز و کەرەستەی بەردەستی خۆیان، هەتا بەو بیانووەوە هێرش بکەنە سەر خاک و ئاو و ماڵی گەلانی دیکە و خوێنڕشتنیان پێ ڕەوا کردوە و ماڵخواردنی خەڵکیان پێ قەبڵاندوە. ئەو فەرمانانەی لەلایەن دەسەڵاتەکانی دەورووبەریان بۆ سەر ئێزەدییەکان کراوە، ئەنفالەکەی سەدام، یان فتواکەی خومەینی بۆسەر کوردستان بەشێکن لەو کەڵکوەرگرتنانەیان. بێگومان تورک و عەرەب و فارسیش هەر دینیان کردە ئامراز و دەوڵەت و کیانی خۆیان پێ پێکهێنا. تورک ئیمپراتۆریی عوسمانی کردە کەرەستە. عەرەب ئەو زمانەی قورعانی پێ نووسرا و فارسیش لە شیعەگەری کەڵکی وەرگرت. بەداخەوە لەنێو ئەو گەلانەی ناوچەدا هەر کورد موخلیسانە شانی دایە بەر دین و نەیکردە ئامرازی دنیایی و تەنیا هەروەک پردی پێوەندی لەنێوان زەوی ئاسمان لێی ڕوانی. تەنانەت زۆر جار دژەکانمان لە سۆنگەی دینەوە فریویشیان داین و سیری خۆمانیان لە سمێڵی خۆمان هەڵساوی و بەدەستی خۆمان ماڵی خۆمانیان پێ وێران کردین.

بەدرێژایی مێژوو زۆرجار کورد هەتا ڕادەیەکی زۆر باش چۆتە پێش و لە پێکهێنانی دەوڵەتی خۆی نزیک بۆتەوە، بەڵام مخابن فتوای کۆلکەمەلایەک، یان وتەی شێخۆلکەیەک ڕیسەکەی لێ کردوونەتەوە خوری و هاتوونەتەوە سەر حوڵلەرسێ. تەنانەت ئەوکاتەی بە ناوی دینەوە بووینەتە خاوەن دەسەڵاتێکی مەزن و سەرکردەیەکی بەتوانای وەک سەلاحەددینیشمان هەبووە، دیسان نەمانتوانی لەو دەرفەتە کەڵکی پێویست وەرگرین و سنووری خۆمان دیاری کەین و ئاڵای خۆمان هەڵدەین. بەدڵنیاییەوە ئەگەر سەلاحەددینی ئەیوبی تۆسقاڵە زەڕڕەیەک هەستی نەتەوەیی لە ڕەگدا بوایەت و وەک تورکە عوسمانییەکان لە دنیای ڕوانیبایە، ئەوە هەر ئەوکاتە دەیتوانی کورد بکاتە خاوەن دەوڵەتێکی مەزن و کەموێنە لە ناوچەکەدا. بەڵام مخابن بە هۆی توانەوە لە نێو بیری ئایینیدا نەتەوەکەی وەلانا و ئەوەی لە توانایدا هەبوو نایە خزمەت بیروباوەڕە دینییەکەیەوە و هیچی بۆ گەلەکەی نەکرد. دیارە ئەگەر دەوڵەتی کوردیشی پێک بێنایە ئەو کارەی هیچ زیانێکی بە دینەکەی نەدەگەیاند و ئێستا هەم وەک کەسایەتییەکی ئایینی و هەمیش وەک کەسایەتییەکی نەتەوەیی ڕێزی لێدەگیرا.

تورکەکان هەر لەدەرفەتێکی وەها کەڵیان وەرگرت و لەسەر خاکی خەڵکی دیکە دەوڵەتی خۆیان دامەزراند. بێگومان عەرەبیش هەر دینی کردە هەوێنی یەکبوونی نەتەوەیی و خۆی لەو پرشوبڵاوییە ڕزگار کرد و بەرەی خۆی پێ لە ئاو دەرهێنا. فارسیش هەر لەو سۆنگەوە ڕەشماڵیی نەتەوەیی خۆی پێ هەڵدا.

دیارە ئێمەی کوردیش زۆر کەسی ئایینیمان هەبووە کە بوونەتە سەرکردە و پێشەوای گەل و هەوڵیان داوە کاروانی گەل بگەیەننە سەر مەزڵی مەقسوود. بەڵام ئەوان دینیان نەکردە بەردەباز و زیاتر وەک کەسایەتیی نەتەوەیی هاتنە ڕیزی خەبات و هەوڵی خۆیان لەو بوارەوە خستەگەڕ. ئەوان ئەوەی بۆیان کرا کردیان و زۆربەشیان لەو ڕێگایەدا گیانیان دانا و بوونە هەوێنی خەباتەکانی دوای خۆیان. ئەو ڕێبەرە مەزنانە هەرچەندە نەیانتوانی هەموو لەمپەرەکانی سەر ڕێگای خەبات لابەرن، بەڵام بەریان بەتوانەوە و لەنێوچوونی زمان و کولتوورەکەمان گرت و کوردیان وەک پیرەدارێکی ئەستوور و بەێز هێشتەوە.

ئێستاش کە دیسان گەلانیتر دینیان کردۆتەوە کەرەستەی دەسەڵاتی نەتەوەیی، کەچی بەداخەوە هەندێک کەسی لای خۆمان بەجێی ئەوەی ببنە ڕێبواری ڕێگای کەسانێکی وەک، شێخ ڕەزای دەرسیم، شێخ سەعیدی پیران، پێشەوا قازی محەممەدی مەزن، شێخ عێزەددینی حوسەینی، ئیبنوئادەم، مەلای گەورەی کۆیە و مەلامحەمەدی ڕەبیعی، دەکەونە شوێن مرۆڤکوژانێکی وەک، ئوسامە بێنلادەن و ئەبووبەکر بەغدادی و زەرقاوی و بەجێی ئاگاداری کردن لە سنووری باوباپیرانیان و یارمەتیدانی نەتەوەکەیان بۆ سەربەخۆیی و ئازادی، پاڵ دەدەن بە دوژمنەوە و بە کونەکەی خۆیان دەوەڕن و بێڕێزی بە ئاڵا و خاک و بیری نەتەوەیی دەکەن.

ئێمەی کورد کە نەمانتوانی وەک ئەو گەلانەی دیکە کەڵک لەو بیروباوەڕە وەرگرین، خۆ ناشکرێت دەست لە کولتوور و داب و نەریت و زمان و خاکەکەمان بەردەین و پێشکەشی ئەو کەسانەیان بکەین کە چاوی تەماحیان بڕیوەتە ئەو سامانە مەزنەمان و بە خوێنی سەرمان توونین. یەکێک لەو بۆنە گرینگانەی بۆ کورد کە هێمای سەرهەڵدان و ژیانەوەیەو دەکرێ بکرێتە هێزی ڕاسان، نەورەۆزە. نەورۆز یەکێکە لە کۆنترین بۆنەکانی مرۆڤایەتی. کورد یەکێکە لەو نەتەوانەی لەو ناوچەدا دەژی کە نەورۆزی تێدا جەژن دەگرن. نەورۆز بۆنەیەکی سروشتییە و فڕی بەسەر ئایین و باوەڕی بانسروشتییەوە نیە. کوردیش کە نەتەوەیەکی فرەڕەنگ و فرەئایینە، دەکرێ لەم بۆنە نەتەوەییە بەجوانی کەڵک وەرگرێت و ماڵی خۆی پێ ڕێک بخاتەوە.

لەم چەند ساڵانەی دوایەدا ڕێوڕەسمە نەورۆزییەکان ڕەنگ و بۆنێکی نوێیان بە خۆیانەوە گرتوە. ئەمڕۆژە تایبەتانە دەستی هەموو بیرە جیاوازەکان لە دەستی یەک دەنێت و لە ڕیزێکی تۆکمە و یەک دڵیدا یەکیان دەخات. لەڕاستیدا ڕێوڕەسمە نەورۆزییەکان خەریکە پیرۆزییەکی تایبەت وەردەگرن و بەشداریکردن لەو بۆنە پڕ لە شادییانەدا هەستێکی تابەت و هێزێکی بانسروشتی بە مرۆڤەکان دەبەخشێن.

دیاریکردنی نەورۆزەکان بەشێوەی جۆراوجۆر لەلایەن کۆمەڵگەی مەدەنییەوە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا مۆرکێکی تایبەتی نەتەوەیی لێ دەدرێت و بەشداری تێداکردنی دەکاتە ئەرکێکی نەتەوەیی و پیرۆز. ئەم نەورۆزە، نەورۆزی ٢٧٢٥ ی کوردی کە لەلایەن ڕێخراوەکانی کۆمەڵگەی مەدەنییەوە وەک " =نورۆزی خاکیپۆشان" دیاری کرا. بەخۆشییەوە لەلایەن کۆمەلانی خەڵکی کوردستانەوە پێشوازییەکی بێوێنەی لێ کرا.

نەورۆزی خاکی پۆشانی ئەم ساڵ توانی ببێتە نەورۆزی یەکگرتن. لەم نەورۆزەدا یەکڕەنگی و یەکهەڵوێستی شەپۆلی دەدا. هەموو بەچاوی خۆیان کچان و کوڕان و ژنان و پیاوانی کوردیپۆش و خاکیپۆشیان دیت کە چۆن یەک دڵ و یەک هەڵوێست لە کۆبوونەوەکاندا بەشداریان کرد و شانبەشانی یەک دەستی یەکتریان گرت و پێیان بە زەوی نیشتماندا کوتا و پەیمانی یەکبوونیان بەست. سووڕانەوەی کچان و کوڕانی جامانە بەدەست بە دەوری ئاگری سووری نەورۆزدا ئەو پەیامەی بە یاران و نەیارانی کورد دا کە ئێستاش زۆرن ئەو کەسانەی گیان و ژیانیان دەکەنەی قوربانی ئاو و خاکی وڵاتەکەیان و بۆ سەربەرزی گەلەکەیان لە بەخشینی هیچ شتێک درێغی ناکەن.

ئەوەی ئەم نەورۆزە بۆ نەتەوەی کورد لە ڕۆژهەڵات کردی بە دەیان ساڵ خەبات و، بەگرتنی سەدان فستیواڵ و کۆڕ و کۆبوونەوە دەستبەر نەدەکرا. ئێستا ئەگەر چاوێک بە وێنە و ڤیدیۆی ئەو ڕێوڕەسمانەدا بخشێنین دەبینین کە زۆر بەزەحمەت دەکرێ شوێنەکانیان لە ڕووی ڕواڵەتیانەوە بناسینەوە و لێکیان هەڵوێرین. هەموویان بەیەک شێوە هەڵپەڕین - چەپی - زۆربەیای زۆریان جامانە و جلووبەرگی خاکیان لەبەردایە. دەنگی بژی نیشتمان و بژی کورد و بژی کوردستان لە هەمولایەکی ڕێوڕەسمەکاندا دەبیسترێن. ئەو دوو هێمایە - جلی خاکی و جامانە - درەوشاوەترین هێمای نێو داوەتەکانن. دیارە جلی خاکیپۆشی هێمای شۆڕشگێڕانی نەتەوەی کوردە و جامانە ڕەمزی نیشتمانپەروەری و خاک خۆشەویستییە.

ئەم نەورۆزە دوو پەیامی گرینگی بۆ خۆمان و بۆ نەیارەکانمان پێ بوو، یەکەم بۆ خۆمان کە ئەگەر بتوانین ببینە هێزێکی یەکگرتوو، ئەوە دەتوانین بە ئامانجەکانمان بگەین و لەو پرشوبڵاوی و چەندبەرەکییە ڕزگارمان بێت. دووهەم بۆ دوژمنەکانمان کە ئێوە هەرچەندە هەوڵ بدەن و بتانەوێ بمانتوێننەوە، ئەوە ئێمەش دەزانین چۆنتان خەون و خەیاڵ لێ بشێوێنین و پیلانەکانتان لێ بکەینەوە بڵقی سەر ئاو.

نەورۆزی ئەمساڵ نەورۆزێکی پڕ لە هیوا بوو. لێوڕێژ بوو لە دیمەن و وێنەی دڵخۆشکەر و وزەبەخش. سەرلەبەری ئەو گۆڤەندانە شێعری ڕاپەڕین و سروودی یەکبوونیان دەچڕی. لەو هەڵپەکێیانەدا وانەی خەبات دەگوترایەوە و وزەی مانەوە دابەش دەکرا. زۆرجار دەسرەی سەرچۆپییەکان دەبوونە ئاڵای نەتەوەیی و گەڕی هەڵپەڕکەکان دەبوونە بەرەی جەنگ و بەرەنگاربوونەوە. ئەو پێیانەی بە سینگی خاکدا دەکێشران، واژۆی کوڕان و کچان و ژنان و پیاوانی گەڵ بوون و لە قەباڵەی نەتەوەیی کورد دەدران. ئەو قریوانەی لەکاتی هەڵپەڕیندا دەکێشران، نەعرەتەی دلێرانە بوون و دڵی داگیرکەرانیان وەلەرزە دێنا. بە دڵنیاییەوە ئەو پەیامەی لە هەناوی ئەو داوەتانەدا چەکەرەیان کرد، پەیامی یەکگرتن و مانەوەی کوردن و بەڵێنی دەست لە ناو یەک نانی هەموو زارەوە و ئایین و ئایینزاکانی ئەم گەلەیە. دەبێ لە کۆتاییشدا ئەوە بگوترێت. هەرچەندە هەندێک دەستە و تاقم بەنێوی جۆراوجۆر کە زیاتر لە نێونیتکە دەچوون، ویستیان درز بخەنە ڕیزی یەکگرتنەکەوە و شادییەکان بەرەو ئاقاری دڵخوازی خۆیان بەرن، بەڵام بە خۆشییەوە بەهۆی دڵفراوانی و هەست بە بەرپرسایەتیکردنی پێکهێنەرانی بیرۆکەی نەورۆزی خاکیپۆشان ئەوانیش هیچیان لەدەست نەهات و لە کۆتاییدا ئەوەی سەرکەوت هەر بیری نەتەوەیی و نیشتمانپەروەری بوو.

ڕاخووشینی ئەستێرەیەکی بەند و گۆرانیی کوردی لە ئاسمانی ئەدەب و هونەری میللیدا

حەمەڕەسووڵ کەریمی

بە داخ و پەژارەیەکی زۆرەوە ڕۆژی پێنجشەممە ٢١ی خاکەلێوەی ئەمساڵ هونەرمەندی میللی، هونەرمەندی بەند و گۆرانیی ڕەسەنی کوردی، گۆرانیبێژی لێزان و بەتوانا و خۆشەویستی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان کاک سەید عەلی ڕەحیمپوور ناسراو بە "سەید عەلی سەردەشتی" بە هۆی نەخۆشی و بەساڵاچوویی لە وڵاتی سوئێد کۆچی دوایی کرد.

هونەرمەند سەید عەلی سەردەشتی لە بنەماڵەیەکی باوەڕمەند بە ئایینی ئیسلام لە گوندی قۆزلوێی گەورە لە ناوچەی مەهاباد لە ساڵی ١٣١٦ی هەتاوی لە دایک بووە و سەردەمی مێرمنداڵی و گەنجیی خۆی لە تەنیشت بنەماڵەکەی تێپەر کردوە. کاک سەید عەلی لە تەمەنی ٢٦ ساڵیدا بۆ ژیان دێتە ناوچەی سەردەشت و هەر لەوێ ژیانی هاوبەش پێکدێنێ و دواتر ژیانی خۆی لە تەنیشت خزمانی بە کار و کاسبی تێپەڕ دەکا

سەید عەلی سەردەشتی هەر لە منداڵییەوە ئۆگری بەیت و حەیران و بەند و گۆرانی بووە و هەر بۆیەش زۆر زوو خۆی لەنێو دونیای گۆرانی و بەنددا دەبینێتەوە و بە هۆی دەنگخۆشی و شارەزایی لە گوتنی بەند و گۆرانیدا دەبێتە، یەکێک لە بەندبێژانی سەردەمی خۆی و بە هۆی گۆرانییەکانی زۆر زوو ناوبانگ دەر دەکا و بە کارە هونەرییەکانی و بە ئاکار و خوو و ڕەوشتی بەرزی دەبێتە خۆشەویستی خەڵکی ناوچەی سەردەشت و دەوروبەری.

هونەرمەند سەید عەلی بە هۆی ئەوە تێکەڵاوی لەگەڵ خەڵک هەبووە، توانیویەتی لە بواری جۆراوجۆردا سەرنجی خەڵک بۆ لای خۆی ڕابکێشێ، لە باری ئیسلامییەوە کەسێکی باوەڕمەند بە ئایین بووە، لە بواری کۆمەڵایەتییەوە کەسایەتییەکی خۆشناو و جێگەی متمانەی خەڵک و لە بواری هونەرییەوە ڕەچەشکێن و پێشرەو و جوانبێژ و خۆشخوانێکی بە دەنگ و بە چریکە بووە. ئەو لەگەڵ خۆشی و ناخۆشی خەڵک ژیاوە و لە شین و شایی خەڵکدا بە دڵەوە بەشداری کردوە، ڕوح و ڕەوان و هەڵسوکەوتی خەڵکی ناوچە و کوردستانی لە باری کۆمەڵایەتی و ئایینییەوە ناسیوە و هەر بۆیەش هەوڵی داوە بە گووتنی بەند و چڕینی حەیران بچێتە نێو دڵی خەڵکی ناوچە و باس لە ئازار و دەرد و خەمی گەلەکەی بکا.

کاک سەید عەلی مرۆڤێکی سەنگین و جێگەی متمانەی گشت لایەک بووە. بۆ کاری هونەری گەرمێن و کوێستان گەڕاوە و چۆتە نێو شار و گوند و مووچە و مەزرا و هەوار و کوێستانەکانی کوردستان و لەگەڵ گەورەپیاو و ناسیاوانی کورد، لەگەڵ شێخ و مەلا و خەڵکی کاسبکار، جوتیار و پاڵە و بە گشتی لەگەڵ گەنج و پیر و لاوی کورد، لەگەڵ هەموو توێژەکانی کۆمەڵگەی کوردستان هەستان و دانیشتنی هەبووە. بە هۆی گەڕان بە شوێنە جیاجیاکانی کوردستاندا ئاشنایەتی لەگەڵ شۆڕشگێران و کەسایەتییە دیارەکان پەیدا کردوە، هەوڵی داوە کە لەگەڵ چینی دەسکورتی کۆمەڵگەی کوردستان زیاتر هەستان و دانیشتنی هەبێ.

ئەگەر بە یەکەوە سەفەرێک بە نێو پانتایی بەیت و گۆرانی و حەیرانەکانی کاک سەید عەلیدا بکەین، لە یەکەم هەنگاودا بۆمان دەردەکەوێ کە بەڕێزیان توانایەکی هونەریی لە ڕادەبەدەری لە شێوەی گوتندا هەبووە و شارەزایی بە سەر چۆنیەتیی دەنگهەڵبڕین و بەرزی و نزمی و دواتریش ڕێکخستنی بە قافیەی بەندەکانی هەبووە، هونەرمەند سەید عەلی ساحەب ڕێچکەیەکی هونەری تایبەت بە خۆی بووە و لاسای هونەرمەندانی پێش خۆی نەکردۆتەوە، بەڵکوو هەوڵی داوە کە بە گۆرانییەکانی ئاوێنەی باڵانوێنی جوانییەکان و تەنانەت شادی و خەمەکانی خەڵک نیشان بدا، حەیرانەکانی بە ئەدەبیاتێکی تەواو خۆماڵیانە

وێنەی نووسەر لەگەڵ هونەرمەند سەید عەلی سەردەشتی

چڕیون و بە گشتی پڕ لە وشەی هەست بزوێن و ئاشقانە و نیشتمانپەروەرانە بوون، بەشی زۆری حەیرانەکان و گۆرانییەکانیش هۆنینەوەی هەست و سۆزی خۆی بوون.

شارەزایی هونەرمەند سەید عەلی بە سەر حەیراندا تەنیا دەنگ هەڵبڕین و گوتن نەبوو، بەڵکوو ناوبراو شارەزایەکی زۆری لە سەر پانتای جوغرافیای ناوچەی موکریان و هەر دوو بەشی باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان و گوند و ئاوایی و شاخ و دەشت و کوێستانەکانی ناوچەکەدا هەبوو، هەر بۆیەش لە حەیرانەکانیدا وێرای پێهەڵاگووتن بە بەژن و باڵای نازدار حەیران و وەسفی سوارچاکی کوڕە حەیران، هاوکات باسی لە سرووشتی ڕەنگین و جوانی کوردستان کردووە و لە کاتی گووتن دا سەفەرێکی خۆش و بلاوێنی بە پێدەشت و دۆڵ و بنار و بەرزایی ناوچەدا پێ دەکردی. حەیرانەکانی هەڵگری جوانی و ناسکی دڵدارەکان، بەسەرهاتی لێکدابرانی ئاشقانی بە یەک نەگەیشتوو و لاواندنەوەی سەربردەی دوور و درێژی سوارچاکی هەڵەنگوتووی مەیدانی ڕمبازێنی نێو داستانە حەماسەییەکان بوون.

هونەرمەند سەید عەلی ماوەی نزیک بە ٧٠ ساڵ کاری هونەریی کرد. ئەو لە ناخی دڵیەوە، بە لێزانی و زاڵبوون بە سەر وشەی پاراوی کوردیدا، خۆڕسک و خۆماڵیانە و زۆریش وەستایانە وەک خشتی دیوارێک، بەندەکانی بە ڕێکوپێکی لە سەر یەکی داناون و کردوونی بە شاکاری گۆرانی ڕەسەنی کوردی. لە دەربڕینی وشە و هەست و سۆزی نێوان کوڕ و کچ و ژن و پیاودا ترسی لە هیچ کەس نەبووە، هەر بۆیە وێرای ڕێز گرتن لە بەشدارانی کۆڕە هونەرییەکانی، لە ئاست جوانی ژن و کەزیە و سینگ و مەمی ژندا گەلێک بەندی جوانی گوتوون کە ئێستاش بەندبێژانی گەنجی تازەپێگەیشتوو خەریکی گووتنەوەی ئەو شاکارە هونەرییانەی کاک سەید عەلی سەردەشتین.

ئەگەر لە کۆمەڵگەی ئێمەدا باسکردن لە بەرۆک و سینگ و مەم، لە بەلەک و کەزیە و پرچی ژن، لە ڕووخسار و سیما، لە لێوی ئاڵ و قەیتانی، لە چاوی بە خومار و لە کۆڵمەی سوور و گەردنی زەردی ژن بڤە و لۆمەیە، ئەوە لە داڕشتنی بەندەکانی کاک سەید عەلی دا وێرای ڕازاندنەوە و جوان داڕشتنیان لە گووتندا، هاوکات جوانییەکی دیکەی بە بەژن و باڵای ژن داوە و بۆتە وێردی سەر زمانی گشت توێژەکانی کۆمەڵگەی کوردەواری و بە پیر و گەنج و ژن و پیاو و کوڕ و کچ، گەڕی شایی و ڕەشبەڵەکی پێدەگرن و پێی هەڵدەپەرن و دەیڵێنەوە.

ئەگەرچی گۆرانییەکانی یەکجار زۆرن و ناتوانین گوڵبژێریان بکەین بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێ تەنیا وەک ئاماژە چەند گۆرانییەک هەڵببژێرین.

گۆرانییەکانی "زبێدە"، "زولێخا"، "هاجەرێ"، "ئامێنێ" و "پەروین" کە هەر هەموویان لە وەسفی جوانی کیژانی گەڕی شایی و زەماوەند بە حازربێژی گوتوونی. لە وەسفی بەهاری کوردەواری دا گۆرانی "مزگێنی بێ بەهارە" شاکارێکی هونەریی پڕ لە جوانی کوردستانە کە لەودا قاسپەی کەو و جریوی بولبول و بۆن و بەرامەی گوڵ و گیای کوردستان دەکاتە سوژەی گۆرانی و لە گەردنی یاری دائاڵێنێ. لە بە ناموراد گەیشتنی خۆی و دڵداردا ، گۆرانیی "ئەمشەو خەونێکم دیو" وەک داڕشتنێکی تەواو پڕ لە جوانی و لە کولتور و لە هەڵوکەوتی دادەڕێژێ و وێرای جوان داڕشتنی بۆ مەرامی خەونەکەی دەچێتە خزمەت چاو هەڵۆ و خەونەکەی بۆ دەگێڕێتەوە بە ڕاستی و بەبێ درۆ، هەر بۆیەش چاو هەڵۆ کە یاری جوانییەتی لە خەونەکەی دا دەڵێ: وەڵڵاهی ئەمنیش ئەو خەونەم دیوە ئەو شەو.

دیارە کۆمەڵێک گۆرانی ڕەسەن و جوانی کوردیی دیکەی وەک " لادە تو خوا لادە بۆ ماڵی ئێمە"، "دابێنە دەی"، "ئارامی دڵانم"، "بەناز دەڕوا پەروین"، "جەرگت بڕیم هاجەرێ"، "ڕێگام کوێستانە"، "دووریی تۆ" و ... هەن کە کاتی خۆی بە تەپڵ و توزەلە و یا نایە گوتراون و بەبێ ئەوەی لە ستۆدیۆ تۆمار کرابن بوونە یادگاری هەمیشەیی و تا ئەبەد دەمێننەوە و دواتریش کە ئامێری کارەبایی هاتوون بەشێک لە گۆرانییەکانی گوتوونەوە و یا بڵێین نوێ کردوونەوە.

بەیتەکانی "ئاسۆس"، "ئاشی ڕەبەت" ، "عیسا و مووسا" و چەندین بەیتی دیکە داڕێژراو و بەرهەمی هونەرمەند سەید عەلی سەردەشتین کە هەر کام لەو بەیتانە سەربردەی تایبەت بە خۆیان هەیە و دەکرێ وەک سوژەی فیلم لە داهاتووشدا کاریان لە سەر بکرێ.

هونەرمەند سەید عەلی تا کۆتایی تەمەن و لە زۆربەی دانیشتن و دەرکەوتنەکان دا لە خۆشی و شادی خەڵکدا، وەک مرۆڤێکی خاوەن کەسایەتی بەرز دەرکەوت و لە دانیشتنەکانیدا بە شانازییەوە باسی لە هونەر و لە هاوڕێ و هاوکارەکانی کردووە و هانی گەنج و لاوانی داوە کە ڕێگەی هونەر و موزیکی کوردی درێژە پێ بدەن و بە سەدان کەسی لە سەر دەستی خۆی و بە ڕێنوێنی خۆی فێری گۆرانی و بەند کردوون ، بێشک خزمەتەکانی چ لە بواری هونەری و چ لە بواری پاراستنی کولتوری ڕەسەنی کوردی و وشەی جوان و نیشتمانپەروەرانە دا هەردەم بە زیندوویی دەمێننەوە و بە گشتی گۆرانی و بەند و حەیرانەکانی بۆ هەتا هەتایە و سینگ بە سینگ دەگوترێنەوە.

هیوادارم کە لایەنگران و ئەویندارانی دەنگی هونەرمەند سەید عەلی سەردەشتی و دڵسۆزان بتوانن گۆرانی و حەیرانەکانی کە ئێستا لە توێی چەند کتێبێکدا بە هیممەتی کاک ڕەحیمی کوڕی کۆکراونەوە بپارێزن و بەم چەشنە ڕێز لە خزمەتە هونەرییەکانی بگرن و خوازیارانی هونەری میللی کەڵک لە بەند و گۆرانی و شێعر و دەنگی وەربگرن.

یاد و ناوی هەمیشە زیندوو

دارسمە

دەنووکی لە سمین ناپارێزێ

کاریگەریی قەڵەمی زێڕین لەسەر چۆنیەتیی "دان و هەستان"

شانۆی دانوستانی ئەتۆمیی نێوان زلهێزی ڕۆژاوا و کۆماری ئیسلامی، پەردە بە پەردە پڕە لە داهێنانی هونەرمەندانەی دیپلۆماسی. ئێران لە کۆنەوە لانکەی هونەر و وردەکاری بووە و ناکرێت ئێستاش دانووستانێکی ئەوا گرنگ، وردەکاریی زۆری تێدا نەبێت و ئەم "دان" و "هەستانە" بێ نواندنی ئاکاری هونەرمەندانە بەردەوام بێت. دان و هەستانی حاکمانی ئێران لەگەڵ لایەنی بەرانبەریاندا بەردەوام بەگوێرەی بەهێزی و بێهێزیی بەرانبەری دانووستانکار و کەرەستەی بەردەستی خۆیان لە بواری هونەرییەوە لە گۆڕاندا بووە.

چاوخشاندنێک بە مێژووی دەیان ساڵەی ڕابردووی ئەم دانوستانانەی حاکمانی ئێران کردوویانە، هونەری پێشکەوتووی ئێرانی (ئەو هونەرەی ڕەگ و ڕیشەی لە نەستی دەستەڵاتی بەردەوامی حاکماندا داکوتاوە)، هونەرێکی جێگیری بەردەوامی لە گۆڕان نەهاتوە. ئەم هونەرەش لەمە دایە دەستەڵاتی ئێران لە دان و هەستان دەگەڵ مافخوازانی نێو چوارچێوەی نەخشە پیشیلەئاساکەیدا بەرداوم لە سەر هونەری پێکەنین و دەمپەلکردنەوە و جووتە هاویشتندا بەردەوام بووە. بۆ ئەمەش دوو دانووستانی "شنۆ" و "ڤییەن"، هەردووکیان لەنێوان دەستەڵاتدارانی پاشایەتی و کۆماری ئیسلامی و ڕێبەرانی کوردان ڕێکخراون و لە هەردوویاندا هونەری پێکەنین و پەلبوونەوە و جووتە هاویشتن ئاکامی خۆی لێکەوتووەتەوە و لەجیات ڕێککەوتن، لایەنی بەرانبەر لەنێو براوە و جارێکی دیکە نەگەڕاوەتە سەر مێزی دانوستان.

لە دانوستان لەگەڵ وڵاتانی دەرەوەشدا پێچەوانەی ئەم دانوستانانە "صبر انقلابی" و "نرمش قهرمانانه" دوو دەستەواژەی هاومانان و بە کوردی بەمانای "سەرشۆڕکردنی حیزانە"ن. یەکێک لە نموونە هەراوەکانی ئەم ڕێککەوتنەش "ڕێککەوتنی ئەلجەزایری نێوان شای ئێران و سەدام حوسێن بوو. لەوێشدا شاهەنشا جووتەوەشێنێکی هونەرمەند بوو و بێ ئەوەی ئازار بە لایەنی بەرانبەر بگەیێت، جووتەکەی لە کوردان وەشاند.

ئێستاش دان و هەستانی ئێران لەگەڵ ئەمریکادا لە پێناو ڕێککەوتن لەسەر چۆنەیەتیی کەوتنی دەستەڵاتی ئێران ماوەیەکە دەستی پێ کردوە و دەکرێت پەردەی شانۆی دانووستانی ئێران و ئەمریکا بەم شێوەیە لابدەین: لە نێوخۆی ئێراندا هەموو ئەو ئاڵایانەی ئەمریکا کە بەمەبەستی پێشێلکردن لە شەقامان کێشراونەتەوە هەتا کاتی نادیار داپۆشراون. ژوورێکی قورس و قایم و مێزێکی لێک و لووس و جوان بۆ دان و هەستانی ئێران لەگەڵ ئەمریکا لە مەسقەت ڕێک خراوە. لە نێوەندی مێزەکەدا، قەڵەمێکی زێڕین، نەک هەر قەڵەم تۆ بڵێ مرواری دیاریی بێلایەنانی ڕێکخەری مێزکە دانراوە. گوایە ئەم قەڵەمە بۆ ئەمە بوو هەردوو لا بە خەتی زێڕین مۆری ئاشتی و پەیمانی سەقامگیریی لێ بدەن.

پاڵەوانی سەرەکیی ئەم پەردەیەی شانوی دانووستان، ئەو دیپلۆماتکارە ئێرانییە بوو لە نێوەندی گەردەلوولی گفتگۆدا وەستابوو و بە چاوێکی ساویلکانەوە دەیڕوانیە دەوروبەری و بەدەم بزەیەکی بێگەردەوە، گوتی: "قەڵەم؟ کام قەڵەم؟ سوێند بە شەرەفی دیپلۆماسیم من هیچ قەڵەمێکم نەدیوە! ئەگەر بڕوام پێ ناکەن، با هەموومان وەک تیمێک بگەڕێین... بەڵکوو لە تاریکایی ژێر ئەم مێزە قورسەدا خۆی حەشار داوە!" کاتێک دەستی هەڵبڕی بۆ ئەوەی سوێندێکی دیکە بخوات، لەنێو گیرفانی چاکەتە ڕەشەکەیدا، بریسکەیەکی زێڕین شەوقی دایەوە! ئای لەو ساتە، چ بێدەنگییەکی قووڵی لێ کەوتەوە... تەنیا چرکە چرکی وێنەگرتنی کامێراکان و هەناسەهەڵکێشانی قورسی دیپلۆماتکارە تێکشکاوەکە دەبیسترا.

دوای ئەم ڕووداوە، کێشمەکێشی "شوێنی دیداری داهاتوو" بووە چیرۆکێکی دیکە. سەرەتا ڕۆمای ئیتالیا، شاری هەزار شارستانی و جێگەی هەنگاوی سەرکردە مەزنەکان، وەک شوێنی دیداری داهاتوو دیاری کرا. شاندی ئەمریکایی لە دڵی خۆیاندا جانتای سەفەریان ئامادە کرد و نەخشەی گەشتی کەلەپووری ڕۆمیان کێشایەوە. لە کام گۆشەی کۆلۆسیۆم باشترین کاتژمێر بۆ وێنەگرتن هەیە، کام چێشتخانە باشترین پاستا پێشکەش دەکات و ... کەچی لەپڕ لایەنی بەرانبەر هاواری کرد: "ڕۆم؟ نا نا... هەوای ڕۆم بۆ دانوستان گونجاو نیە! مەسقەت باشترە... لەوێ هەناسەی دەریا دیپلۆماسی پتەوتر دەکات!" بۆیە وەک ئەوە دوو گەنجە نادڵنیایە لەسەر دیاریکردنی ژوانگە ناکۆکن، هەودای دانوستان بەرەو مەسقەتی پایتەختی عومان ڕایەڵ کرایەوە. میدیای جیهانیش ئەم شانۆگەرییەیان بە دڵ بوو و بە تەنزێکی بەسوێوە نووسیان: "دوێنێ لەسەر سفرەی ئیتالیا و ئەمڕۆ لەسەر دەفری پڵاوی عەرەبی... نێوەندی دیپلۆماسی یان گەشتوگوزاری خواردنی نێودەوڵەتی؟"

با بگەڕێینەوە بۆ لای پاڵەوانەکەمان و قەڵەمە زێڕینەکە. لەنێو هۆڵی کۆبوونەوەدا، ئەم قەڵەمە تەپوتۆزلێنیشتووە بوو بە ئەستێرەی شانۆکە. دیپلۆماتکارە نیمچە دڵفراوانەکان بە هێمنی خەندەیەکی تاڵیان دەهاتێ و دەیانگوت: "ڕەنگە بە هەڵە کەوتبێتە ئەو شوێنە..." بەڵام ئەوانەی سەردەمی گەلەگورگێیان دیتبوو، بە زمانی چاو نەرمەبزەیان داویشتە یەکتر و دەیانگوت: "قەڵەم ون دەبێت، ئاگاتان لە کامپیوتێرەکانتان بێت و بڕواتان بە بزەی دیپلۆماتان نەبێت!" ئیتر لەبری ئەوەی سەرنجیان لەسەر تەوەرەکانی پیتاندنی یۆرانیۆم و چاودێریی دامەزراوەکان بێت، چاویان لەسەر گیرفانی یەکتر و شتومەکی سەر مێزان بوو. ئەمەش ئاکامی نەخشەی هۆشمەندانەی داڕێژەرانی ئەم دانیشتنە لە لایەنی کۆماری ئیسلامیەوە بوو و ئیستکباری جیهانییان وا لێ کرد لە جیات داکۆکیکردن لە نێوەڕۆکی دانووستان ئاگاداری کەلوپەلی خۆیان و خانەخوێ بن.

پێش سازبوونی بەزمی قەڵەمەکە، باسی پرسی چارەنووسسازی وزەی ئەتۆم، پیتاندنی یۆرانیۆم، گەمارۆ و سزا قورسەکان بوو. ئەمریکا دەیویست ئێران دەرگاکانی بەڕووی چاودێرانی نێودەوڵەتیدا بخاتە سەرپشت و ئێرانیش دەیگوت: "هیچمان نەشارەدووەتەوە". یەکێکیش نووسیی: "پێشنیار دەکەم لە خولی دواتردا، پێش چوونە ژوورەوە، تەواوی گیرفان و جانتاکان بپشکنن!" کەسێکیتریش گوتبووی: "ئەگەر پێویستە ملیۆنەها دۆلار بۆ دانوستانی بێئەنجام خەرج بکرێت، لانیکەم با قەڵەمێک لەم نێوەدا وەک یادگار ناوی بمێنێتەوە!"

بە کوردی نێوەڕۆکی ئەم دانوستانە چیرۆکێکە لە نێو هەموو بەند و خاڵەکانیدا قەڵەمێکی زێڕین زیاتر سەرنجی چاودێرانی بۆلای خۆی ڕاکێشاوە و ئەم قەڵەم بێگیانە بووەتە کەسایەتیی سەرەکیی دان و هەستان.

KURDISTAN

Publishing by Democratic Party of Iranian Kurdistan

NO:893 20 April 2025

ناونیشانی ڕۆژنامەی «کوردستان» و ماڵپەڕی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە تۆڕی جیهانیی ئینتێرنێتدا:

www.kurdistanmedia.com
info@kurdistanmedia.com
www.kurdch.tv: Yahsat 1A @ 52.5° East MHz 12594
polarization: Vertical -27500 FEc : 2/3
Radiodk59@gmail.com

ئیمەیلی ڕۆژنامەی کوردستان:
info@kurdistanmedia.com
ئیمەیلی تەشکیلاتی نهێنی:
Tashkilat.kdp92@gmail.com

نەورۆزی ئەمساڵ ئاکامی گەشە و خەمڵینی بیری شوناسخوازانەی نەتەوەیەکە کە چیتر نایەوێت پەراوێز بێت

ناوەندی فەرهەنگی ـ هونەریی ڤەژین، ئەنجومەنی فەرهەنگی ـ ئەدەبیی مەریوان، ئەنجومەنی سەرزی چیا، ئەنجومەنی فەرهەنگی ـ زانستیی ڕۆنان، کانوون سلامەتیی ژین و ئەنجومەنی ئەدەبیی ڕۆجیار لە دووتوێی ڕاگەیەندراوێکدا بەرپەرچی ڕاگەیەندراوە شۆڤێنیستانەکەی ٨٠٠ بەناو ڕووناکبیر و هونەرمەندی ئێران بەنیسبەت نکۆڵی لە نەتەوەییبوونی بۆنەی نەورۆزی کوردەوارییان دایەوە.

لە بەشێکی ئەو ڕاگەیەندراوەدا هاتوە: «نەورۆزی ئەمساڵ ئاکامی گەشە و خەمڵینی بیری شوناسخوازانەی نەتەوەیەکە کە چیتر نایەوێت پەراوێز بێت. بۆیە شێلگیرانە و بوێرانە، بە مەبەستی ئافراندنی کۆمەڵگایەکی واتادار ڕاڤەی بنەماکانی بوونی خۆی دەکات. کۆمەڵگایەک کە هەڵگری هەموو توخمە سەرەکییەکانی سەروەری بێت. بۆ ئەم مەبەستە ئیرادەی کۆی کۆمەڵگەی کوردستان لە ڕێگای بەمانادارکردنی کردارێکی ڕۆژانەی تاکی کوردەوە، نەورۆز دەکات بە بۆنەیەکی بوونناسانە لەپێناو زەقکردنەوەی سنووری نێوان «خۆی» و «ئەوی تر».

لە بەشێکی دیکەی ئەو ڕاگەیەندراوەدا بە ئاماژەدان بە سەرچاوەی وەها بیرکردنەوەیەکی شۆڤێنیزمی و فاشیزمیدا هاتووە: «دەوڵەت–نەتەوەی ئێران بە درێژایی مێژووی هاوچەرخ لەسەر بنەمای ئیتنیکی فارس بیچمی گرتووە و جۆرێکی تایبەت لە ناوەندگەرایی زمانی و ئیتنیکی سیمای ئەم دەوڵەتەیە و ئێران تەنیا وەک کراسێک کراوە بە بەری ئەم دوو شتەدا. لەم دەلاقەوە فۆرمێک لە ناوەند/پەراوێز دێتە ئاراوە کە هەرچەشنە کردەوەیەکی کۆمەڵگە پەراوێزەکان وەک «منازعات قومی» و «تجزیه طلبی» خوێندنەوەی بۆ دەکرێت. لێرەدایە کە ئیرادەی بوونناسانەی کوردستان لە نەورۆزدا دەبێتە هەڕەشە بۆ سەر ئەو ناوەندگەراییە هێژمۆنیکە و هەموو ئەو کەس و لایەنانەی کە خاڵی هاوبەشیان ناسیۆناڵیزمی ئێرانییە».

بەشی کۆتایی ئەو ڕاگەیەندراوە تەرخان کراوە بەوەی کە «ئێمە وەک ناوەندی ڕێکخراوە مەدەنییەکانی مەریوان باوەڕی تەواومان بە پلۆڕاڵیزمی نەتەوەیی، زمانی و جوغڕافی هەیە، و پێمان وایە مەرجی پێکەوەژیانی ئارەزوومەندانەی نەتەوەکان، باوەڕمەندی بە بنەماکانی دادپەروەری کۆمەڵایەتی و سیاسی، مافی هاوڵاتیبوون، عەداڵەتی ئابووری، زمانی و فەرهەنگییە. بۆ ئەم ئامانجە پێویستە لە بەر ڕۆشنایی چەمکی «ماف» ی بێ مەرج و بەرانبەری ڕەگەزی و زمانی، کار بۆ چێکردنی داهاتوویەکی باشتر بۆ ئێستا و داهاتوومان بکەین».

ڕاگەیەندراوی شۆرای ڕێکخراوە مەدەنییەکانی مەریوان لەمەڕ ڕاگەیەندراوی ٨٠٠ بەناو هونەرمەند و ڕووناکبیری ئێرانی

کۆچی دوایی مامۆستا عەزیز نێعمەتی (ئاڤاشین)

عەزیز نێعمەتی شاعیر، نووسەر، ڕەخنەگری ئەدەبی و مامۆستای خانەنشینکراوی قوتابخانەکانی شنۆ و ورمێ بەهۆی نەخۆشی کۆچی دوایی کرد.

مامۆستا عەزیزی نێعمەتی ساڵی ١٣٣٨ی هەتاوی لە ئاوایی کانیسپی سەر بە شاری شنۆ و لە ماڵباتی ناسراوی نێعمەتیی ناوچەی دەشتەبێڵ لەدایک بوو. ئەو کە کارناسی باڵای زمانناسیی لە زانکۆی ئەردەبیل وەرگرتبوو، لە قوتابخانەکانی شنۆ و ناوچەکە وانەی زمانی ئینگلیزی دەگوتەوە. بڵاوکردنەوەی وتار و بابەت لە گۆڤاری «سروە»، بەیان»، «مەهاباد»، «ڕۆژانۆ»، «مانێشت» و زۆربەی ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستان وەک «ڕامان» و چالاکیی بەردەوام لە ئەنجوومەنەکانی شاری ورمێ بەشێکن لە کارنامەی ئەدەبیی مامۆستا عەزیز نێعمەتی. بەڕێزیان لە کەسانی دیار و دامەزرێنەری بنکەی ئەحمەدی خانی لە ورمێ بوو. ئارامی و لەسەرەخۆبوون، دڵئاوەڵایی، زانایی و نیشتمانپەروەری لە تایبەتمەندییە بەرزەکانی «ئاڤاشین» بوو کە ئەوی بە تایبەت لە ناوچەکانی شنۆ، مەرگەوەڕ، تەرگەوەڕ و ورمێ خۆشەویستی خەڵک کردبوو. مامۆستا عەزیز یەک لەو کەسایەتییە زانا و دیار و ئازایانە بوو کە بەردەوام بۆ فێرکردن و هاندانی لاوانی ناوچەکانی شنۆ و ورمێ هەوڵی دەدا و وانەی کوردایەتی و نیشتمانپەروەری دەگوتەوە.

«ئانتۆلۆژیی چیرۆکە کوردییەکان»، «بزووتنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵا نەهری»، «بیرەوەرییەکانی ڕەفیق حیلمی»، وەرگێڕانی سێ کۆمەڵە شێعر و چیرۆک بە ناوەکانی «دادگا» و «لوقمەی شەکەری» و «سبەی بەهار پێدەکەنێ» و وەرگێڕانی شانۆنامەی کلاسیکی «مدەآ» و دوو دیوانی شێعر بەشێک لە کارنامەی ژیانی ئەدەبیی مامۆستا عەزیز نێعمەتی بوون.

ناوەندی ڕاگەیاندنی حیزبی دێموکرات سەبارەت بە مەرگی مامۆستا عەزیز نێعمەتی سەرەخۆشی لە بنەماڵە و کەسوکاری، بەتایبەت کۆمەڵگەی ئەدەبیی کوردستان دەکات.

بەر لە ماڵاوایی

لە نەورۆزی کوردستانەوە تا پێنووسی عومان

(شرۆڤەیەک لەسەر ئاڵۆزکردنی ناسنامە، داگیرکردنی هێماکان و دزیی چاندی)

سەربەست ئورمیە

پێشەکی

داگیرکاریی ئێستا لە ڕێگای هێزی لەشکری و دانانی سنووری سیاسیدا تێناپەڕێت، ئەویش هەر وەکوو مۆدێرنیزمی هاوچەرخ هەنگاوی باڵاتری ناوە و لە ئاستێکی بەرفراوانتر و لە فۆڕمی »داگیرکاریی چاندی» خۆی دەنوێنێت. ئامانجی داگیرکاریی مۆدێڕن تەنیا خاک و خوێنی گەلان نیە، بەڵکوو بیر و هز ، مێژوو و زمان و بە گشتی هێما نەتەوەییەکانی بە ئامانج گرتوە. لە داگیرکردنی سەما و جلوبەرگی نەریتییەوە بگرە تا ئاڵۆزکردن و سەرلەنوێ پێناسەکردنەوەی جەژنەکان و دەستبەسەرداگرتنی هێما سیاسی و نەتەوەییەکانی گەلانی دیکە. داگیرکاریی چاندی هەم بەرهەم و هەم ئامانجی پێواژووی داگیرکاریی مۆدێڕنە.

هەوڵی سیستماتیک بۆ لەنێوبردنی ناسنامەی نەتەوەیی نەورۆزی کوردستان و دزینی پێنووسی دانوستانەکانی ناڕاستەوخۆی ڕێژیمی ئێران و ئەمریکا لە عومان لە لایەن کازم غەریب ئابادی، جێگری وەزیری دەرەوەی ڕێژیمی ئێرانەوە، دوو نموونە لە پێواژۆی داگیرکاریی مۆدێڕنن کە بوونەتە مژاری ڕۆژەڤی گشتی و جێی سەرنجن. لە ڕوانینێکی ساویلکەدا ڕەنگە ئەم دوو نموونەیە بەیەکەوە گرێ نەدرن، بەڵام لە ڕوانگەی فەلسەفیەوە هەردووکیان بەرهەمی لۆژیکێکی هاوبەشن: خاوەنداریێتی بەبێ داهێنان، ڕاگەیاندنی بێ بناغە و میراتگریی بێ نەسەب.

نەورۆز؛ جەژنێکی نەریتی یان بنەمایەکی پێناسەی شارستانی؟

جەژنی نەورۆز کە یەکێکە لە کۆنترین جەژنە ناسراوەکانی مێژووی شارستانیەتی مرۆڤایەتی، لە چیاکانی زاگرۆسەوە سەرچاوە دەگرێت و هەڵقوڵاوی سروشت و بیر و هزری زاگرۆسنشینانە. هەرچەندە لە چیرۆکە بێبنەماکانی شانامەی فیردەوسیدا هەوڵی شێواندنی بنەما و ڕوخساری دراوە، بەڵام نەورۆز لە بنەڕەتدا ڕاگەیاندراوی شارستانیەت و هێمایی سەرەکیی و بنەمای پێناسەی شوناسی نەتەوەیەکە، کە سەرەڕای زەخت و سەرکوت و سیاسەتی تواندنەوەی نەتەوەیی و هەوڵە بەردەوامەکان بۆ بێ نێوەڕۆککردنی، بووە بە هێمای وشیاری و یەکگرتوویی نەتەوەیی لە بەرامبەر داگیرکەردا.

پێواژۆی شێواندن و بە بارمتەگرتنی نەورۆز

هەرچەند جەژنی نەورۆز لە کۆماری ئیسلامیی ئێراندا وەکوو «جەژنی نەتەوەیی» ناسێندراوە، بەڵام لە پێناسەی فەرمیی ڕێژیمدا لە ناسنامەی ڕاستەقینەی نەتەوەیی و سەرزەمینیی خۆی خاڵی کراوەتەوە و شکۆیەکی فریودەرانەیی حکوومەتی پێ بەخشراوە. لە زاگرۆس هەتیو و لە و کوردستانیبوونیش بێبەش کراوە. ئەم دزی و داگیرکارییە، واتە دەستبەسەرداگرتن و بە بارمتەگرتنی نەورۆز و ڕێگری لە گەشەکردنی زمان و هێما نەتەوەییەکانی گەلی کورد، بە فەرمانی حکوومەتی لە میدیای گشتیی ڕێژیم و لە چوارچێوە و ناوەرۆکی چەندین بەرنامەی بێ نێوەڕۆک و بێ واتادا، ئیزن پێ دراوە و ڕێکخستنێکی بەرینی بۆ کراوە و دەکرێت.

لۆژیکی داگیرکاریی چاندی لە کاتێکدا ڕووخساری ڕاستەقینەی خۆی دەردەخات، کە لە ماوەی بەڕێوەچوونی جەژنی نەورۆزی ١٤٠٤ی هەتاوی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، ٨٠٠ ڕۆشنبیر و مێژوونووسی ئێرانی هۆشدارییی مەترسییەکی بە ڕای ئەوان جیدی و گەورە بە ڕێژیم دەدەن. بە بۆچوونی ئەوان، پێشوازی کردنی نەورۆز لە کوردستان و لە بەرانبەردا بێدەنگی نواندنی ڕێژیم، هەڕەشە لە ئاسایش و یەکگرتوویی نەتەوەیی ئێران دەکات و شوناسێکی جیاواز و ناوچەیی دروست دەکات. لە ڕوانگەی ئەوانەوە نەورۆز لە جەژنێکی گەورەی نەتەوەیی ئێرانەوە بۆ ئاهەنگێکی بچووکی قەومی، خێڵەکی و ناوچەیی گۆڕاوە.

لە ئاگری نەورۆزی کوردییەوە تا دەگاتە نووسینی عومان؛ بیرۆکەیەک و ڕێبازێک

لە یەکەمین وتووێژی ناڕاستەوخۆی نێوان ڕێژیمی ئێران و ئەمریکا لە مانگی خاکەلێوەی ساڵی ١٤٠٤ی هەتاویدا، کازم غەریب ئابادی، جێگری وەزیری دەرەوەی ئێران، لە هەنگاوێکی ناشارستانیدا، پێنووسێکی دزی و لەگەڵ خۆی هێنایە تاران. ئەم کردەوەیە بە خێرایی لە میدیا جیهانییەکاندا ئیدانە کرا، بەڵام لەلایەن میدیا توندڕەوەکانی ڕێژیمەوە لە نێخۆی ئێراندا بە «شانازیی نەتەوەیی» لەقاو درا. لێرەدا ئەوەی چاوپۆشی لێ کرا فەلسەفەی شاراوە لە پشت ئەم کرداره بوو: بە بارمتەگرتنی هێماکان بەبێ هەبوونی ڕۆڵی ڕاستەقینە لە پێواژۆی بەرهەمهێنانیاندا.

غەریب ئابادی، نە ئەندامی سەرەکیی شاندی دانوستانکار بوو و نە ڕۆڵی بەرچاوی لەو کۆبوونەوەیەدا هەبوو. بەڵام بە دزینی پێنووسەکە، نهێنییەکی گرنگی ئاشکرا کرد: «ئەگەر هێزی چەواشە و ئاساییکردنەوەت لە پشت بوو ، دەتوانی ببیە خاوەنی هەر هەموو شتێک». وەکوو ئەوەی چۆن نەورۆز لە گەلی کورد دەدزرێت، لە بەر ئەوەی میدیا، دەسەڵات و دامەزراوە فەرمییە حکوومەتییەکانیان لە پشتە.

داگیرکاریی چاندی؛ خاوەندارێتی بەبێ داهێنان

داگیرکاری چاندی ڕێگای توندوتیژی ناگرێتەبەر. بەڵکوو هەوڵ دەدات لە ڕێگەی میدیا، دووبارە نووسین و چەواشە کردنی مێژوو و تواندنەوەی زمان و چاندە نەتەوەییەکاندا سەرکەوێت. بەم شێوەیە کولتووری داگیرکەر دەبێتە خاوەنی شتێک کە خۆی بەرهەمی نەهێناوە.

دزینی نەورۆزی کوردی نموونەیەکی ڕوونی ئەم پێواژۆیەیە. هەروەکوو چۆن پێنووسی وتووێژەکانی عومان بەرهەم و داهێنانی غەریبئابادی نەبوو ، جەژنی نەورۆزیش بەرهەمی ئایدۆلۆژیای ئایینی ڕێژیمی ئێران نیە، هەر بۆیە ناتوانێت بە گێڕانەوەی چیرۆکی پووچ و بێ بنەما ، پێناسەی فاشیزمی ئێرانی لە چەشنی ڕۆشنبیرانی واژووکاری ئەم داخوویانییە، بە سەردا بیسەپێنێت.

دەرەنجام: ڕاستی نادزرێت

هەم نەورۆزی کوردستان و هەم پێنووسی عومان دوو هێمان. یەکێکیان هێمایی مێژوویی و پێناسەی شوناسی نەتەوەییە، ئەوی دیکەیان هێمای دیپلۆماسیی جیهانییە. بەڵام ڕێچکە و ڕاستییەکی هاوبەش لە هەردووکیاندا بە دی دەکرێت: «هێمای بێ بناغە تەنها ئامرازی دەستە.» هەروەکوو چۆن پێنووسەکە ئەگەر هیچ ڕۆڵێکی لە واژۆکردنی دانوستانەکاندا نەبووبێت، تەنیا پێنووسە، نەورۆزیش ئەگەر ناسنامەیی نەتەوەیی و کوردستانی بوونی لێی وەربگیرێت، تەنیا ڕۆژێکە لە ڕۆژژمێری ساڵانەدا.